

ARCA

nr. 4-5-6 , 2002

ARCA

revistă lunară de literatură, eseu, arte vizuale,
muzică, fondată în februarie 1990 la Arad

Redactor-șef: **Vasile Dan**

EDITOR:

CENTRUL CULTURAL JUDEȚEAN ARAD

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul XIII, nr. 7-8-9 (148-149-150), 2002

REDAȚIA:

Romulus Bucur (redactor-șef adjunct), **Ioan Matiuț**,
Carmen Neamțu, **Onisim Colta** (prezentare artistică),
Călin Chendea (tehnoredactare și design)

Redactori asociați:

Florin Bănescu, **Gheorghe Mocuța**,
Gheorghe Schwartz, **Ondrej Štefanko**

Adresa:

Bulevardul Revoluției, 103, 2900 Arad, România

tel. **40-57-281706**, **40-57-281917**,

40-57-280982 (& fax)

http: // cja.inext.ro e-mail: arca@arad.ro

I.S.S.N. 1221-5104

Tipărit la Multimedia SRL Arad

Coperta I:

Numere apărute cu sprijinul

Ministerului Culturii

Sumar

- EDITORIAL Vasile Dan
Pe strada Mareșal Ion Antonescu... /7
- CRONICA LITERARĂ Lucia Cuciureanu
Între damnație și indignare /10
- Gheorghe Mocuța
Ion Chichere: etapa limbului și a trecerii /13
- Viorel Gheorghiiță, *Pledoarie pentru anamneză* /17
- Florin Bănescu, *MITTELEUROPA sau mitul periferiilor și mitul bibliotecilor* /22
- GLOSE Romulus Bucur, *Știință și conștiință* /29
- Ovidiu Pecican, *Omul recent la răscruce* /33
- ESEU Ștefan Aug. Doinaș, *Tragicul la români* /38
- Petru M. Ardelean, *Nevoia de sinteze* /46
- Gheorghe Lazea Postelnicu, *Biată Basarabie! (II)* /52
- Antoniou Martin, *De la fascinant la controversat: politica externă a României comuniste* /59
- CLIPA DE REFLECȚIE Sub zodia neostalinismului /68

-
- ARTE
VIZUALE Severin Picker, BERLINALA
Festivalul Internațional al Filmului de la Berlin la a
52-a ediție / 71
- ALBUM
ARCA Adrian Sandu /80
- POEZIE Alexandru Balaci /89
Mircea Stepan /91
Nicolae Szekely /93
Paulina Popa /94
Vasile Leac / 96
- PROZĂ Marian Drumur /100
- TANGAJ Florin Bănescu,
*GUGULANII – de la peștera muntelui sacru la ...
celular (II)*
- RESTITUIRI Iuliana Petrian
Ioan T. Florea și Scrieri etnomuzicologice /109
Liviu Mărghitan
Academicianul Roman Ciorogariu – 150 de ani de la naștere – /114
Bujor Buda
Aspecte din Aradul anilor '30 /119
Iulian Negrilă
Ilie Moromete – personaj singuratic și disimulat /129

ștefan Munteanu

Note filologice /140

Dimensiunea sincronică, “orizontală” a limbii /140

SEMN ȘI
ROSTIRE

Florin Bănescu

Radio Arad, Bujor Buda și arădenii /144

LECTURI
PARALELE

MIRCEA M. POP

Secvențe literare germane /150

Arad via Köln și retur / 150

O nouă carte de Vintilă Ivănceanu (scrisă în colaborare) /163

Petru M. Haș

Jurnalul lui Victor Felea /167

Lucian Suciu

O poetă din vechile cenacuri... /171

Tinere încercări poetice /172

Cristale /173

Ana Motyovszki

Poeți români în limba slovacă /174

Lazăr Faur

Un volum cu titlul ascuns /178

Gheorghe Lazea Postelnicu

Raze X și praf de cronici /182

Gheorghe Mocuța

Ion Miloș: ipostaze ale iubirii și exilului /186

Horia Ungureanu

România și refuzul destalinizării /191

Tiberiu Novac

O vizită a lui Caragiale la Arad

LOGOS	Petru Pecican <i>Un leagăn al cerului pe pământ</i> /201
BIBLIOTHECA UNIVERSALIS	<i>DAVID ALBAHARI</i>
CONTACT	/ 231
VITRINA	/238
CONVERGENȚE	/ 242
SEMNEAZĂ ÎN ARCA	/ 247

Editorial

Vasile Dan

Pe strada Mareșal Ion Antonescu...

În anul 1990 am fost cooptat, nu știu la sugestia cui, fiindcă nu mai eram deja, după nici două luni, în grațiile noii puteri, într-o comisie de urbanism în Arad care muncea febril la schimbarea numelor de proastă amintire ale unor străzi, alături de istoricul Horia Medeleanu, și el cam parașutat în această comisie a cărei majoritate era manifest nostalgică, cu accent pe naționalism (antimaghiară, mai ales, dar și antisemită). Căutam dreapta măsură, calmul, alegerea cumpănită și prudentă a noilor denumiri. Era evident că trebuiau schimbate străzile Lenin, Dimitrov, Pottier, 7 Noiembrie, Armatei Roșii, 30 Decembrie, Armata Poporului, Karl Marx etc. etc. Cu ce însă? De exemplu strada Lenin a fost schimbată în General Vasile Milea. Am cerut prudență. Nu știam încă (nici acum nu se știe) prea clar ce a făcut generalul cu pricina. De ce a fost împușcat, dacă a fost? De către cine? A fost sigur împușcat de Ceaușescu? Ori s-a sinucis, răpus de remușcare în urma ordinului dat de el însuși – la Timișoara în principal, dar și la Cluj, la Sibiu, la Arad, în special la București, în lugubra

Vasile Dan,
poet, eseist,
redactor-șef al
revistei ARCA,
Arad

noapte de 21/22 decembrie 1989 – să se tragă în populația revoltată cu mâinile goale, disperată, ajunsă cu cuțitul la os? Zadarnic. Astăzi strada se numește General Vasile Milea. O stradă cu monumente de arhitectură, centrală, o perlă a Aradului. Apoi s-a propus, stupefiant pentru mine, căci fără nici un motiv logic, schimbarea străzii Ecaterina Varga (fostă fruntașă a Revoluției de la 1848, supranumită și „Doamna moșilor“). Ni s-a refuzat orice argumentare, orice motivație. N-am reușit nici aici să impunem cumpătarea. Azi se numește, în compensație, la propunerea noastră, Andrei Mureșanu (poet pașoptist ardelean, lider unit, greco-catolic, – în acel an, 1990, a fi însă român greco-catolic era echivalent cu vîndut ungarilor, noroc cu ignoranța crasă a reprezentantului, cel mai agresiv din comisie, altfel nu l-ar fi acceptat nici pe acesta –, autorul actualului Imn național). S-a încercat și schimbarea străzii Simion Balint. „De ce vreți, pentru Dumnezeu, să-i schimbați numele?“, l-am întrebat uluit pe liderul de atunci din comisie. „Nu-mi place cum sună!“. „Foarte bine, dar știți că a fost prefect în oastea lui Avram Iancu?“ „Da? Atunci nu-l schimbăm“. Cel mai greu a fost cu strada Constantin Dobrogeanu-Gherea, critic literar clasic român, e drept, de origine evreiască, imposibil de evacuat din cultura română. Aceleași persoane cereau imperios schimbarea numelui scriitorului cu – cit cinism! – cel al Mareșalului Ion Antonescu. Zadarnic am explicat cine a fost unul, cine a fost altul. Că dincolo de recuperarea – legitimă – a Basarabiei lucrurile sunt cu evidență împotriva Mareșalului. Că a ordonat guvernatorului român al Transnistriei, Gh. Alexianu, în octombrie 1941, (citez dintr-un document istoric autentic, recunoscut ca atare și de premierul actual, Adrian Năstase, cu prilejul vizitei sale la Muzeul Holocaustului de la Washington) „să împuște câte 200 de evrei pentru fiecare mort (român, n. n.) și 100 de evrei pentru fiecare rănit“, ordin executat de guvernator la Odessa și în provincia Transnistria, unde, dimineța, locuitorii, inclusiv români, precum și importanți ofițeri ai armatei noastre, au luat cunoștință, cu oroare, de macabru spectacol ce le-a

fost rezervat: „evreii împuşcați și spinzurați pe străzi“. În același Muzeu al Holocaustului de la Washington, în dreptul regimului Antonescu stau 150.000 de evrei și câteva zeci de mii de țigani masacrați. Nu pun la socoteală sutele de mii de tineri soldați români morți, într-un război ce era din ce în ce mai puțin al lor, la Stalingrad, în Caucaz, în imensitatea de gheață a Rusiei Sovietice. Iată, noi avem acum o stradă, tot centrală, la Arad, purtând numele Mareșalului. Ne consolează doar un lucru: cei de la Slobozia, mulți prin etnie victime ale lui Antonescu, i-au ridicat și un bust. Nu doar în perspectiva integrării noastre în NATO avem o problemă. Nu doar în a fi loiali SUA și Occidentului, adică celor cărora Antonescu le-a declarat totuși război. Ci față de propriul nostru trecut, pe care ar trebui să avem curajul de a-l înfrunta, de a-l privi în față. Nu o dată critic. Mult mai greu, infinit mai greu i-a fost Germaniei după război. Și totuși această mare națiune a avut puterea unei dureroase, purificatoare autoflagelări. Ea este astăzi moral descărcată de un trecut stinjenitor, apăsător. Noi sintem incomparabil mai puțin „vinovați“. Oricît de înaltă și motivată e scuza recuperării Basarabiei, am fost, totuși, aliații în război ai Germaniei naziste și un inamic al Națiunilor Unite. Pînă în ultima clipă Mareșalul i-a fost fidel lui Hitler – suferea și de „paranoia eroică“ după aprecierea istoricului militar Alex Mihai Stoenescu – n-a vrut „să trădeze“ Germania, chiar cu riscul pierderii definitive a Ardealului de Nord. (Regele Mihai însuși era de părere că trebuia să ne oprim pe Nistru, mai ales că Germania, cinică, ne-a impus cedarea către Ungaria a Ardealului de Nord prin cunoscutul, de tristă amintire, Dictat, iar după intrarea noastră în război, alături de ea, a refuzat cu trufie orice angajament privind recuperarea teritoriului pierdut). Înainte de a fi datori viitorilor aliați, sintem, pare-se, datori propriei noastre istorii. În a fi onești cu noi înșine și sinceri pînă la capăt. Chiar dacă această sinceritate este inconfortabilă, potrivit viciei vulgatei noastre patriotarde, naționaliste recurente.

Cronica literară

Lucia Cuciureanu

Între damnație și indignare*

Francisc Vinganu îndrăznește să-și arunce sieși o superbă provocare, în moto-ul noii sale cărți: „Eu nu mă laud / eu mă bârfesc“. O recunoaște singur: are o întreagă „colecție“ de crâșme, lăutari și potcoave. Și ce dacă? Puțin îi pasă de blamul lumii, care, nu-i așa? face degeaba „valuri / în gură“. Așa a fost să fie. Poetul să trăiască trei vieți paralele: una boemă, alta anti-canonică și ultima absolută, aeriană, atemporală. Corespunzătoare celor trei „etnii“ care viețuiesc în pace în „orașul Francisc“: chefliei, dracii și sfinții. Cu toate acestea, poetul nu întoarce pur și simplu spatele realității. În poemele sale mocnește perpetuu o revoltă împotriva auzitelor și văzutelor. Ambiția aedului din Curtici este de a muta în poezie preaplinul său sufletesc. Simțindu-se unul dintre aleși, „o slugă bogată / a muzei“, el cutează a-și sfida limitele, a se „apleca peste margine“. Se poate cunoaște pe sine prin dicteul inspirației poetice. De aceea, nu-și recunoaște

**Lucia
Cuciureanu,**
eseistă, Arad

* Francisc Vinganu, *Coșmar cu Paganini*, Editura Mirador, Arad 2002

nici o identitate, în afară de aceea de poet: „Când scriu / îmi părăsesc / numele, / care rămâne pustiu / ca o secetă...”

Îndoială, temere, nesupunere, sfidare, zbucium, viață, moarte, trufie nobilă coexistă, inseparabile, într-o viziune coșmarească cu Paganini. Arcușul, vioara, muzicianul îl fac pe poet „contemporan inimii“. Toată ființa sa devine tremur ce naște poezie. A avea dreptate Cioran. În afară de muzică și poezie, totul e minciună și vulgaritate. Amândouă îi oferă autorului un suport spre a învinge timpul: „Noapte de noapte / Paganini / vine la mine / și-mi concertează / dintr-o vioară / cu patru riduri / care pleznesc / unul după altul“. Până nu de mult, Francisc Vinganu își asuma destinul poetului-pasăre obsedat de zbor sau al celui „blestemat de cocoși“ să se zbată lucid între damnație și indignare, între predestinare și trezie. Acum, nu-i dă pace un „osândit“ confrate, maestrul din Genova. Îl aruncă în irealitatea supremă. Din care se întoarce purificat, mai lucid ca niciodată, capabil să-și sublimeze tumultul sufletesc în poem. Orgoliosul, neplecat, supune, încă o dată, moartea: „O undă de trufie îl apropie de Dănilă Prepeleac, cel care a întins capcană morții“ (Gheorghe Mocuța). Supraviețuitorul își asumă, neezitând, destinul poetului damnat, își asumă supliciu creației: „Creionul / mi se zvârcolește / în mână / ca o săgeată, / ca o sârmă ghimpată / în jurul condamnatului, / eu condamnatul de naștere , / pe coala de hârtie“. Eul poetic rămâne despicat între acceptare umilitoare și cutezanță. Îngenunchează în rugăciune, dar brusc devine familiar cu, dacă nu chiar contestând Divinitatea. Și cu îngerul păzitor are o relație aproape omenească: „Scarpin palma dreaptă / îngerului păzitor...“ Rugămințile adresate amândurora le face în numele unuia care crede doar în poezie: „Literale sunt mătăniile mele...“ Pentru „vagabondul / prin poezie, / cerșetorul / prin punctuație“, cere „câțiva ani / cu dobândă / de vers“.

Poetul își anunță, fără vanterie, noua existență: „Eu n-am casă, locuiesc / într-o poezie“. Își inventează, în această postură, chiar și o descendență livrescă: „Strămoșii mei / sunt cuvintele, / pentru ei / am fost

răstignit / pe o coală de hârtie / și rănile mele / au pătat-o cu cerneală“. Părinții lui spirituali sunt „soarele și cuvintele“. Din moștenirea trecută, și-a „oprit verbele / și crucea...“ În lăcaș de hârtie se consumă și întâlnirile-i livrești cu poeți conageri. Cu Esenin, suflet mare rusesc, creatorul de stepă, de viscol și harmonici. Lui Nichita, alt preaplin sufleteș revărsat în poezie, îi scrie și un „bocet / de frate“. În amintirea sau în descendența „necuvintelor“ stănesciene, Francisc Vinganu trăiește nostalgia increatului: „După moarte / am să public / cartea / cu titlul ‘Poezii nescrise’ / în care / voi necuvânta / muștenia pământului“.

Indubitabil, Francisc Vinganu nu e un poet de duminică. El scrie poezie așa cum trăiește. Cu o fervoare neseacă, cu patimă lucidă, cu efort constant, asemeni truditorei care așază sămânța în brazdă, cu gesturi nespectaculoase, dar care se rețin: „În destin / am plantat / poezii / și am semănat nedumeriri, / lacrimi, / suspine“. Nu întâmplător, cred eu, în spectrul cromatic, de altfel limitat, al poeziei sale, roșul primează. Roșul exprimat și roșul simbolizat. Francisc scrie poezie sângerând. Văd și armura poetului, închipuit, pe coperta cărții sale, ca un Don Quijote în luptă cu trecutul, cu amintirile, cu eșecurile, cu demonii, cu ordinea lumii acesteia, pătată cu roșu. (Intuiția graficianului Viorel Simulov a fost exactă.) Pata sângerie e rana poetului căruia „la sfârșitul zilei / îi stă frumos / și învins“? E semnul învingătorului, al celui care-și însemnează în calendar Poezia tot „cu roșu“, ca pe o sărbătoare? Cine știe? Și în multiplele posibile interpretări stă frumusețea „bijuteriilor“ (cum ar spune Perseus) visate chinuit de poet, într-un coșmar creator. Autorul aplaudă, deopotrivă, pe violonist și pe poet. Cele două arte, muzica și poezia, sunt în viziunea lui surori gemene. Căci Nichita vine și el (pe poeți nici moartea nu-i desparte), „obosit și palid / să se odihnească, / în timp ce eu / îi recit nescrise“. Apoi, Nichita pleacă „în nemurirea lui blondă“, în timp ce Francisc Vinganu rămâne, așa zice,

Gheorghe Mocuța

Ion Chichere: etapa limbului și a trecerii

Ca oricărui poet rebel care își explorează cu perseverență propria condiție și limită, lui Ion Chichere nu îi lipsește încrâncenarea în lupta cu complexele care îi provoacă hemoragia poetică; provincialismul care îl înconjoară, viciile omenești, condiția existențială, mizeria, suferința, boala, sentimentul morții și al învierii și o anumită detașare ironică, superioară, boemă, de sorginte nichitastănesciană, care îi traversează creația poetică. În urmă cu câțiva ani, Radu G. Țeposu observa „crispările unei ființe fragile care tatonează – cu un soi de politețe existențială – tulburările vieții“. Dacă la începuturile sale, sensibilitatea sa modernă îl plasa printre senzitivi și naturaliști, cu timpul poetul și-a consolidat o poetică mai conceptualizată. Dovadă, evoluția de la *Poeme vesele și triste scrise prin cărciumi comuniste* (1990) , *Șansa hârtiei* (1993), *Aprilie negru* (1994), la volumele publicate după 1996 : *Viziuni* (1996), *Abisaliile* (1997), *Oglinde de antracit* (1997), *Podul spadei* (1998) , *Clopotul de smarald* (1998), *Fizeș* (1999), *Cartea de beton* (1999) și *Excalibur* (2000). Pentru a-și topi parcă excesele, autodidactul Chichere reexaminează limitele introspecției sale în condițiile unui angajament asumat în cadrul unei generații școlite. Alchimia poemelor se

**Gheorghe
Mocuța,**
poet, critic
literar, Arad

naște dintr-un ermetism tot mai supravegheat, coroborat cu o imaginație nestrunită.

« Scriu dureros », afirmă poetul în *Aprilie negru*, și acest mod de percepție al creației îl apropie și mai mult de sfășierile lui Nichita. Iar în altă parte, « scriu pentru că nu pot să plâng/ pentru că inima mea e de fontă », astfel încât între omul de hârtie și omul de sânge și carne se dezvoltă un interval paralizant, alienant, al antimemoriei, hrănit cu goluri, fisuri, nevroze, vise sau viziuni. În aceste condiții eșafodajul realului cu logica lui mărunță se prăbușește ușor și previzibil iar spectrul ființei este asociat regimului nocturn al visului și inconștientului. Preocuparea poetului pentru « înțelegerea totală a morții », a abisului (« abisul poate că e/ adâncimea fundației »), a existenței spre neant, îl determină să oscileze între refuzul și fascinația tenebrelor, a energiilor malefice care se cer purificate.

Viziunile și iluminările din volumul *Viziuni*, Ed. Amarcord, 1996, sunt de fapt tentațiile unui suflet barbar și provocator, prin expresivitatea imagistică închegată din neant, cenzurat în orizontul metafizic. Sunt dezamăgirile unui entuziast și păgubos erou al poeziei care întinde la maximum coardele lirei sale, ale sufletului și minții, într-un discurs delirant, încâpățânat și profund până aproape de punctul de rezistență. Descoperim cu această ocazie, un alt Chichere, tot întunecat, care știe să renunțe la pitorescul existenței în favoarea sondării straturilor de adâncime ale interiorității.

Concepută ca o microantologie de autor, *Cartea de beton*, Ed. Augusta, 1999, conține cele mai „tari” poeme scrise de poetul reșițean de-a lungul unei sinuoase cariere. Ivit dintr-un oraș proletar al provinciei, al cărui orizont de așteptare și disperare l-a scrutat mereu, poetul a devenit el însuși un proletar cu înaltă calificare a scrisului, cu o viziune proprie a lumii, ivită dintr-o existență precară, marginală. Dar sublimată pe măsura vidului interior și al „abisaliilor” din om.

Volumul *Cap și pajură*, Ed. Timpul, Reșița, 2000, face parte dintr-un program al „viziunilor” și

„abisaliilor“ prin care poetul face din contemplație „un act pur de extază“. Asumându-și simultan ambele fețe ale destinului, *cap și pajură*, poetul respinge pariul disjunctiv *cap sau pajură*. El respinge de fapt miza pe o singură coordonată a existenței și destinului perpetuând mai departe riscul și neputința de a alege, dar respingând în același timp maniheismul aberant și simplist al tradiției și ordinii. Dorința de ordine nu se cristalizează până la urmă într-o apologie a ordinii ci, mai degrabă, într-o poetică a contrastului asumat. Situația dilematică e exprimată în imagini fracturate, conjugate până la urmă în acel ‘act de extază’ de care vorbea criticul Radu G. Țeposu:

«toate cuvintele sunt în om/ iar când ies din el/
compun lumea// păpădia vine dintr-o memorie a
vocalelor,/ transatlanticul trece/ printr-o istorie a
consoanelor// stau în bucătărie și mănânc pământ/
dintr-o farfurie de seves» (*transatlanticul și păpădia*);

«eu scriu/ pentru ca să adun/ lumea din afara
cuvintelor/ în mici parcele de grâu// trece cu bicicleta
pe drumul de țară/ violonistul/ și în cutia ins-
trumentului/ se aud aplauzele » (*ordo ab chao*)

Poemul *cap și pajură* adâncește divorțul dintre ființă și lume, dintre lucruri și numele lor, dintre semnificat și semnificant, printr-o viziune de ‘dincolo de cuvinte’ care formează vârtejul liric asupra căruia insistă poetul:

«votcă și diazepam/ fortral și cofeină/ cap și pajură/
totul se învâрте amețitor,/ lucrurile se despart de
numele lor/ și rămân esențiale// eu scriu acum de
dincolo de cuvinte,/ de din vale// de din vale de timp»

Dintre referințele critice variate, citate în fața volumului, am mai cita una, remarcabilă, a lui Ștefan Aug. Doinaș care a remarcat ‘suprarealismul mistic’, filon ce poate fi depistat cu ușurință și în acest volum:

«eram beat și deodată/ paharul s-a ridicat singur/
de pe masă/ și s-a oprit pe tavan// eram beat dar
eram și treaz –/ prea treaz ca să pot înțelege/ atunci
îngerul mi-a dictat/ prima lege:// forma naște
conținutul/ suprafața rămâne gravidă de punct/ și se
face volum.» (*dimineața beției*) Într-un alt poem,
sunetul trâmbiței sentimentul morții este asociat,

oarecum ironic cu acela al învierii; în poemul următor, viziunea se încheagă dintr-o atitudine cinică, demistificatoare care îl trage în rău și precaritate. E o față a boemului care își torturează conștiința între beția provocatoare, 'creatoare', și trezia lucidă.

Apropiindu-se cu familiaritate de moarte și înviere, de îngeri și suferință, poetul cade în păcatul 'cioranizării'; el aspiră la expresia unui 'tratament de descompunere' al imaginilor livești, asociate celor existențiale, în poeme ca : *www. ro. sarab, destinul, un substantiv.*

În poemele din final el insistă asupra motivului prăbușirii, a morții și a destinului : *linia fulgerului* îi prilejuiește o revelație în fața căderii copacilor și a oamenilor care „doar ei păstrează prin cuiburi/ legătura directă cu cerul“. Un cer care „vorbește și scrie deasupra poetului prăbușit în genunchi în fața rugului aprins. Pe de altă parte, destinul e văzut ca un dicteu al îngerului 'dictator':

«sunt viu/ și trebuie să scriu că am murit/ sunt mort/ și trebuie să scriu că mor,/ fiindcă așa îmi dictează/ îngerul meu dicta-tor“ (*destinul*). Țărnul mării („marea are un țărnu în cer/ și celălalt în inima noastră“) e o metaforă a zbuciumului existențial iar *malul* râului din poemul final este o interesantă metaforă a trecerii și a limitei pe care o poate atinge ființa. Cercul, ghemul, linia ful-gerului, verighetele morților, coroana, fântâna sunt figuri ale evocării și presimțirii morții, a legăturii cu lumea de dincolo, a mortului care îi dictează poetului și adoarme cu capul pe masă, a poetului care uneori scrie cu mâinile morților.

Fascinat de cântecul sfâșietor al unei păsări în care recunoaștem tot mai apăsat spectrul cucuvelei (fiorul privighetorii de odini-oară, «certitudinea învierii» se aprinde tot mai rar) poetul traversează o etapă a limbului, a interferențelor dintre viață și moarte, exprimate generic prin intervalul cap-pajură.

Viorel Gheorghită

Pledoarie pentru anamneză*

Fiecare carte, indiferent de valoare, are o istorie și, nu de puține ori, și o preistorie proprii. Fiecare carte vine de undeva, se naște din ceva, tinde spre o anume țintă. Nu cred în creații omenești *ex nihilo*. Uneori istoria, respectiv, preistoria cărților e un fapt intrinsec, un fapt ascuns, relevant totuși. Alteori, autorii au grijă ei să-l evidențieze, și asta ca demersul lor să fie mai ușor inteligibil. E ceea ce face și Marius Lazurca în primele pagini ale mai mult decât eseului „Zeul absent“.

„Cercetarea din care, câțiva ani mai târziu, s-a născut această carte, marchează momentul paroxistic al admirației pentru Mircea Eliade“. E vorba de lucrarea de licență prezentată la Sorbona în iunie, 1994, expresie a unei greu explicabile metamorfoze: metamorfoza unui entuziasm extrem, într-o tot atât de extremă dezamăgire. „Din autorul venerat nu mai rămăneau la vedere decât tulburătoare deficiențe (...). Un autor care nu ezită să se repete, să spună banalități, să rezume analiza la, credeam, simplul inventar al unor forme istorice, să scrie, în sfârșit, o literatură de foarte multe ori mediocră“, un autor care „își salva

**Viorel
Gheorghită,**
critic literar,
poet, eseist,
Arad

* Marius Lazurca, *Zeul absent – Literatură și inițiere la Mircea Eliade*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2001

(totuși) meritele prin discipolul prin excelență – Ioan Petru Culianu“ stins, din păcate, și el în mod violent, în mod prematur. În sfârșit, concluzia: „Lipsa de măsură a entuziasmului a trecut neschimbată în lipsa de luciditate a dezamăgirii“. Pe cale de consecință, interesul pentru Mircea Eliade, omul, ca și pentru opera lui, s-a stins și el, pecetluind o preistorie.

La fel de simplă și de ciudată, poate, urmează istoria. La îndemnul profesorului său, criticul Cornel Ungureanu, Marius Lazurca își recitește studiul, reconsideră informațiile și redactează o lucrare nouă. Nouă, prin ce? Neavând la îndemână termenul de comparație, îmi este imposibil să formulez un răspuns. O face, în schimb, autorul: „Această carte este (...) răspunsul la nevoia unei echilibrări pasionale“, răspunsul și, în același timp, aș adăuga eu, instrumentul realizării echilibrului lăuntric. Problemă de terapie culturală, de soteriologie, mai puțin de gnoseologie sau hermeneutică aplicată. Un răspuns care relevă, oricum, un alt Mircea Eliade: un „mare autor“, al unei „opere de anvergură“, care, în temeiul unor „vocații“ și „misiuni“ asumate „s-a simțit chemat să reamintească omului modern că absența lui Dumnezeu și teroarea istoriei pot fi doar aparente și că lumea modernă nu e definitiv claustrată în orizontul ermetic al absurdului“.

Fără a reitera întrebarea – cum a fost cu puțință o asemenea răsturnare a perspectivei? și fără a evalua impactul acestei răsturnări asupra demersului însuși – să recunoaștem că rezultatul, cartea, pagină cu pagină și în totalitatea ei, poartă, spre deosebire de cercetarea inițială, amprenta unui spirit lucid și, în mare vorbind, îndeajuns de smerit: apanaj al unei maturități culturale incontestabile. Dominantă e „dreapta măsură“. Ispita polemicii lipsește. Se procedează metodic, nuanțat. Se recurge la martori și mărturii. Se recurge la texte. Se merge la izvor. Poate că tocmai de aceea, provocările sunt numeroase, observațiile, mai mult decât pertinente. Redundante, uneori, nu însă și dogmatice, nu și intempestive, ultimul cuvânt rămânând cel al autorului investigat. În ecuație intervin, nu de puține ori și terții: Claude

Rocquet, Monica Spiridon, Simone Vierne, Gilbert Durand, Michel Meslin, Matei Călinescu ș.a.m.d. Prestația, puțin relevantă. În schimb, în mod inexplicabil pentru mine, G. Călinescu lipsește, cu toate că atât sinteza cât și analizele, e drept, sumare, din *Istoria literaturii române* consacrate lui Mircea Eliade și operei lui de până în anul 1940, nu mi se par a fi lipsite de interes, după cum și recursul la Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, restrâns la o singură mențiune, e și el ca inexistent. Nu mă voi întreba de ce, încăpățânându-mă să cred că nu din considerente pasionale.

„Mai mult ca eseul“ domnului Marius Lazurca are un titlu: „Zeul absent“, sintagmă pentru un concept cheie. Cum ar fi *Dumnezeu* sau *Sacrul*. Precizările din subtitlu: *Literatură și inițiere la Mircea Eliade* nu mi se par a fi nici ele de un prea mare folos. Limitează, e drept, orizontul tematic, impun oarecare constrângeri dar numai formal. În realitate, discursul (demersul) zburdă. Îi lipsește axa și, îndrăznesc să afirm, fără a considera faptul drept un neajuns major, îi lipsește până și proiectul ordonator. Fără a fi anarhic, fără a fi spontan, e fragmentat ca însăși substanța care îl hrănește și care se dovedește a fi mai puternică decât voința hermeneutului, căruia, așa stând lucrurile, nu i se mai poate reproșa nimic. Altfel spus, Marius Lazurca nu-și concentrează efortul decelator asupra literaturii (beletristicii) lui Mircea Eliade, respectiv asupra sensului inițiator al acesteia, acceptând provocările, deloc puține, ale operei eliadești în cvasitotalitatea ei. Abordarea nu e riguros critică. Nu se înregistrează excese, nu se orchestrează apologii. Adevării, adevărului, nu li se acordă preeminență. Interesează, cu precădere, autenticitatea experienței și claritatea ideilor. Nu are importanță faptul că ceea ce spune Mircea Eliade e adevărat sau nu. Important e ca cercetătorul și, în cele din urmă, cititorul să înțeleagă cât mai exact posibil ceea ce spune el, important e ca eu să pot accede la semnificația operei așa cum a fost gândită ea de către autor. O abordare hermeneutică deci, o abordare anticipată de însuși Mircea Eliade în *Jurnal* și în *Memorii*, factori

determinați și în procesul de elaborare a lucrării domnului Marius Lazurca.

În sprijinul afirmațiilor mele enumăr, o serie întreagă de concepte, respectiv, probleme subiacente: „om generic“, „sacral“, „profanul“, „arhetipul“, „simbolul“, „fantasticul“, „realul“, „tradiție“, „modernitate“, „inițiere“, „hierofanie“, „mit“ ș.a.m.d, concepte ce se construiesc în tot atâtea provocări la circumscriere și definire, ca și cum ținta ar fi fost nu analiza unei opere – în speță cea a lui Mircea Eliade – ci decelarea unui canon teoretic, alcătuirea unui instrument sau a unei metode de investigare, elaborarea unei hermeneutici, în temeiul operei amintite. Mult mai mult, prin urmare, decât ceea ce lăsa să se înțeleagă titlul și subtitlul demersului și, mult mai important, întrucât ceea ce lipsește postmodernității căreia îi aparținem este, cred eu, tocmai perspectiva, capacitatea de înțelegere și valorificare a semnelor, cuprinderea semnificațiilor, respectiv, a determinărilor genetice (funciare). Lipsește filozofia. Și asta în vreme ce, conștient sau nu, omul, aflat într-o irepresibilă căutare de sens, o râvnește. Și dacă Marius Lazurca, via Mircea Eliade, a reușit să stârnească o cât de neînsemnată zbatere a conștiinței omului contemporan, înseamnă că nu a ostenit degeaba. („Dacă...“ îmi place să cred că se poate renunța până și la această condiționare. Eseul „Zeul absent“, ca răsfrângere a însuși gândului lui Mircea Eliade, e el însuși o confirmare, Marius Lazurca cel de după ce l-a scris, nemaifiind aidoma celui de dinainte de scriere. Dar nici întru totul altul).

Nu intră în economia acestor marginalii intenția de a prezenta în detaliu filozofia, hermeneutica sau, mai corect spus, antropologia lui Mircea Eliade, așa cum este percepută ea de către Marius Lazurca. Pentru a justifica un corolar, câteva din coordonatele-i definitorii se cer a fi totuși, măcar enumerate.

Omul generic (și mai apoi, *omul tradițional*) este, în mod originar și fundamental religios. Ceea ce înseamnă că își acceptă condiția de ființă creată, cu toate consecințele de ordin logic ce decurg din această stare de lucruri și că se comportă ca atare.

2. Expresia religiozității fundamentale a omului tradițional este sacrul, în sens de „categorie indestructibilă a conștiinței“.

3. Caracterul de categorie indestructibilă a conștiinței nu situează sacrul în afara tiraniei istoriei, nu-l pune la adăpost de uitare.

4. Continua secularizare a omului tradițional, urmare a existenței lui istorice, pierderea treptată a statutului lui inițial, în cele din urmă, uitarea conduc în mod fatal la desacralizarea universului, la desacralizarea ființei, la pierderea religiozității, conduc la instituirea omului modern, individualist, egocentric, integrat în mod exclusiv istoriei.

5. Amnezia omului modern, aparent, e totală. Dar numai aparent. O amnezie totală ar echivala cu neființa. Or, omul modern există. Există în temeiul unei stări ce poartă numele de nostalgie.

Înainte ca Mircea Eliade să-și fi formulat un punct de vedere cu privire la nostalgie, a vorbit despre ea Nichifor Crainic: *Nostalgia paradisului* pierdut, ca urmare a căderii omului în istorie, stare recuperabilă prin creativitate, prin cultură.

Într-o viziune mai largă și, în același timp, mai profundă poate decât a lui Nichifor Crainic, pentru Mircea Eliade „cultura se prezintă sub specia unui megafenomen unitar, supus aceleiași genetici arhetipale și vizând – deliberat sau inconștient aceleiași ținte“: paradisul, rădăcinile, sacralitatea; se prezintă sub specia unui megaproces general, inevitabil, reductibil la o tot atât de generală și inevitabilă anamneză.

„Cultura ca anamneză și singur remediu al crizei în care se află omul modern, urmare a desacralizării vieții“ acesta ar fi corolarul operei lui Mircea Eliade. Pe parcursul academiceii pledoarii, pe parcursul eforturilor de redescoperire a *zeului absent*, Marius Lazurca și-l asumă și el, și încă, în numele unor cercuri mai largi de intelectuali tineri. În ce mă privește, sper să nu mă înșel afirmând că semnele sunt bune și că, în cele din urmă, neliniștitul Ulise modern va reuși să se salveze redescoperind Itaca. O primă etapă în drumul spre salvarea deplină a omului redevenit conștient de religiozitatea lui funciară.

Florin Bănescu

MITTELEUROPA sau mitul periferiilor și mitul bibliotecilor

Am încercat de multe ori să-mi închipui cum arată fabuloasa bibliotecă a lui Cornel Ungureanu. În viziunea mea apărea o *alt-fel-de* bibliotecă decât cele obișnuite: cărțile nu stăteau cumiși în rafturile lor, având cotoarele în poziție firească, îndreptată spre privitor, ca să li se poată citi lesne titlurile, dimpotrivă, ele, cărțile, stăteau cumva suspendate și deschise, pregătite parcă să fie răsfoite până la pagina dorită. Mai mult, își schimbau între ele locurile, baletând grațios, dar nu o dată amețitor...

Cum o asemenea bibliotecă nu poate fi reală, am înțeles că ea se află doar în mintea și mai fabulosului ei stăpân.

A apărut recent, la POLIROM, colecția „A treia Europă“, o carte prin care Cornel Ungureanu își pune (din nou) în valoare biblioteca-i personală.

O carte a literaturii despre literatură. Și nu numai.

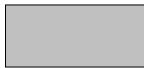
Ținând seama de faptul că autorul este un universitar, te aștepți la o doctă lecție. Și o primești. Ținând seama că autorul este un extraordinar prozator, te aștepți să întâlnești pagini savuroase, mustind de acțiune și nu vei fi dezamăgit. Ținând seama că autorul este un redevabil istoric literar (care nu ignoră istoria

**Florin
Bănescu,**
prozator,
traducător,
Arad

cea mare) te aștepti la o strălucită frescă a locurilor despre care se vorbește, cu eroii lor și cu evenimentele prin care s-au petrecut; ei bine, o vei avea.

Fie-mi îngăduit să citesc altcum decât este scrisă ceea ce se numește „În loc de prefață: o altă Europă Centrală“ sau, dacă vrei, să încerc o privire... postmodernistă (fiindcă superbii, nu-i așa, postmoderniști de azi și... de ieri cam asta fac, citesc pe dos alte scrieri, le completează, le aranjează ca să sublinieze valoarea textului prim). Așadar:

„Ritmul și ecoul dezbaterilor privind Europa Centrală au crescut vertiginos o dată cu apariția eseului lui Milan Kundera, „Tragedia Europei Centrale“. Cred că nici unul dintre textele oamenilor de litere publicate în ultimii cincizeci de ani nu a avut un asemenea efect“, spune Cornel Ungureanu. Ritmul și ecoul dezbaterilor privind Europa Centrală vor crește vertiginos o dată cu apariția cărții lui Cornel Ungureanu, „Mitteleuropa periferiilor“; cred că nici unul dintre textele oamenilor de litere publicate, la noi, în ultimii ani, nu a avut un asemenea efect, spun eu. „Nici unul dintre avertismentele ultimilor decenii – și , slavă Domnului, au fost nenumărate! – nu a sunat mai puternic“, zice Cornel Ungureanu. Nici unul dintre avertismentele ultimilor ani nu a sunat mai puternic, zic eu. „Romancierul avea credit, era unul dintre oamenii de succes... Era un exilat, dar nu orice fel de exilat... simpla lui prezență punea în lumină complicitatea de care Occidentul se făcea încă odată culpabil: cea cu ocupantul rus“, constată Cornel Ungureanu vorbind despre Kundera. Scriitorul are credit, e unul dintre oamenii de succes ai acestor ani; este privit, nu de puține ori, când vorbește despre Mitteleuropa, ca un intrus (cu primejdioase ascunse gânduri), ca un *străin*, încercându-se astfel *exilarea* sa; simpla lui prezență (la care se adaugă și cea a Adrianei Babeți și cea a lui Mircea Mihăieș și cea a formidabilului Cerc de studii ale literaturilor Europei Centrale din Timișoara) pune în lumină complicitatea multor contemporani cu cele ce s-ar putea numi indiferența, ignorarea, reaua înțelegere, afirm eu, vorbind despre Cornel Ungureanu...

Nu voi continua din temerea, firească altfel, că voi strica tocmai textul prim. Așa că, măcar aici, nu voi fi ... postmodernist.

Voi relua impresiile despre această carte aruncând o repede ochire doar asupra unor idei importante și asupra unor părți care, de ce să n-o mărturisesc, m-au făcut praf. Nici nu se putea altfel. Fiindcă acest Cornel Ungureanu nu este doar o voce singulară în literatura noastră europeană. De fapt el reprezintă... un cor de voci. Care se împletesc armonic, completându-se. „Asculți“ lecția profesorului Ungureanu, după lecția scriitorului Kundera, asculți lecția scriitorului Cornel Ungureanu după lecția profesorului, și când ești gata să înțelegi care este partitura lui Kundera, dai peste Eminescu, Slavici, Aron Cotruș, Blaga sau Titu Maiorescu. Pentru că scriitorii aceștia sunt din provinciile Imperiului, din Ardeal, Banat și Bucovina.

Ești gata să înțelegi utopia imperială, cu lecția Vienei, dar înțelegerea „structurii imperiale“ nu este completă fără a studia *marginile*. Căci „a vorbi despre Europa centrală înseamnă a numi marginile unor imperii care țin în echilibru lumea.“. Și, deodată, vrăjitorul autor deschide Cutia Pandorei. Reamintim că pentru unii Mitteleuropa are două centre: Viena, centru al culturii, al valorilor spirituale, al habsburgilor și Viena centru al asasinatului în masă – „cei care privesc cu circumspecție termenul Mitteleuropa nu uită anii de formare ai lui Hitler într-o Vienă antisemită.“. La urma urmelor, Danilo Kis spunea că „fiecare vede în acest spațiu ceea ce vrea să vadă“. Pentru mulți, de altfel, imaginea Europei Centrale este o eternă construcție utopică. Și așa putem ajunge la te miri ce fel de conotații; probabil cea mai spectaculoasă rescriere, spune Cornel Ungureanu, aparține termenului de *federație*, iar cartea cea mai desprinsă de context e „Statele Unite ale Austriei mari“ de AC. Popovici. În fond, federația lui A.C. Popovici era o încercare de a ieși din „evul barbar al deznaționalizării“.

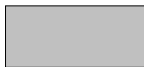
La întrebarea lui Konrád György dacă mai visează cineva la Europa Centrală, Cornel Ungureanu răspunde: „toată lumea (noastră) visează la Europa Centrală, dar visează așa cum Krleža visează *haosul panonic*, Milo Dor, Trakia, iar Blaga, Dacia („revolta fondului nostru nelatin“). „Și iată o altă idee frumoasă: există în Europa Centrală un fond de visătorie care îi îndeamnă pe ficționarii zonei să reconstruiască trecutul. Și fantastul autor mai deschide o Cutie a Pandorei, pledând pentru o istorie alternativă a literaturilor din Europa Centrală. Capitolul cu pricina prinde cititorul într-un vârtej de nume – scriitori esențiali sunt, pentru noi, Krleža, Crnjanski, Blaga, Aron Cotruș, Ivo Andrić, Miodrag Bulatović, Kusniewicz, dar și Eminescu, Slavici, Sacher – Masoch. Aici, pagini bogate, îi sunt consacrate lui Slavici, prototipul scriitorului „imperial“. Fără să se uite *modelul imperial* care domină literatura Școlii Ardelene, a lui Coșbuc, Agârbiceanu, Rebreanu, Cioran.

Iarăși, o concluzie definitorie: „Scriitorul ardelean coboară nu numai către originile Imperiului, ci către întemeierea lumii. Tentativa sa de a descoperi un univers originar îl leagă de creatorii de epopee. Sau de creatorii de religie.“. Altfel, și *Migrațiile* lui Crnjanski, *E un pod peste Drina a lui Ivo Andrić*, *Anticristul* lui Emilian Stranev dar și *Peripețiile bravului soldat Svejk* își afirmă un statut epopeic. În schimb, în epoca agonică născută din dezastrul primului război mondial epopeea se definește prin reversul ei. Prezentând un antierou, Rebreanu își leagă *Pădurea spânzuraților* de literatura antiepopeică a *Omului fără însușiri*. Și, ca să ne completeze tabloul multicolorat și multinațional, Cornel Ungureanu alătură cărțile citate unui șir lung de opere ce unește cărțile lui Crnjanski cu cele ale lui Kusniewicz și cele ale lui Sorin Titel și Alexandru Ivăsiuc. Dar Rebreanu, se observă cu finețe, nu este un fidel al Imperiului, ca Roth sau Zweig. Fidel al Imperiului rămâne Slavici. La bătrânețe Slavici ar fi putut scrie, ca și Zweig despre „vârsta de aur a statorniciei“ care guverna lumea, conchide Cornel Ungureanu.

Vârtejul personajelor și al ideilor continuă, pe tot cuprinsul cărții. Unele personaje reapar, nu și aceleași idei. Ele vor fi întotdeauna proaspete, vii, strălucitoare și de multe ori neașteptate. Te iau pe nepregătite. Extaziat în fața frumuseții descrierii unei cărți, și ea frumoasă, ești pregătit să-i deguști savoarea o vreme îndelungată. Dar te pui cu vrăjitorul stăpân al acelei biblioteci imaginare despre care vorbeam și care, ca dimensiune, mai este și incomensurabilă? Păi, nu te poți pune. Fiindcă domnia sa îți servește date despre o altă carte, sau despre mai multe, comparându-le, așezându-le într-o ordine valorică de timp stabilită însă rehotărâtă de chiar domnul Cornel Ungureanu.

Încrezător în mitul bibliotecii, în puterea acestuia, Cornel Ungureanu ne vorbește despre cărți scrise pe la periferiile Imperiului, fie că ele sunt chiar la noi sau pe aiurea. Dar vorbește convocându-i și pe autorii lor. Descriindu-i cu har de portretist, zugrăvind-le chipul așa cum va fi fost și dezvăluindu-le gândurile. Asta dacă nu cumva chiar stă de vorbă cu unii scriitori contemporani mari. Cu Vasko Popa, de pildă. Căruia îi consacră un vast capitol. De fapt, o carte întregă. O carte într-o carte. Dialogul cu Vasko Popa îți dă impresia că se întâmplă chiar în prezența ta, a cititorului adică. De parcă ai participa la acest dialog năucitor și el, cum atâtea altele. Dar cu Vasko Popa nu stă doar de vorbă. Îi analizează opera poetică, i-o citează, descoperindu-i simbolurile-cifru. Ritualurile, cunoscute și necunoscute, găsește imagini exemplare ale unor alte lumi. Cum ar fi, iată, *Țara lupilor*. Poetul în cauză se trage din Lup (din Marele Lup). Animal tutelar, animal întemeietor. Și care poate fi sacrificat. Vorbind despre *Sarea lupilor* și *Carnea vie*, între care Vasko a așezat *Constelația terestră*, Cornel Ungureanu enumără constelațiile simbolice în care aurul și piatra precum și variantele lor celeste, soarele și stelele au un anume rol, conotând cotidianul omului comun. Până la *Carnea vie*, volumele poetului se bazuau pe cicluri de câte șapte poeme, sugerându-se astfel alchimia sufletească, drumul către Marea Operă. „*Carnea vie,...*, ar configura cucerirea identității“.

„Care identitate?“, întrebă Cornel Ungureanu. Și tot el spune: „*În idolul în Virșeș* soarele aflat între colții unui lup reface o emblematică tradițională. O hieroglifă sacră. Poetul față cu ai săi – cu tribul – rămâne imaginea tutelară a cărții.“ Am citat aceste fraze, și altele, pentru bucuria ce o simt la citirea lor.

S-ar fi convenit ca aceste rânduri despre o asemenea carte să fie mai organizate. Să redea, concentrat, pe cât se putea, conținutul ei. Structura acestei arhitecturi. În fine, miezul. Care miez?, mă pomenesc că întreb și eu ungurescian. Sau sună mai bine unguorean? Nu se poate. Fiindcă miez este totul. Chiar dacă miezul acesta conține periferiile. Mitul lor.

Totuși, pentru viitorii cititori, să vedem cum și-a construit Cornel Ungureanu cartea. Pe *cercuri*. În primul Cerc din acest univers cumva dantesc, îi întâlnim pe Sacher – Masoch, Hasek, Krleza, Broch și Gombrowicz. Dar și, într-o reîntoarcere posibilă, pe Kis, Konrád, Kundera și Magris (capitolul despre acesta, scris... dinspre Trieste ar trebui decupat!). În Cercul al II-lea, Slavici, Rebreanu, Blaga, Cioran și Petre Stoica („Banatul, o patrie un pic mai mare“, ar trebui iarăși, decupat). În „subteranele sublime“ ale cercului al III-lea, stăpân unic este Vasko Popa. În Cercul al IV-lea: Franyó Zoltán, Robert Reiter, René Fülöp – Miller și bătrânii Nicolae Stoica de Hașeg, Ion Stoia-Udrea, Virgil Birou și alții. În sfârșit o formidabilă Postfață intitulată „Periferii pretutindeni, Periferii“ (Ce spuneam eu?). Asupra valorii ei dau seama subtitlurile: „Despre uzurparea unui motto“ – o declarație, în fond, definitorie pentru autorul care, printre altele spune: „Vin dintr-un Banat de obicei liniștit, fără mari tensiuni etnice. Trecerea către Mitteleuropa ne apropia de Utopia lui Kundera; nimeni nu poate înțelege Banatul dacă nu apelează la culturile din „imediată apropiere“. Prin extindere, nimeni nu poate înțelege cultura română așa cum se cuvine dacă ignoră culturile din vecinătate.“. El vede în Timișoara un laborator în care trecerea dintr-o limbă într-alta nu e doar un exercițiu literar, ci o formă de exprimare. Sunt citați Franyó, Liebhart, Crnjanski dar și Ondrej

Stefanko, Mándics György sau Marika Pongrátz, cei care au învățat lecția bilingvismului sau multilingvismului. Apoi un subtitlu: „Alte proiecte de coșmar“ – în care la celebra Café Central din Viena așezați la mese diferite, Cornel Ungureanu... vede pe Freud, Lenin, Hitler, Stalin, Troțki, Zweig și alții, „oameni cu destin“ chiar dacă proiectele lor nu erau foarte limpezi, dar viața le-a împlinit. În finalul finalului: „Și, dincolo de toate, politicul...“.

Eu zic, însă, că oricine va zăbovi cât de puțin asupra acestor rânduri, să le lase la o parte și să alerge la prima librărie pentru a intra în posesia cărții lui Cornel Ungureanu.

O carte pe care am citit-o pe nerăsuflăte, într-o singură noapte. Fascinat pe parcurs, turmentat la terminarea ei. Firește, am reluat citirea ei în alte câteva nopți, adăstând asupra unor capitole mai importante. Cel puțin aceasta mi-a fost intenția. Căutam comparatismul lui Cornel Ungureanu, ori, după cum spune el, „comparatismul nostru“, fericit când citeam despre Rebreanu, să zicem, despre Nicolae Breban sau despre Sorin Titel alături de alți mari... periferici. Și ce credeți că am pățit? Am citit de mai multe ori TOATĂ cartea de câteva ori. Fiindcă el, comparatismul acesta, se lăfăia (scuzați termenul!) pe fiecare pagină.

Ca să pot da, într-un fel, un examen din această „lecție“, va mai trebui să o citesc într-un alt șir de nopți.

Până atunci, mulțumim domnule profesor Cornel Ungureanu.

P.S. Aceste rânduri nu se constituie într-o clasică cronică. Ele sunt doar expresia entuziasmului meu în fața unei cărți nu numai admirabile ci și necesare.

Altfel, stimându-l pe profesor, prețuindu-l pe critic, țin la Cornel Ungureanu ca prozator și prieten.

Glose

Romulus Bucur

Știință și conștiință

Cartea Sandei Golopenția* e o încercare de abordare rațională a iraționalului, o încercare de **a înțelege** soarta tatălui ei și, prin extensie, a unei întregi elite intelectuale nimicite în temnițele comuniste. Cu răbdare, cu obiectivitate științifică, străduindu-se să nu țină seama de dimensiunea familială a cazului analizat (se sustrag acestei abordări trei texte, scrise și publicate independent, dar al căror loc e judecat a fi tot aici: *Lăzile*, *Un nod în gât*, și *Patul* paginile, respectiv, 703-704, 704-705 și 705-706), autoarea / editoarea conturează un credibil portret moral și intelectual al celui ce a fost Anton Golopenția.

Nu intrăm în discuții de metodă – ajunge observația că formația științifică temeinică garantează cel puțin tratarea credibilă a materialului (Sanda Golopenția își folosește îndelungata experiență în domeniul

**Romulus
Bucur**,
poet, eseist,
traducător,
redactor șef-
adjunct al
revistei ARCA,
Arad

*Anton Golopenția, *Ultima carte*. Text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în arhivele S. R. I. Volum editat, cu *Introducere* și *Anexă* de Prof. Dr. Sanda Golopenția, București, ed. Enciclopedică, 2001.

pragmaticii pentru a analiza diferitele redactări ale declarațiilor și pentru a interpreta cât mai în spiritul adevărului **litera** documentului scris). Și vrem să insistăm asupra unei singure piese: *Sugestii pentru programul de guvernare al regimului viitor* (pp. 89-98). Textul este zguduitor, privit din perspectiva realităților românești de după 1989, ca și din aceea a întregii evoluții a lumii contemporane. Se poate face observația **clarviziunii** lui Anton Golopenția, o clarviziune confirmată tragic de evenimente: „M-a întrebat ce cred despre situația d[lui] Pătrășcanu. Am pomenit faptul că i-am spus încă de la începutul toamnei avocatului Comșa că va avea probabil soarta șefilor țărăniști.“ (p. 71) Trebuie spus de asemenea că, în cazul acestor *Sugestii*, intuiția și pregătirea de specialitate se conjugă, că aceste propuneri sînt de actualitate chiar în momentul de față.

Mai întii, planul general al memoriului: 1. *Adaptarea din vreme la cerințele păcii americane*, 2. *Perspectiva istorică în care se poate situa regimul viitor*, 3. *Investițiile care pot fi propuse*, 4. *Pregătirea reconstrucției intelectuale și morale*, 5. *Undele deprinderi câștigate sub regim comunist ar trebui păstrate*, 6. *Măsuri de protecție față de bunurile de Stat și* 7. *Efectuarea rapidă a acțiunii de desovietizare*. Încă de la primul punct, putem vedea estimarea corectă a liniilor de forță ale politicii mondiale: „**Pacea americană** [s. n., R. B.] va avea cerințe, pe care statele mici vor trebui să le accepte de voie sau de nevoie“ (p. 89); mai departe, cerințele, „trăsăturile mari“, în termenii autorului, sînt cele care caracterizează, cel puțin la nivel declarativ, toate programele de guvernare postdecembriste: „1) cale liberă investițiilor americano-europene [Uniunea Europeană nu exista la acea oră, n. n., R. B.]; 2) stabilitate internă prin punerea vieții interne pe temelia unei democrații efective; 3) simplificarea hărții dacă nu politice cel puțin economice, realizarea de federații cu țările vecine, după o prealabilă normalizare a relațiilor [ajunge să ne referim aici la ideea euroregiunilor sau la recente dezbateri referitoare la regionalizare, n. n., R. B.]“ (p. 89).

Tot aici găsim și o propunere plauzibilă, de luat în seamă și acum, de rezolvare a „problemei țărănești (suprapopulare agricolă)” (p. 89), prin dezvoltarea („cu ajutor străin“) a unei industrii bazate pe producția agrară, și pe construirea infrastructurii. Apoi, drept consecință, prin creșterea nivelului de trai, rezultă o pătură mai largă de consumatori, mai instruită, ceea ce ușurează o „deplină democratizare a administrației locale” (p. 90), care, împreună cu alegerile corecte, sînt elemente necesare bunei funcționări a societății. Tot aici intră și problema sindicală, a clasei muncitoare, ca și cea a minorităților, care, în măsura în care nu au motive de nemulțumire, în măsura în care se simt reprezentate corect, pot conlucra pentru propășirea societății.

Ideile expuse sub cel de-al doilea punct sînt la fel de tulburătoare, prin actualitatea lor: găsim ideea globalizării („progresul mijloacelor de comunicație a apropiat continentele și țările și a făcut ca planeta să devie o lume mică” – p. 91), precum și pe aceea a pericolului (confirmat tragic pe 11 septembrie anul trecut) reprezentat de eventualele desincronizări față de acest proces: „Clasele, teritoriile și popoarele a căror integrare în ea [în cultura occidentală, n. n., R. B.] este împiedecată sau întârziată pot da naștere la revolte și războaie intestine. Neajutate să înțeleagă obiectivele culturii moderne și să beneficieze de înlesnirile civilizației moderne, acelea pot lupta cu resurse ale civilizației moderne împotriva curentului principal al evoluției moderne.” (p. 91).

Punctul al patrulea al proiectului este de asemenea interesant, mai ales că se și fac propuneri bibliografice concrete, dintre care unele chiar au fost puse în aplicare (în principal de către editura «Humanitas», dar nu numai): Hayek, Mises, Tocqueville; ar trebui evitate „asemănările cu ‘Cartea rusă’ și cu Arlusul” (p. 96), un pericol nu totdeauna depășit, deși, pentru cineva rău intenționat (și avem din belșug această categorie), oricum nu sînt luate în seamă deosebirile. Reforma pe care o propune Golopenția este una **rațională**, una care încearcă să preîntîmpine

nostalgiile după vechiul regim, prin păstrarea unei drepte măsuri, prin „menținerea a tot ce poate fi util pentru dezvoltarea viitoare a României“ (p. 97). De asemenea, vandalismul, distrugerea motivată de resentiment sînt anticipate (și s-a văzut cum au fost devalizate CAP-urile), prin propunerea ca „Distrugerile și prădăciunile dimpotrivă, cele ordonate nu mai puțin decît cele spontane, vor fi pedepsite“ (p. 98).

La fel, după modelul denazificării din Germania, este propusă o acțiune de desovietizare, remarcabilă prin caracterul ei moderat; dacă acest text ar fi fost cunoscut (și luat în seamă) la momentul potrivit, probabil că am fi fost lipsiți de inflamarea discursului ce a însoțit, de ambele părți, ideea de proces al comunismului.

Cam acesta este, în rezumat, proiectul. Și avem de-a face cu o sublimă naivitate: aceea de a crede că, în cazul comunismului, al oricărui regim totalitar, e posibil dialogul, de a crede că puterea ia în seamă buna credință, argumentul rațional bazat pe principii etice. Anton Golopenția și-a dat viața pentru aceste principii. Și minimul gest de recunoștință pe care îl putem face e să-i cunoaștem ideile, să le discutăm, să le punem în aplicare acolo unde se poate. Unul din meritele cărții de față e tocmai acesta, al aducerii la cunoștință a gîndirii și a profilului moral al unui intelectual de excepție.

Ovidiu Pecican

Omul recent la răscruce

Cea mai nouă apariție a cărții lui H.-R. Patapievici, *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării „ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”* a stârnit un val de comentarii, în bună parte negative. Având, în ochii unora, aparența unei campanii împotriva copilului răsfățat al scenei literare postcomuniste (la concurență, totuși, cu Mircea Cărtărescu), „cearta“, găzduită mai ales de *Observatorul cultural*, a fost, totuși, binevenită. Ea a scos la iveală nu doar că autorul *Omului recent* și-a păstrat integral capacitatea de a incita prin cărțile sale, ci și că există printre cititorii dlui Patapievici analiști cu o bună cultură umanistă și o acută situație civică, neintimidați nici de faimă, nici de erudiție, nici de amploarea demersului.

Discuția din jurul cărții a avut astfel darul să indice că ne aflăm în fața unei apariții de referință, care îmbie la decantări la nivelul conștiinței. De altfel, o asemenea decantare este cuprinsă chiar în substanța volumului și ea pare să îl surprindă pe H.-R. Patapievici, afirmat ca un gânditor și eseist din tânăra generație ce părea să asume proiectul democrat și liberal, într-un moment de cotitură când, tot mai mult, înclină către o poziționare înspre credință și refutarea modernității. Existau semne ale unei asemenea

opțiuni încă din primele cărți ale autorului, mai cu seamă din *Cerul văzut prin lentilă* (1993) și din *Zbor în bătaia săgeții* (1995). Dar *Politicele* (1996), ca și publicistica militantă din 22, împreună cu unele talk-show-uri și cu angajarea în C. N. S. A. S., păreau să recomande cititorilor mai degrabă un spirit animat de valorile civice ale modernității, dispus nu numai să le crediteze, ci și să combată pentru ele.

De aici, pesemne, dezamăgirea multora dintre cei care s-au pronunțat deja cu privire la *Omul recent*. Cazul ar fi mai curând anecdotic dacă scriitorul nu ar fi un vârf al generației sale, al vieții noastre publice și al cercurilor intelectuale românești. Cum însă *Omul recent* este o partitură care ambiționează nu doar să critice ipostazele umanității moderne, ci și să propună o alternativă, era firesc ca dialogul cu autorul să stârnească adeziuni și respingeri, deopotrivă. Alternativa în viziunea lui Patapievici este părăsirea spiritului modern și redescoperirea moștenirii premoderne creștine. În locul relativismului, credința, în fața asaltului atâtor particularisme și ideologii moderne, întoarcerea la „spiritul tradiției salvat“; un program conservator și tradiționalist ca propunere pentru viitor (ca să folosesc și eu un instrumentar conceptual caracteristic modernității). Refuzurile au survenit, cum era de așteptat, de pe pozițiile liberalismului multicultural, ale diversității de gen, ale toleranței și democratismului civic.

De fapt, *Omul recent* are darul de a contribui la o discuție inițiată încă din primele zile ale schimbării de la sfârșitul lui 1989 de membrii grupului adunat la sfaturi de seară în jurul părintelui Galeriu. O carte care reunea discuțiile acestuia cu Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Dumitrescu și Horia Bernea apărea încă în 1990, confirmând că „școala de la Păltiniș“ însemna și altceva decât o bună introducere în filosofie. Ea era, o vedem acum mai bine, o familiarizare a discipolilor lui Constantin Noica nu numai cu germana filosofiei clasice și heideggeriene, ci și cu greaca părinților creștini. Recuperat curând de la Nemira și asumat integral de Ed. Humanitas a lui Liiceanu – specializată, în primii ani de libertate, în recuperarea textelor lui Eliade, Cioran

și Noica și în publicarea multor texte de relevanță ortodoxă –, devenit bursier al „Colegiului Noua Europă” al lui Andrei Pleșu (unde predă și părintele Andrei Scrima), H.-R. Patapievici intra, cu ajutorul aceluiași, în cercul de dezbateri din jurul heideggerianului Alexandru Dragomir, participa la prelecțiunile Școlii de vară de la Tescani și coordona colecția „Istoria ideilor” de la Humanitas. În acest context, coordonata civică liberală a celui care devenise unul dintre principalii publiciști de la 22, prin integrarea în *Grupul pentru Dialog Social*, trebuia, prin forța lucrurilor, să devină mai puțin semnificativă: cea conservatoare, tradiționalistă. Respingând cu o anumită superficialitate „minoritățile imperiale” (pe maghiari, în speță), văzând în Hayek, un gânditor mai curând conservator decât liberal, având asupra rolului social al femeii o privire mai degrabă patriarhală, H.-R. Patapievici a început să crească într-o altă direcție decât aceea pe care păreau să i-o menească protestul împotriva racolării de către căpitanul Soare și activitatea în cadrul comisiei formate pentru controlul accesului la dosarele fostei Securități. Apărătorul drepturilor civice și ale omului a tins să se preocupe tot mai decis de chestiunile legate de un Dincolo atemporal și scutit de vulgaritatea cotidianului.

Omul recent are astfel un merit fundamental. Este o carte care permite amplasarea mai corectă a glasului distinct al lui Patapievici într-un concert destul de amalgamat și haotic. Vedem acum că eseistul stă mai degrabă alături de alți colegi de generație, din aceeași familie a eseistilor preocupați de moștenirea credinței: de dl. Theodor Bacosky, de Ioan Ică jr.. Practic, refuzul radical al modernității înțeleasă ca desacralizare și pierdere a busolei, îl învecinează atât cu acești autori de formație (sau vocație) teologică ortodoxă, cât și cu alții, mai puțin consecvent și coerent situați în interiorul ortodoxiei. I-aș numi dintre aceștia pe dl. Cristian Bădiliță, preocupat de erezii și gnoză, pe dl. Dan Stanca, amator de esoterisme à la René Guénon și Vasile Lovinescu. Dar dacă ar fi să observăm numai tendința, fără a fi atenți și la mijloacele prin care ea se exprimă, această vecinătate i-ar cuprinde și pe Marian Zidaru, plastician care și-a

pus în operă concepția la Pucioasa, prin construirea „Noului Ierusalim”, situându-se într-un orizont de credință ceva cam suspect, ori pe dl. Bivolaru, faimos prin situația sa de guru al mișcării yoghinice din România postcomunistă.

Este limpede că în *Omul recent* se dă o bătălie acerbă între un Patapievici legat prin multiple fire invizibile de baricada luptei pentru statul de drept, democrație și libertățile indivizilor, și un altul, care deslușește în acestea doar expresia unei conjuncturi istorice date și efemere, preferând să intre în logica mântuirii și a eternității. Prin însuși acest fapt, cartea se dovedește esențială în înțelegerea prezentului culturii românești și a coagulării grupărilor intelectuale în funcție de opțiunile lor tematice și de tipul de demers pe care îl propun.

Trebuie spus fără echivoc – fie și în răspăr cu multe dintre luările de poziție înregistrate – că avem de a face cu o reușită. *Omul recent* este o construcție coerentă și pe deplin relevantă în raport cu intențiile autorului. Faptul că în text apar incoerențe și contradicții – sancționate de primii săi recenzenți – trebuie pus mai curând pe seama aporiei înseși în care cade Patapievici. El vrea să utilizeze un instrumentar și o convenție textuală de sorginte rațională pentru a discuta și a convinge cu privire la chestiuni care depășesc (sau nu intersectează întotdeauna) această sferă. Circumstanța că nu împărtășesc opțiunile din urmă ale eseistului nu mă împiedică să constat, totuși, că formularea ideilor și discutarea lor se fac la un standard de inteligență, eleganță și persuasiune care îi prezervă lui H.-R. Patapievici rolul deja ocupat în contextul cultural actual. Acuitatea întrebărilor și abilitatea de a tranșa multe dintre dilemele noastre, ale tuturor, reducându-le la una singură, fundamentală – tradiție sau modernitate – are efectul înlăturării unor tone de zgură. După lectură nu mai poți spune că lucrurile sunt neclare, ești somat să optezi. Un asemenea examen lipsea culturii noastre, incapabile să înțeleagă și să asume în toate consecințele ei experiența dictaturilor succesive, a omorului și încarcerării politice, a iresponsabilității civice (în ambele ei ipostaze extreme: ca emanând dinspre paseismul

ruralist și ortodoxist, și ca venind dinspre excesele adoptării superficiale a modelelor occidentale).

O calitate este și aceea că autorul a produs un tom opulent, dintr-o plămadă cum nu avem multe. Liiceanu și Pleșu, de la care le așteptam, s-au răzgândit, preferând eseistica lejeră. Nu este de mirare că vâna de eseist viguros a lui Patapievici a dobândit susținerea fără rezerve a celor doi cărturari pe care i-am numit. Mitul marii culturi, făcute prin comentarii rafinate și erudite pe teme universale, al construcțiilor ideatice opulente – fie și nesistematice – rămâne magnetizant în România, unde cele mai grandioase inițiative sucombă de obicei în ridicol sau rămân neîncheiate. Prin *Omul recent*, gânditorul bucureștean oferă suficiente motive de bucurie suporterilor acestui tip de întreprindere cărturărească.

Respectându-i idiosincraziile fără a i le împărtăși, voi spune că unul dintre punctele în care volumul își frustrează cititorul este... absența surâsului. Desigur, chestiuni atât de serioase cum sunt cele discutate acolo fac râsul și ironia să pară un sacrilegiu. Rezultatul este însă că stilul întregului rămâne distant, aproape snob, epatant și un pic nesuferit. Pusă alături de respingerile știute, această absență te face să crezi că mântuirea și credința îi resping pe cei veseli, cum credea unul dintre personajele din *Numele trandafirului* al lui Umberto Eco.

De acum încolo ne vom aștepta mai puțin ca H.-R. Patapievici să fie un tribun al poporului și să își pună erudiția și inteligența în slujba apărării drepturilor omului. El ne va apărea, probabil, mai curând ca instanța din ce în ce mai abstrasă de la tumultul clipei istorice, omul susceptibil să-ți sugereze leacuri duhovnicești la probleme diurne. Aceasta nu înseamnă, desigur, că vocea sa va conta mai puțin de aici înainte. Va conta altfel, asta e tot. Trecutul a dobândit un partizan redutabil care va trebui contabilizat pe seama lui.

Eseu

Ștefan Aug. Doinaș

Traagicul la români

Îmi îngădui să susțin că, înainte de a vedea în mareșalul Ion Antonescu un bărbat politic și a-l condamna pentru deciziile sale ca șef al Statului din timpul războiului anti-sovietic, ar trebui să dezbaterem problematica eroului tragic. Pentru că nu i se poate refuza „conducătorului“ calitatea de personaj de prim plan al Istoriei noastre. Numai elucidând această problemă vom vedea în ce măsură ne vom putea pronunța în favoarea – sau nu –a dărâmării statuilor care i-au fost ridicate în diverse orașe ale țării.

* * *

Personal, cred că „a fi serios“ măsoară puțința noastră – ca indivizi și ca popor – de a accede la dimensiunea tragică a existenței. Pentru mine, seriozitatea nu se relevă numai ca atitudine a insului, ca un simplu indiciu comportamental. Dacă ar fi așa, adică dacă „a fi serios“ ar însemna doar abordarea cu o mină gravă și într-un context lipsit de orice umor, a problemelor principale ale vieții, atunci cine ar apărea mai serios decât omul prost? Prostia are întotdeauna o morgă proprie, decelabilă de altfel de la prima vedere.

**Ștefan Aug.
Doinaș,**
academician,
poet, eseist,
traducător,
București

Societatea abundă în indivizi care își maschează vidul interior sub o înfățișare lustruită de suficiență. Nimeni nu poate contesta faptul că tragicul implică tocmai capacitatea noastră de a vedea și a trăi seriosul existenței la nivelul viziunii despre lume și viață, adică într-o dimensiune de profunzime. În această perspectivă, m-am întrebat adesea: Cum se prezintă tragicul la Români? Oare Caragiale a inventat un simplu cuvânt gratuit, atunci când a sugerat – prin personajele sale – că noi, Românii, am fi niște „moftangii“, sau „moftul“ definește exact o lipsă de a lua în serios lucrurile, tipică pentru poporul nostru?

Problema este foarte veche, a fost mult dezbătută, a primit diverse răspunsuri. În timpul tinereții mele studentești, ea constituia o preocupare „la modă“. Grupul nostru, al tinerilor scriitori din „Cercul Literar“ din Sibiu, a concretizat această problematică a tragicului în câteva studii cu pretenții filosofice. Între altele, teza mea de licență la Lucian Blaga se intitula *Tragic și demonic*. Pentru noi, tragicul – în virtutea sa de dimensiune a existenței – deborda cadrul îngust al tragediei ca gen literar. Noi nu socoteam că tragicul ar fi o simplă categorie estetică, ci îl priveam ca pe o trăsătură fundamentală a artei, a vieții, a Istoriei. Bineînțeles, eram, pe vremea aceea, și eu convins că noi, Românii, am fi un popor lipsit de sentimentul tragicului și clamam cu multă amărăciune acest lucru. Astăzi nu mai sunt chiar atât de sigur că am avut dreptate.

Există foarte multe teorii ale tragicului, de la Aristotel până – să zicem – la Gabriel Liiceanu. Raportarea la una sau alta din aceste teorii condiționează răspunsul la chestiunea care interesează aici. După opinia mea, terenul pe care crește fenomenul tragic aparține deopotrivă artei și vieții. Când această viață se referă la un popor, vorbim despre istorie. Fenomenul cristalizează în întâmplări, în opere și în personaje tragice, fără ca, astfel, tragicul să fie redus la estetic. Condiția primă a unui erou tragic, a unui eveniment tragic, este ferma lor împlântare în realitatea concretă din jur: sensul evenimentului tragic, inima eroului tragic sunt asemenea unei tulpini subterane, adânc înfipite în solul care le hrănește,

pulsează de bogăția tulbure a vieții. Orice personaj tragic se vedește a fi angajat în mobilitatea concretului real prin acea atitudine în fața existenței pe care filosoful german Jaspers – într-o carte celebră: *Die Psychologie der Weltanschauungen* – o numește „die enthusiastische Einstellung“ – în iubire, în ură, în faptă, în creație. Dintr-un asemenea punct de vedere s-ar părea că ciobanul din *Miorița* nu este un personaj tragic: în schimb, Manole din *Legenda Mănăstirii Argeșului* este. În ce ar consta deosebirea? Faptele meșterului zidar atestă că, pentru el, universul se etalează în fața sa ca o formă goală căreia opera lui de creație – și numai ea – este chemată să-i asigure un conținut de valoare. Astfel, tragicul apare ca o somație directă pe care Destinul o adresează omului puternic – aceea de a iubi, de a crea, de a ucide etc. Eroul nu se poate realiza în plenitudinea sa existențială decât depășindu-se pe sine însuși, adică pierzându-se total, așa cum spune filosoful; căci „entuziasmul este o devenire de sine în dăruire de sine“. Moralmente vorbind, eroul tragic se prezintă ca un *caracter*. Acest caracter devine tragic prin faptul că angajamentul său – luat în vederea obținerii unui anume rezultat – întâlnește pe parcursul existenței obstacole în fața cărora trebuie să răspundă cu viața proprie. Aceste evenimente sunt neprevăzute, ele sunt invite din concursul unor factori oarecum străini. Tragicul constă în asumarea – de către eroul tragic – a acestei imense responsabilități în fața Destinului. Eroul tragic răspunde întotdeauna cu capul. În sensul acesta, îndrăznesc să întreb: Oare Mihai Viteazul nu este un tipic personaj tragic al Istoriei noastre?

Fenomenul tragic este de neconceput fără angajarea eroului în lumea valorilor, și fără catastrofa finală. Să precizez: tragicul se află în plin plan axiologic nu numai pentru omul care-l privește, adică pentru contemplator. Evenimentele înseși, care antrenează și duc la declanșarea fenomenului tragic sunt evenimente ale unei lumi încărcate de valori, sunt fapte ale unor purtători de valori. Numai acolo unde există înalt și josnic, nobil și vulgar, bun și rău – spune filosoful german Scheler – apar întâmplări tragice. Într-o lume lipsită de valori nu se poate întâmpla nimic

tragic. Dar nu valoarea ca atare – frumosul, binele, urâtul, răul – este tragică. Tragic este conflictul iscat între purtătorii de valori; tragice sunt acțiunile omenești – ale oamenilor mari – care intră în conflict. Cât de exemplară este, în sensul acesta, situația lui Manole. Teoria tragicului spune că una din valori trebuie să fie nimicită, pentru a se realiza condiția lui esențială: catastrofa. Iar valoarea care piere, o dată cu purtătorul ei, trebuie să fie cât mai apropiată de cealaltă, cu care intră în conflict; dar, în același timp, ea trebuie să fie superioară – nu inferioară – celeilalte. Căci tragicul nu reprezintă împlinirea unei justiții imanente. Dimpotrivă: el naște sentimentul unei imense nedreptăți. Iată de ce fenomenul tragic generează în noi mila, groaza, oroarea, tristețea etc. Tragicul demască o nedreptă așezare a rosturilor lumii, un fel de complot metafizic în urzeala căruia personalitatea eroului tragic își află întotdeauna sfârșitul.

Pe vremuri, la una din ședințele cenaclului nostru sibian, noi am susținut în fața lui Lucian Blaga că opera sa filosofică este lipsită de tragic. Filosoful a obiectat, invocând conceptul de „cenzură transcendentă” care – în concepția sa – duce la blocarea cunoașterii umane. Riposta noastră a fost următoarea: e adevărat că, prin această „cenzură transcendentă”, instituită de Marele Anonim, omul nu mai poate să reducă misterul, să ajungă la completa lui revelare. Dar acest blocaj nu duce la nici o suferință tragică. Dimpotrivă: el este benefic, deoarece grație lui – și numai lui – se realizează fenomenul culturii. În continuare, i s-a obiectat magistrului nostru chiar faptul că a caracterizat poporul român prin expresia „retragere din istorie”, caracterizare care pledează pentru absența tragicului din istoria noastră. Boicotul Istoriei poate, oare, să fie invocat în favoarea tragicului unui popor? Ispășim noi, Românii, vina istorică de a „boicota Istoria” (vină care, în mod evident, este cu totul altceva decât o vină morală). Suntem noi, Românii, tragici, fără a avea conștiința tragismului nostru? Sau poate suntem pe cale s-o realizăm abia acum prevalându-ne de exemplul, într-adevăr, tragic, al lui Ion Antonescu?

* * *

Într-o carte necruțătoare, mult criticată, *Din psihologia poporului român* (1907), sociologul D. Drăghicescu găsea că una din trăsăturile definitorii ale Românilor ar fi adaptabilitatea, virtutea de acomodare cu vitregiile soartei, pentru a evita catastrofa. (Mai târziu, Mihai Ralea a reluat această teză.) Ce poate fi mai opus înclștării tragice – de la conștiința tragică până la nodul tragic fatal – decât această versatilitate practică, decât neîntrerupta noastră acomodare cu condițiile existenței, în vederea supraviețuirii? Prin definiție, eroul tragic cade, nu se salvează: demnitatea sa îl împiedică să accepte compromisuri.

O altă viziune asupra poporului român, care suscită multe nedumeriri privind tragicul existenței și Istoriei sale este aceea a lui Vasile Pârvan. Istoric și filosof al Istoriei, marele profesor clujean a formulat, în *Idei și forme istorice* (1922), următoarea teorie. Psihologia țaranului român are două straturi, unul vizibil, altul ascuns: „La popoarele prea chinuite de adversitățile istorice – cazul poporului nostru, martirizat de liftele pământului – se formează un fel de carapace spirituală, în care sufletul se refugiază spre a se păstra intact.“ Observatorul superficial vede numai țestul pietros și inert: fatalismul, insensibilitatea la confort, tradiționalismul, neîncrederea în tot ce este nou, asprimea de comportament. Dar dedesubt, pot fi descoperite niște corespondențe de ordin contrar, pozitive: optimismul, de origine păgâno-creștină, încrederea într-o justiție imanentă care pedepsește și răsplătește resemnarea, dorința de frumos la ocazii festive, curiozitatea, simțul observației critice, măsura și buna cuviință etc. etc. Mi se pare destul de limpede că un atare tablou psihologic nu cadrează cu tragicul. Sau, poate, vom fi în stare să interpretăm, favorabil tragicului, faptul de a fi fost siliți să suportăm această dublă stratificare psihică? Istoria nu ucide întotdeauna, ea mutilează: este modul ei specific de a „îmbrobodi“ catastrofele.

* * *

Mulți se întreabă dacă numai seriosul existenței duce la tragic, dacă fenomenul care ne interesează nu

se constituie tocmai din tendința faustică de a cuprinde toate posibilitățile umane – atât în bine, cât și în rău. Împins până la grotesc, oare comicul personajelor lui Caragiale nu devine, în ultimă instanță, tragic? Într-o atare perspectivă, societatea românească ar fi tragică prin permanenta ei menținere în planul criticii junimiste – acela al formelor fără fond. În acest caz, nenea Iancu ar fi un autor contemporan...

Orice depășire a limitei (*hybris*-ul elin) poate să dea naștere tragicului. La Nietzsche, dansul, răsul, cântecul – starea de beție, în general – ca demersuri care depășesc vorbirea, sunt moduri de a cuprinde într-o îmbrățișare dionisiacă tragicul existenței, de a atinge acea „vârstă tragică” proprie artistului tragic. Pentru filosoful german, acest artist nu este deloc un pesimist, el zice *da* la tot ce este problematic și teribil. În *Știința veselă*, el scrie: „Ființa cea mai debordantă de viață, dionisiacul, zeu sau om, își poate permite nu numai să privească enigmaticul și înspăimântătorul, ci și să săvârșească astfel ceea ce este îngrozitor, să-și îngăduie orice lux al distrugerii, al răsturnării, al negării.” Iar în *Amurgul idolilor* zice: „Afirmarea vieții, chiar în problemele cele mai stranii și mai arzătoare; voința de viață bucurându-se de *sacrificiul* celor mai buni dintre ai săi, își are propriul caracter ineputabil – iată ce am numit eu dionisiac, iată în ce am crezut că recunosc firul conducător spre psihologia poetului tragic.”

Dacă tragicul constă în neliniștea și în chinul de a cuprinde sub un arc unic atât mizeria, cât și grandoarea condiției umane (în sensul acesta, gândirea lui Pascal este tragică); dacă, așa cum scrie Unamuno, tragicul consistă în șocul din adâncul conștiinței noastre între scepticism și elanul vital, în lupta eternă dintre cele două forțe ale ființei (de o parte, cea care vrea nemurirea; de altă parte, cea care se complăce în obișnuința morții) – atunci chiar și figura ciobanului mioritic se poate bucura de o altă interpretare: viziunea nupțială a morții poate să ne sugereze acea „fericire tragică” despre care vorbea Goethe.

În general, ne-am obișnuit să deplângem și să condamnăm poporul român pentru modul cum a

reacționat la evenimentele istorice ale jumătății de secol care abia s-a încheiat: „trădarea“ – morală și națională – a intelectualilor din anii comunismului, demonizarea marxistă a conștiințelor etc. Dar oare acești ani nu-și au, totuși, eroii lor tragici, fie că aceștia au sfârșit în temnițe, fie că au dispărut anonimi rezistând în munți? Regretabil (tragic) este faptul că încă nu avem, în ordinea valorilor artistice, opere în care să putem admira întreaga anatomie tragică a acestor oameni excepționali. Caracterul românesc (vorbesc, firește, despre excepții; dar oare personajul tragic nu e întotdeauna o excepție?) și-a dovedit tăria în amintitele „situații-limită“ ale existenței. Chiar urgiile care s-au abătut, istoricește, asupra noastră, acelea care au generat filosofia defetistă a „bietului om sub cărja vremii“ nu ne îndreptățesc, ca popor, la o anumită aură tragică? Din ce se compune nimbul lui Constantin Brâncoveanu (pe care Biserica Ortodoxă încă nu s-a învrednicit să-l canonizeze!): din razele de martir ale Creștinătății sau din lumina sumbră a personajelor tragice?

Există o tristețe tragică pe care o împrăstie, de pildă, filosofia lui Cioran, ca meditație euforică asupra eșecului și ca descriere fenomenologică a „inconvenientului de a (te) fi născut“. Tristețea specială a tragicului are întotdeauna un dublu obiect: în primul rând, ea este moartea lui Hamlet și a regelui Lear; iar, în al doilea rând, ea reflectă însăși structura lumii, ca plan de condiții în care *așa ceva*, adică asemenea întâmplări cumplite, sunt cu puțință. Cum să considerăm modul nostru de a privi lumea ca pe o urzeală în care *orice* este posibil?

* * *

În lumina acestor – poate prea alerte – rânduri, care, cu toată modestia, se vor o sumară analiză fenomenologică a tragicului, mareșalul Ion Antonescu apare ca un personaj tragic. Conștiința sa riguroasă de ostaș, respectul angajamentului luat și asumarea consecințelor acestuia, consecvența cu care și-a urmat drumul de „conducător“ într-un război al cări scop era reîntregirea țării ciuntite, adică repararea unei in justiții istorice – toate acestea fac din el o

personalitate complexă, pe deplin conștientă de Destinul său. Cei care l-au cunoscut mai îndeaproape vorbesc despre laconismul său, despre fermitatea atitudinilor sale, despre severitatea și perseverența sa obstinată – trăsături indiscutabil demonice, „virtuți“ benefice și totodată fatale. Este linpede că anti-comunismul său corespundea unor simțăminte populare, după cum refuzul său de a face compromisuri politice subliniază limitele sale ca bărbat de Stat. Mareșalul a văzut în Istorie un teren propice realizării încrâncenate de sine, ceea ce face din figura lui un erou al epocii.

Atunci când se vorbește despre „greșelile“ sale, personajul este coborât de pe pedestalul întunecat pe care se instalează orice om tragic. În felul acesta, i se judecă atitudinile politice. Dar, repet: întrebarea este dacă Ion Antonescu a fost într-adevăr un om politic. Mai degrabă cred că el a întruchipat un destin de luptă până la moarte, de care Istoria noastră avea – nu-i așa? – nevoie. Fără îndoială, îngrășământul Istoriei este politicul. Datorită acestuia, istoria oferă eternității în același timp câteva flori splendide și câteva – foarte puține – flori funeste. Un cult al mareșalului există, fie că cei care-l întrețin sunt foști soldați de sub comanda sa, fie că sunt urmașii acestora, Români cărora li s-a insuflat – așa cum rareori Moira a rezervat unui popor – un moment de frenetică exaltare patriotică.

Această figură tragică a Istoriei noastre poate fi, desigur, obiect de discuție și interpretare, așa cum este obiect de venerație. Și poate este imperios necesar să-l considerăm și dintr-un asemenea unghi. Interesele de moment ale țării noastre – un „moment“ istoric putând „să treacă“ o dată cu o anume conjunctură sau, dimpotrivă, să dureze un secol întreg – pot să dicteze guvernanților noștri de azi rezerve, mai mari sau mai mici față de comportamentul șefului de Stat Ion Antonescu. Nimeni, însă, nu-i poate contesta dimensiunea tragică, de adâncime. Iar lucrul acesta trebuie spus.

Eroul tragic – toată lumea cunoaște acest adevăr banal – se situează dincolo de just și nejust: el este, prin definiție, un vinovat fără vină.

Petru M. Ardelean

Nevoia de sinteze

Preocuparea pentru lucrările de sinteză (tratate, dicționare, enciclopedii) atestă maturitatea unei culturi, puterea ei de a se focaliza pe chestiuni de fond, capacitatea de a selecta, de a reține și a valorifica elementele rezistente din producția spirituală.

La noi, date fiind condițiile istorice obiective (invazii, pustiiri, ocupație străină, fărâmițare teritorială, respectiv lipsa unității statale, regimuri dictatoriale, instabilitate politică și economică), dar și unele subiective (comoditate, descurajare, apatie, o disciplină a muncii precară, o anume cochetărie cu superficialitatea, proprie, în mare, națiilor care se cred superdotate), startul în acest domeniu a fost luat foarte târziu, comparativ cu țările de veche tradiție cărturărească.

Un prim domeniu în care s-a manifestat interesul pentru acest gen de lucrări a fost, cum era și de așteptat, istoria, fapt explicabil, având în vedere, pe de o parte, existența, în trecutul nostru îndepărtat, a unor epoci obnubilate, în care nu se cunoaște destul de precis unde am fost și, mai ales, ce am făcut, și asupra cărora planează confuzia, în orice caz, incertitudinea. Pe de altă parte, necesitatea de a răspunde unor îndoieli sau chiar unor aserțiuni deloc binevoitoare și care conțin, în esență, o contestare. Am în vedere, cum lesne se poate deduce, acele „basne“ sau „minciuni apriate“, cum le numește, exact, deși poetic, Petru Maior, calomniile, adică, la adresa românilor, pe care le proferaseră unii istorici

Petru M. Ardelean,
istoric literar,
eseist, Arad

din secolul al XVIII-lea (austrieii Engel și Eder). Dar și, mai ales, teoria, elucubranta și deci inacceptabilă, a lui Roessler referitoare la o presupusă migrare în masă a românilor la sud de Dunăre, teorie denaturând adevărul istoric despre formarea poporului român și evoluția lui, și pe care o combate chiar un compatriot de-al său, Julius Jung.

Mergând mai departe de epoca Luminilor în Transilvania, care preia creator moștenirea istoriografiei din veacurile anterioare, al XVI-lea și al XVII-lea, plasând exegeza istorică în context științific și apropiind-o de cea europeană (occidentală), (sub acest aspect, „Cronica...” lui Șincai rămâne mereu o lucrare de referință), ajungem la școala istorică a romanticilor (Bălcescu, Bolliac, Ion Ghica), în scrierile cărora spiritul științific riguros, acreditat de cărturarii iluminiști (dacă nu chiar de un Dimitrie Cantemir, strălucit precursor al istoriografiei moderne), pare – și chiar este – diluat de patosul național(ist) de expresie livrescă, iar, pe alocuri, chiar de diletantism. (Nu e întâmplător că „Românii supt Mihai-voievod Viteazul”, bunăoară, opera capitală a Bălcescului, a fost mereu inclusă în programa de literatură, fiind simțită de cei mai mulți ca o carte de beletristică.)

O primă sinteză poate fi socotită „Istoria românilor din Dacia superioară”, lucrare de anvergură a evreului A. D. Xenopol, junimist, format în spiritul modern propriu-zis, care pune la baza demersului științific raționalismul filozofic (dedus din filozofia clasică germană) și datele științelor pozitive din secolul al XIX-lea. Prin Nicolae Iorga, figură de Renaștere (prin amplitudinea efortului cognitiv și deschiderea spre universalitate), autor de sinteze istorice și istorico-literare totodată, cu minusurile știute, evident, se consolidează edificiul istoriei naționale, intrată, acum, în competiția științifică mondială. Emulii săi și, în genere, toți cei ce se revendică de la școala iorghistă sunt loviți, din păcate, de neșansă. Unii, precum George I. Brătianu, sfârșesc în pușcăriile comuniste, alții, destui, eșuează în marasmul ideologiei, care a surpat punțile de legătură cu tradiția, suport principal al științei, înlocuindu-o cu surogatul marxist.

Tratatul academic de „Istoria României”, demarat în 1960, după această concepție (schemă), ce se voia o

sinteză unică în analele științei autohtone și la care și-au dat obolul personalități marcante ale momentului (A. Oțetea, G. C. Giurescu, David Prodan, C. Daicovicu ș.a.), e un copil născut mort și rămâne, practic, o lucrare inutilizabilă, o simplă piesă de muzeu. Așteptăm cu interes noul tratat, la care se lucrează în prezent.

Cu puține excepții, lucrurile nu stau mai bine nici în alte domenii. Priviți, de pildă, în vitrina istoriei românești a artelor, și o să vă întâmpine vidul. (Oricum, sunt puține de văzut, aici). Marile tratate de pictură, sculptură, arhitectură, muzică, (muzicologie și istoria muzicii) lipsesc. (Personal, am știință de o mai veche „Istorie a artelor“, scrisă de academicianul George Oprescu și de o carte masivă, „Renașterea și Reforma“, a lui A. Oțetea, care acoperă însă numai în parte domeniul artelor plastice și pe o perioadă limitată, după cum o arată și titlul.) Cât despre albumele noastre de artă, editate, cele mai multe, în condiții grafice care jignesc atât ideea de artă, cât și pe creatorii ei, explicațiile sumare conținute de ele (un soi de știință popularizată) nu pot înlocui exegezele aplicate, la obiect și de anvergură. (Noroc cu cele apărute la Editura „Aurora“, din Leningrad/Sankt-Petersburg, cumpărate pe valută grea, care nu fac nici o concesie gustului plebeu, nici ideologiei, și conservă, implicit prin ținuta lor fastuoasă, acel aer imperial specific, pe care nu l-a putut anula mojicia bolșevică. Același de care respiră și baletul clasic rus.)

În folcloristică, stăm ceva mai bine, totuși. Avem o exegeză monumentală „Miorița, de Adrian Fochi (cu cele 900 de variante, comentate), precum și o „Istorie a folcloristicii românești“, de Romulus Vulcănescu, lucrare de ținută; s-au reeditat (în condiții grafice meschine), principalele contribuții ale unor folcloriști importanți ai secolului al XIX-lea (Simion Florea Marian, G. Dem. Teodorescu, C. Rădulescu-Codin, Ioan Urban-Jarnic și Andrei Bârseanu, Tudor Pamfile, Artur Gorovei și alții) și s-au tipărit altele, tot în anii socialismului real, culegeri de poezii populare, unde folclorul autentic coabitează cu cel cosmetizat și, câteodată, chiar cu contrafacerile. (Propulsarea în față a folclorului și, în general, a artei amatoare a fost menită a contracara arta și literatura cultă, cu scopul,

perfid, de relativizare a acestora, de nivelare a valorilor.) Dar, cu toată concentrarea de mijloace în această întreprindere, nu s-a reușit aici realizarea unui corp al folclorului național care să însumeze întreaga producție de calitate, pe genuri și specii și pe zone reprezentative. Colecția intitulată „Folclor din Oltenia și Muntenia“, care promitea să fie un început al acestuia, s-a oprit, pare-se, în 1982, la volumul al VIII-lea. Există însă reușite individuale, la acest capitol, cum ar fi „Antologia de poezie populară“ realizată și publicată, în 1966, de eminentul folclorist Ovidiu Bârlea și care cuprinde creații ale genului de pe întreg cuprinsul țării.

Din aceeași perioadă (anii '60), când se lucra în draci la amintitul tratat de istorie al Academiei, pe bază de comandă de la C.C., datează și cel de „Istoria literaturii române“, elaborat sub egida aceleiași instituții și rămas nefinalizat, de asemenea. Operă greoaie, stufoasă, eclectică, dominată de culturalism excesiv și factologie. Un atentat la prestigioasa tradiție interbelică, ilustrată de nume sonore precum E. Lovinescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Nicolae Cartoian. (Al cărui tratat de „Istoria literaturii române vechi“, în trei volume, din 1940-1945, reapare în 1980, fără ilustrațiile color, splendide, din ediția princeps. Ca o compensație la această gravă omisiune, datorată zgârceniei, „Cărțile populare în literatura românească“, ampla și documentata monografie din 1929/1938, va fi reluată într-o ediție bibliofilă magnifică, în 1974, cu ilustrații alb-negru și, cele mai multe, color).

În virtutea unui mai vechi obicei al pământului, acela de a nu duce un lucru început până la capăt, a rămas în faza inițială și proiectatul *Corpus al clasicilor români*, din care s-au realizat parțial edițiile Alecsandri (primele trei volume) și Odobescu (tot atâtea). (Vezi, cu privire la acest aspect, „Magnum Etymologicum Romaniae“ al lui Hașdeu, dus până la litera B, la cuvântul *bărbat*, și care s-a oprit definitiv aici. Este, poate, exemplul cel mai strălucit de proiect fabulos, ciclopic, ce nu se raportează la posibilități, obiective și subiective, și nu ține seama de necesitățile reale, deși pornește de la intenții generoase.) Avem însă și la acest capitol realizări individuale notabile (istorii ale literaturii, dicționare de scriitori și

dicționare de personaje, monografiile ale unor epoci și curente sau autori, precum și o corpolentă „Istorie a culturii universale“, concepută de Ovidiu Drimba, încă în urmă cu 20 de ani și ajunsă la volumul V). Dar ne lipsește un tratat global și exhaustiv de istorie a literaturii, în maniera celei călinesciene, bunăoară, adică „de la origini până în prezent“, elaborat după criteriile actuale și care să concilieze gustul estetic (al criticii) cu exigențele științei.

Ne lipsește, de asemenea, o gramatică normativă adusă la zi, care să valorifice numeroasele – și substanțiale, uneori – contribuții ale specialiștilor din ultimele decenii, armonizând totodată punctele de vedere atât de diferite, opuse adeseori, diminuând sau chiar anulând subiectivismul ce domnește în interpretarea și analiza fenomenului sintactic îndeosebi și care provoacă atâta confuzie. (Corelativ, ar fi necesar și un tratat de ortografie, date fiind disputele pe această temă, din ultimii ani, precum și haosul ortografic ce domnește în scriere, la ora actuală.)

Ducem lipsă de dicționare (filozofic, politic, economic, de artă, de metrică și prozodie, de terminologie literară, de expresii și locuțiuni explicate în context istorico-social și lingvistic), dar, mai cu seamă, nu avem, până azi, un dicționar enciclopedic serios, așa cum au alte popoare, chiar mai mici decât noi. (Ungurii, de pildă, care se pot încă mândri cu al lor „Nagy Revay Lexikon“, în câteva zeci de volume.) Fiindcă antediluviana „Enciclopedie a României“, din 1913, a lui A. Diaconovici, într-un singur volum, nu cred să mai existe nici măcar în muzee. Iar „Dicționarul Enciclopedic Român“ în trei volume, din 1962 (anul finalizării) n-a fost nicicând actual. La un dicționar tip *Larousse*, nici nu cutez să visez. (Cu atât mai puțin la unul „en couleurs“.) Ar fi un vis prea frumos, iar în condițiile economico-financiare de azi, o utopie primejdioasă.

Nu numai lipsa finanțării de către stat – o finanțare corespunzătoare, nu doar „decentă“, adică de supra-vețuire – a culturii și științei (cercetării, proiectării, editării) face ca noi, românii, să ne situăm, în ceea ce privește operele de sinteză, în coada clasamentului, atunci când e vorba de națiunile civilizate. (În orice caz, în urma altora, care nu dispun de resursele și

posibilitățile noastre.) Există și cauze de altă natură care determină menținerea în acest minorat al performanțelor. Consumul de inteligență și talent, ca și cel de timp și energie intelectuală și nervoasă (greu recuperabile și una, și cealaltă), pe lângă că nu este plătit la standarde europene (nici pe departe), nu este nici încurajat moral. Dimpotrivă, e ridiculizat de incompetență, se izbește de barajul inexpugnabil al mediocrității, e hărțuit de birocrăția indigenă, dezământată, furibundă și cinică, descourajată, în fine, de sistemul de priorități naționale ce funcționează anapoda. Ceea ce duce, fatalmente, la lehamite și, în final, la renunțare. Tinerii dotați, absolvenți de filologie și, în general, de *umanioare*, ce ar putea să preia ștafeta vechii școli filologice, nu sunt atrași de acest domeniu, care cere trudă pe rupe, tenacitate, devotament și obligă la numeroase frustrări și sacrificii. (Să ne amintim, cu acest prilej, încă o dată, de recent decația și regretații George Muntean și Zigu Ornea.) Și atunci, ei pleacă spre alte debușee, unde speră să-și poată vinde profitabil forța de muncă, recte inteligența, cultura și profesionalismul. Ori se apucă de altceva. Mi se pare firesc să se întâmple. Economia capitalistă nu se poate clădi pe succedanee și pe simulacre. Iar patriotismul, de care unii fac atâta caz, e un sentiment lipsit de suport logic și de orice suport, atunci când nu se raportează la om și la nevoile lui, materiale și spirituale. Oricum, e o abstracție. Exodul de inteligență românească de azi, pe care-l înregistrează, conștiincios și corect, oficialii, de la guvern la președinție și Parlament, e deplâns la modul romantic, dar nu și stopat prin măsuri raționale, bine chibzuite și urgente.

Există, în fine, o motivație de ordin metafizic, dacă-i pot spune astfel. Și care s-ar traduce prin ceea ce eu numesc „timp interior“. Un timp propice meditației laborioase, urmată de ample desfășurări. Or, acest timp e în opoziție totală cu cel exterior, istoric, a cărui constantă pare să fie – și este – la noi, de o vreme, vacarmul tranziției, generator de migrene, derută și haos sufletesc. Or, zice și cronicarul, pe care-l citez: „(...) la acestu fel de scrisoare (în cazul de față, scrierile de sinteză, n.n.), gându slobod și fără valuri trebuiește“...

Gheorghe Lazea Postelnicu

Biată Basarabie! (II)

O abdicare, o cedare – renunțare la drepturile tale va duce, fatalmente, la alte cedări, la alte renunțări. Imediat după 27 martie 1918 – ziua în care Sfatul Țării de la Chișinău decide „unirea pentru vecie“ a Basarabiei cu regatul României – Rusia sovietică, devenită ceva mai târziu URSS devenea adversarul cel mai înverșunat și cel mai consecvent pe care l-a avut vreodată Țara noastră. Și totuși, dacă îl credem pe Argetoianu, a existat un moment în care „problema litigioasă“ dintre noi și țara sovietelor ar fi putut fi stinsă, cel puțin pentru intervalul 1918 – 1939. Astfel, în Însemnările sale „pentru cei de mâine“ (vol VI, p. 110) Constantin Argetoianu amintește cum „Ministerul de Externe a primit o comunicare radiofonică din partea Sovietelor, prin care ni se propunea o înțelegere pe chestiunea Basarabiei. Moscova se declara gata să ne recunoască alipirea ținutului dintre Nistru și Prut dacă la rândul nostru recunoșteam și plăteam Sovietelor sumele datorate drept cota-parte a Basarabiei și Datoria Publică a Imperiului rusesc, ca și sumele ce reprezentau valoarea armamentului rusesc preluat de noi și a bunurilor domeniiale din provincia anexată, bunuri intrate în patrimoniul Statului român. Averescu m-a chemat numaidecât și mi-a cerut părerea. Ca și dânsul am fost pentru primirea propunerilor sovietice, și am socotit că

**Gheorghe
Lazea
Postelnicu,**
istoric, eseist,
Arad

puteam face un mare pas înainte în raporturile noastre cu puternicul vecin din răsărit. Din deferență pentru Take Ionescu, Averescu n-a vrut însă să dea el răspunsul cuvenit Moscovei, și l-a amânat pentru două – trei zile ca să-l dea ministrul de externe. Nici Averescu nici eu nu ne puteam închipui că Take va refuza să stea de vorbă cu rușii Din nefericire așa a fost. Take a sărit ca ars și a declarat că ar fi un act de trădare față de Franța și de Anglia să luăm contact cu bolșevicii; cu Moscova nu puteam trata decât prin Paris și Londra ...” Înverșunat antantofil înainte de război, Take Ionescu rămânea consecvent – francofil / anglofil și adept al unei politici de subordonare a intereselor țării față de marile democrații occidentale care ne momeau cu oferta unor „garanții” de securitate și cu cereri crescânde de petrol. Când va sosi ceasul cel greu pentru România Mare, garanțiile franco – britanice nu vor valora, însă, nici măcar cât o ceapă degerată! Luând în calcul și indecizia proverbială a lui Averescu – politician, în totală discordanță cu tenacitatea lui Averescu – militar, nu ne rămâne decât să-i dăm dreptate lui Argetoianu și să remarcăm că de multe, de prea multe ori în istoria noastră am devenit victime ale obtuzității orgolioase și umorale a politicianilor noștri care n-au înțeles niciodată că interesele naționale, colective trebuie să treacă, întotdeauna, înaintea celor personale. Iar dacă principiile și concepțiile după care se ghidează îi sunt prea ferme și îl împiedică să sesizeze oportunitățile ivite pentru realizarea unui interes național și îl împiedică să facă compromisurile care se impun politicianului român iar rămâne deschisă calea unei demisii ... de onoare (și onorantă, în același timp). Însă, iubirea de putere, de avantajele exercitării ei, îl împiedică întotdeauna să facă un asemenea gest.

Anii perioadei interbelice au fost ani ai eșecului și ai reculului datorat neputinței noastre funciare de a duce vreodată un mare proiect până la capăt. În locul cimentării și consolidării a ceea ce se realizase în 1918, în locul dezamorsării abile și inteligente a revizionismului care ne asalta dinspre est, vest și sud, energiile noastre ne-au fost irosite de o clasă politică

care s-a lăsat dominată de rapacitate, de goana după căpătuială și care, din arsenalul generos al democrației nu s-a folosit din plin decât de aspectele ei negative – demagogie, populism, fraudă, corupție. Problema Basarabiei a fost abordată în câteva tratative, mai mult platonice, purtate cu delegații sovietice care încercau să spargă carantina diplomatică în care obtuzitatea democrațiilor pacifiste occidentale izolaseră URSS. Reluarea relațiilor diplomatice româno – sovietice în 1934 este contrabalansată de eșecul încheierii unui pact de neagresiune pe care Titulescu îl adusese până aproape de momentul semnării. Debarcarea sa de la Externe, în vara lui 1936, deschide practic drumul spre ultimatumurile sovietice din vara lui 1940. În ordine cronologică, la 26 – 27 iunie 1940 avem de a face cu o a treia cedare – renunțare a unui guvern român la drepturile (imprescriptibile) asupra ținutului românesc dintre Prut și Nistru. Temerea unui război pe trei fronturi (în care Ungaria și Bulgaria s-ar fi alăturat cu entuziasm URSS-ului) apare ca o justificare ce se înscrie pe linia „capului plecat“. Dar, în același timp, înclinarea capului ne anula orice altă alternativă, orice altă posibilitate care s-ar fi putut ivi dacă am fi optat pentru o atitudine similară celei a bravilor finlandezi!

Decizia lui Antonescu, sprijinită practic de toți românii, de a intra, alături de Germania hitleristă, în războiul împotriva Uniunii Sovietice avea ca motivație eliberarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și a ținutului Herței, teritorii cedate fără luptă în 28 iunie 1940. Pe fondul slăbiciunii armatei sovietice și al surprizei atacului, obiectivul inițial este atins după 34 de zile de lupte. Dar Antonescu decide să angajeze armata și în luptele de dincolo de Nistru, România devenind astfel un factor de bază al „cruciadei împotriva comunismului.“ Cum s-a sfârșit campania aceasta se știe. După dezastrul de la Stalingrad în retrageri succesive, denumite de comandamentul german, în mod eufemistic, „strategice“, ne-am trezit cu Armata Roșie, auto-erijată, în postură de „armată eliberatoare.“ Actul de la 23 august 1944, un act de mare curaj înfăptuit de tânărul rege Mihai nu a mai putut

salva nimic. Consecințele sale, privite din perspectiva de astăzi au fost extrem de favorabile coaliției Națiunilor Unite dar pentru noi se vor dovedi crâncene. Armistițiul semnat la Moscova, în 12 septembrie 1944, practic un act de capitulare, prevedea în mod expres că frontiera româno –sovietică rămânea cea din 28 iunie 1940. Deci, Basarabia, Bucovina de Nord și Herța erau definitiv pierdute. În plus, urma să plătim , sub titlul despăgubirilor de război către sovietici, 300 de milioane de dolari, sumă pe care am plătit-o cu vârf și supra-vârf, una din căile de extorcare a României fiind și celebrele Sovrom-uri în care noi puneam capitalul și munca iar sovieticii depuneau eforturile de a căra acasă rezultatele.

Printr-o manevră abilă, Stalin dezvăluia adevăratul motiv al interesului „special“ al Uniunii Sovietice pentru Basarabia. Partea de sud a R.S.S. Moldovenească – adică exact Basarabia istorică – și Bucovina de Nord sunt trecute în teritoriul și în competența administrativă a Ucrainei și, astfel, URSS își asigura un control mult mai eficient asupra gurilor Dunării. Iar rusificarea a ceea ce mai rămânea din Basarabia reîncepe, cu o forță sporită de „mâna liberă“ pe care „tătucul“ știuse să și-o asigure pentru tot estul continentului, tăiat în două de „cortina de fier“. Cum unii „moldoveni“ se încâpățâneau să se creadă, mai întâi de toate, români și cum Siberia era mare iar „insulele“ Gulagului numeroase și susceptibile de a-și mări populația, regimul sovietic va iniția o colonizare originală, în dublu sens: rusofoni cu fidelitate față de regim atent verificată luau calea Basarabiei iar „moldofonii“ o luau pe cea a imensei Siberii.

O a patra cedare – renunțare la dreptul istoric are loc prin semnarea actelor finale ale Conferinței de la Helsinki. Avocatul Nicolae Baciuc, refugiat, după multe peripeții, în Statele Unite și devenit un istoric de primă mărime al perioadei și al modului de comunizare a României, explică astfel interesul și importanța deosebită a acestei conferințe pentru sovietici: „Leonid Brejnev este grăbit, foarte grăbit să țină această Conferință, așteptată de douăzeci de ani. El pretinde că această Conferință este cel mai important act din

viața sa politică. Și eu unul cred. Fiindcă pentru Ruși această Conferință trebuie să fie recunoașterea solemnă și fără echivoc a tuturor cuceririlor teritoriale și politice făcute de Moscova, în timpul și după cel de-al doilea război mondial, de la Karelia la Basarabia Românească.“

Conferința de la Helsinki trebuie, pentru ei, să parafaze definitiv avantajele obținute la Yalta prin declarațiile lui Churchill și Roosevelt, prin semnarea, de data aceasta, a unor adevărate tratate cu treizeci și cinci de șefi de state europene (de la Andora, la San Marino), ai Statelor Unite și ai Canadei, ca să nu se mai poată afirma că aceste avantaje au fost obținute fără cunoștința și fără acordul poporului american și al statelor europene. Ei vor un document de înfeudare a jumătății de răsărit a Europei, în bună și legală formă.

„Graba și insistența Rușilor se explică prin politica de agresiune sovietică în Orientul Mijlociu, prin tragedia din Asia, criza petrolului și evenimentele din Portugalia, Turcia și Grecia. Europa de Apus trece printr-o gravă criză militară, politică, economică și financiară, ca și Statele Unite. Rușii – cum e firesc – vor să profite de slăbiciunea acestora și să le forțeze mâna pentru ca această conferință să se țină.“

Însă, chiar dacă România, care avea deja în spate un deceniu de național – comunism, s-ar fi opus verbal și și-ar fi clamat drepturile, ca de atâtea alte ori, puterea decizională a celor mari nu ar fi ținut cont de așa ceva. Interesul Statelor Unite și al vestului european înregimentat în NATO țintea spre o destindere și spre o atenuare a „războiului rece“ iar o îmbunătățire – normalizare a relațiilor cu URSS-ul le-ar fi oferit posibilitatea și timpul necesar rezolvării propriilor probleme și a crizelor interne cu care se confruntau.

Dar, dacă Helsinki a fost, pentru noi, inevitabil, ceea ce s-a petrecut după 1989 cade într-un tot în vina noastră, a celor din dreapta și a celor din stânga Prutului. În 1990, pe fondul prăbușirii zgomotoase a comunismului și mai ales pe fondul uriaș de simpatie internațională față de „prima revoluție din istorie televizată și transmisă în direct“, pactul Ribbentrop –

Molotov putea fi denunțat și, în consecință, anulat cu ușurință. Au făcut-o micile țări baltice, cu o dârzenie remarcabilă. Noi, ne-am testat din nou proverbiala răbdare, am mai așteptat nițel să vedem cum evoluează situația și, stând cu gurile căscate a spune totuși ceva, am pierdut cel mai important tren! Țara se putea reîntregi dar , într-un târziu, a ales să recunoască independența Republicii Moldova, proclamată la 27 august 1991. Culmea auto – ironizării, ne-am și mândrit cu faptul că am fost prima țară care am recunoscut „țara soră“ spre care, în naivitatea realizării unei uniri „pașnice“, fără complicații internaționale și într-un viitor nedefinit, am început să aruncăm poduri de flori și linii de curent electric cvasi – gratuit. Ceea ce s-a întâmplat la sfârșitul lui august 1991, a cincia în ordine cronologică, a fost cea mai gravă renunțare (fără cedare, care implică o previzibilă implicare a unei forțe superioare) la drepturile noastre istorice asupra unor ținuturi românești. (Că nu mai sunt curat și nici măcar majoritar românești, vina nu este a lor ci, în bună măsură, ne aparține nouă, celor din dreapta râului Prut). Renunțarea din 1991 a fost re-afirmată și consolidată de guvernarea CDR, prin semnarea tratatului de bază cu Ucraina. De data aceasta, nu numai că am recunoscut valabilitatea pactului Molotov – Ribbentrop dar am recunoscut – explicit și implicit – și valabilitatea aranjamentului teritorial – administrativ operat de „genialul tovarăș Stalin“ pe seama Basarabiei și a părții nordice a Bucovinei. Sau, cu alte cuvinte, am bătut ultimul cui în sicriul idealului reîntregirii naționale. După acest gest, în privința Basarabiei nu ne-a mai rămas decât dreptul de a fi spectatori și cel de a umbla cu vreo eventuală sesizare (indignată) pe la curtea UE, așa cum altă dată umblam pe la Înalta Poartă sau pe la alte cancelarii. Să fi făcut politicienii noștri cei doi pași fatali doar de dragul integrării în NATO? Să fi fost vorba de o teamă, devenită endemică, față de puternicul vecin de la răsărit? Indiferent de răspuns, rămâne o certitudine că Prutul este prea sărac în apă pentru a ne putea spăla „onoarea noastră de patrioiți“ în apa lui.

Evenimentele din martie și aprilie, care se derulează tot mai accelerat, dovedesc, fără putință de tăgadă, inadaptarea comunismului la o realitate care depășește șabloanele ideologiei căreia i-au rămas fideli. Prin ridicarea imunității parlamentare a lui Roșca și Secăreanu, prin amenințarea că elevii care participă la demonstrații vor fi lăsați repetenți precum și prin amenințarea că toate partidele ce vor urma exemplul PPCD îi vor împărtași soarta (doar previzibilă, încă) dovedesc, pe o parte, încăpățânarea de a se menține la puterea câștigată, totuși, democratic, și, pe de cealaltă parte, disperarea în care îi aruncă neputința de a rezolva problemele concrete ale țării pe care o guvernează, altfel decât prin revenirea la metodele de forță din arsenalului totalitarismului. Iar dispariția misterioasă a lui Cubreacov este un semn de amenințare suficient de elocvent despre faptul că totalitarismul poate fi oricând re-activat, firește, cu voie de la răsărit!

Deveniți „simplici“ spectatori, deși cei de la Chișinău, cei de la Tiraspol și „stăpânii“ de la Moscova ne acuză că n-am plătit doar biletul de vizionare ci că vrem să plătim și „instrumentarea“ evenimentelor cu „bani gri“ (pe care nu-i prea avem!), se pare că nu ne rămâne altceva decât să lăsăm grija „re-unirii“ în seama proniei cerești și să dăm dezmințiri acuzelor care ne vin de dincolo de râul „podurilor de flori“. Peste care bate un vânt de gheață, cu iz de crivăț, de taiga!

Clipa de reflecție

Antoniou Martin

De la fascinant la controversat: politica externă a României comuniste

Domeniul politicii externe a României comuniste este unul dintre cele mai fascinante și controversate. Fascinant, pentru că între anii 1964-1989 România a fost o prezență remarcabilă în arena internațională. Detașându-se de Moscova, depășind sensibil condiția de stat-satelit al URSS, implicându-se activ în evenimente importante ale vieții politice mondiale, România a obținut un prestigiu considerabil pe plan internațional. Controversat, pentru că politica externă a țării noastre după 1964 a generat în rândul analiștilor două atitudini opuse¹. Apologeții ei susțin că orientarea externă a României a fost autentică, urmărind exclusiv interesele naționale: independența, suveranitatea țării și menținerea integrității teritoriale². Unii observatori consideră că politica externă a României ar fi fost desfășurată cu avizul și permisiunea

**Antoniou
Martin,**
istoric, Arad

¹ Ion Petcu, *Ceașescu. Biografie neretușată. Un fanatic al puterii*, Editura Românul, București 1994, p. 257.

Moscovei, care urmărea să realizeze, astfel, două obiective: a) să acrediteze în Occident imaginea unui „lagăr socialist“ neomogen, democratic, în care fiecare stat este suveran și independent și b) să facă din România un „cal troian“ în blocul vestic prin intermediul căruia să intre în posesia tehnologiei de vârf occidentale³.

După 1945, România a fost inclusă în sfera de influență a Uniunii Sovietice, alături de alte state central și est-europene, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria. Acest statut internațional a fost reflexul recunoașterii de către SUA și Marea Britanie a exigenței Kremlinului de a-și constitui un cordon de securitate la frontierele sale occidentale⁴. Istoricii care au studiat această perioadă consideră că până după 1953 – anul dispariției lui Stalin – nu se poate vorbi de o politică externă românească reală⁵. „Noul curs“ inaugurat în URSS de Nikita Hrușciiov a însemnat și pentru România un moment important: desființarea instrumentelor de comunizare și jaf putea să le ofere liderilor de la București o relativă libertate de mișcare⁶. Orientând politica externă către „coexistența pașnică“, noua conducere de la Moscova a inițiat o reevaluare a

² Vezi pentru acest punct de vedere: Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, 335 p.; Lavinia Betea, *Maurer și lumea de azi. Mărturii despre stalinizarea României*, Editura Fundației Culturale „Ioan Slavici“, Arad, 1995, 353 p.; Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, 225 p.; Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate*, Editura Polirom, Iași, 2001, 354 p.; Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, Editura Enciclopedică, București, 1997, 427 p.

³ Vezi considerațiile lui Ion Mihai Pacepa despre operațiunea „Orizont“, în I. M. Pacepa, *Moștenirea Kremlinului*, Editura Venus, nu, 1993, p. 134.

⁴ Mihail E. Ionescu, *România, aliatul exclus al pactului de la Varșovia*, în „Magazin istoric“, nr. 11/2001, p. 34.

⁵ Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, Editura RAO, București, 1998, p. 17.

⁶ *Ibidem*, p. 18.

relațiilor ei cu țările-satelit. Kremlinul dorea să-și relaxeze controlul, fără ca să-i scadă însă eficacitatea⁷. În această idee s-a constituit organizația politico-militară a blocului comunist – Pactul de la Varșovia (14 mai 1955). Prin acest tratat, sovieticii transformă acordurile militare bilaterale care îi leagă de „democrațiile populare“ într-un „pact de prietenie, de colaborare și ajutor reciproc“. În fapt, s-a creat astfel baza juridică pentru menținerea armatelor sovietice pe teritoriul „țărilor frățești“⁸. „Noul curs“ a influențat semnificativ traiectoria politică a echipei conducătoare de la București. Dorind să ofere sistemului o imagine nouă, Hrușciiov inițiază descentralizarea puterii și încearcă să elimine vechii lideri comuniști, din țările-satelit, care puteau fi asociați exceselor staliniste⁹. În fața acestei situații, dorind să se mențină la putere cu orice preț, Gheorghiu-Dej a adoptat o atitudine națională¹⁰. Primele demersuri ale „echipei Dej“ au urmărit capacitatea Kremlinului să-și retragă trupele din România, fapt petrecut în 1958. După unii istorici, abia după acest moment se poate vorbi de o autentică activitate diplomatică românească¹¹. Retragerea militarilor sovietici în iunie 1958 a fost considerată o dovadă a încrederii sovietice în ortodoxismul de neclintit al liderilor români și în capacitatea lor de a menține stabilitatea sistemului. Era, în același timp, o măsură menită să convingă Occidentul că intervenția din Ungaria din 1956 fusese doar un accident și URSS nu dorește să continue politica imperialistă față de foștii sateliți. Au mai existat și considerente de ordin financiar – reducerea cheltuielilor militare „pasive“ – și strategic – valențele ofensive sau defensive ale

⁷ Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 70.

⁸ S. Berstein, P. Milza, *Istoria Europei*, vol. V, Editura Institutului European, Iași, p. 308.

⁹ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 19.

¹⁰ Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, Editura Univers, București, 1995, p. 145.

¹¹ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 18.

spațiului românesc, pentru „blocul răsăritean“, erau reduse¹². Dacă pentru sovietici această decizie reprezenta doar o chestiune de imagine, pentru români momentul 1958 a avut cel puțin două semnificații. Pe de o parte, a asigurat „echipei Dej“ o marjă de autonomie împotriva oricărei presiuni de continuare a destalinizării¹³. Pe de altă parte, eliberată de stânjenitoarea prezență străină, echipa conducătoare de la București a fost capabilă să abordeze mai detașat problemele relațiilor bilaterale¹⁴. „Problema militară“ fiind rezolvată, atenția lui Gheorghiu-Dej s-a îndreptat spre domeniul economic.

După 1956, se resimte tot mai puternic intenția sovietică de a face din CAER un instrument care să determine integrarea economică a țărilor comuniste, prin specializarea producției și coordonarea planurilor economice naționale¹⁵. Acest proiect ar fi menținut România, care era unul din statele cel mai puțin industrializate din blocul socialist, într-o situație de inferioritate față de țările mai dezvoltate din estul Europei, ca R.D. Germană, Ungaria sau Cehoslovacia¹⁶. „Planul Valev“ – prin încercarea de a crea zone economice transnaționale – leza suveranitatea României¹⁷. De aceea, în timpul Conferinței la nivel înalt a țărilor din CAER, din iulie 1963, Dej opune un veto formal transformării acestei organizații într-o autoritate supranațională¹⁸. Unii analiști consideră că

¹² V. Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, p. 90.

¹³ *Ibidem*, p. 91.

¹⁴ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 32.

¹⁵ Stelian Tănase, *Elite și Societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej. 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 199.

¹⁶ Lavinia Betea, *Alexandru Bărlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 149.

¹⁷ Lavinia Betea, *Maurer și lumea de azi. Mărturii despre stalinizarea României*, Editura Fundației Culturale „Ioan Slavici“, Arad, 1995, p. 150.

¹⁸ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 150.

prin această atitudine, care i-a obligat pe sovietici să bată în retragere, România a dat semnalul începutului dezagregării sovietice în Europa de Est¹⁹. Trebuie subliniat un aspect semnificativ: consensul autentic dintre națiune și conducerea comunistă în problema politicii urmate față de URSS²⁰.

Când se analizează politica externă a României din acea perioadă trebuie avută în vedere o limită importantă a politicii unui stat aflat în sfera de influență a Uniunii Sovietice. Nici un astfel de stat nu-și putea permite să fisureze fundamentele regimului comunist de tip sovietic – etatizarea și planificarea economică, rolul conducător al partidului comunist în societate, înregimentarea societății, eliminarea opozițiilor etc., pentru că risca intervenția militară a Armatei Roșii²¹. Dimpotrivă, accentuarea trăsăturilor acestui regim, conservarea caracteristicilor lui profund staliniste a jucat rolul de garanție pentru Kremlin că respectivul stat-satelit nu iese din „rânduri”. Și în politica externă a existat un anumit „prag” dincolo de care intervenea reacția fermă a Moscovei (vezi cazul Ungariei în 1956, când guvernul Nagy a proclamat desprinderea din pactul de la Varșovia)²².

Sintetizând, se poate aprecia că detașarea României față de URSS s-a desfășurat pe trei planuri. Pe plan economic, notabile sunt proiectele economice de anvergură cu Jugoslavia (hidrocentrala Porțile de Fier) sau cumpărarea de tehnologie de vârf din Europa de Vest sau SUA²³. Următorul plan a fost cel al eliminării treptate a oamenilor Moscovei din administrația de stat²⁴. Ultimul – cel mai atent urmărit de opinia publică internă și internațională – a fost

¹⁹ S. Berstein, P. Milza, *op. cit.*, p. 316.

²⁰ Joseph Rothschild, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale și de Est după al doilea război mondial*, București, 1997, p. 235.

²¹ Ion Petcu, *op. cit.*, p. 269.

²² *Ibidem*, p. 270.

²³ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 43.

²⁴ Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu...*, p. 153.

cel politic²⁵. Expresia politică a autonomiei României în cadrul blocului comunist a reprezentat-o așa-numita „Declarație de independență“ a României din aprilie 1964. „Declarația Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale“ aducea o nouă viziune asupra relațiilor internaționale: prin acest document fundamental, comuniștii români se delimitează de conceptul sovietic al internaționalismului sovietic, afirmând aderarea la principiile independenței și suveranității naționale, egalității depline, neamestecului în afacerile interne ale altor state și partide și cooperării bazate pe avantajul reciproc²⁶. Comentatorii politici occidentali au apreciat că acest document reprezintă o cotitură remarcabilă în istoria României comuniste, expresie a unei veritabile distanțări de Uniunea Sovietică.

În martie 1965, Gheorghiu-Dej – liderul care personifica noua linie politică externă a României – a murit. A fost ales, prim-secretar al PMR, Nicolae Ceaușescu, devenit, prin votul statutar al Biroului Politic, „numărul unu“ în România. Beneficiar al premiselor create de predecesorul său – retragerea trupelor de ocupație, respingerea explicită a imixtiunii Kremlinului în problemele PMR și un început de deschidere față de Occident –, Ceaușescu a fost primul lider din istoria Partidului Muncitoresc Român instalat fără aprobarea și nici măcar consultarea Moscovei²⁸. Congresul al IX-lea al PCR, desfășurat între 19-24 iulie 1965, a stipulat, între hotărârile sale, consolidarea liniei de politică externă adoptate de țara noastră prin „Declarația din aprilie“. În jargonul politic oficial al Bucureștilor se impun stereotipii lingvistice – „independență“, „suveranitate națională“ etc.²⁹. Politica

²⁵ Ion Petcu, *op. cit.*, p. 272.

²⁶ V. Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, p. 154.

²⁷ Stephen Fischer-Galați, *România în secolul XX*, Editura Institutul European, Iași, 1998, p. 127.

²⁸ Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 242.

²⁹ Ion Petcu, *op. cit.*, p. 273.

„spre toate azimuturile“ asumată de Ceaușescu a solicitat pași îndrăzneți din partea României. Unul important a fost făcut în august 1965, când a fost schimbată Constituția țării, România primind un nou apelativ destinat să șteargă percepția de stat satelit sovietic – ca în cazul denumirii de „republică populară“ – și anume „republică socialistă“³⁰. Profitând de șansa circumstanțelor, această politică transformă rapid distanțarea precaută de Moscova în sfidare exhibată a acesteia³¹. Prin recunoașterea Republicii Federale Germane și stabilirea de relații diplomatice cu Bonnul, la 31 ianuarie 1967, România face o „disidență“ de răsunet în blocul socialist. România a fost primul stat comunist care a recunoscut Germania Federală, iar aceasta din urmă a abandonat doctrina „Hallstein“ – care interzicea Bonnului să aibă relații diplomatice cu state care recunoșteau RDG ca entitate politică. O nouă probă a „disidenței“ a fost furnizată de București în 1967, cu prilejul războiului arabo-israelian. Spre deosebire de Moscova și ceilalți sateliți, România a adoptat față de acest conflict o poziție singulară: a evitat să califice Israelul ca „agresor“ și a subliniat necesitatea ca fiecăruia dintre statele Orientului Apropiat să i se asigure dreptul la independență³². Aceste atitudini au avut o puternică rezonanță atât în interiorul țării, cât și în Occident. Beneficiile nu au ezitat să apară. Corneliu Mănescu a fost ales, cu sprijinul SUA, președinte al Adunării Generale ONU, în septembrie 1967, fiind primul ocupant al acestei poziții internaționale din blocul comunist³³. Washingtonul era convins de dorința și voința politică a Bucureștilor de a desfășura o politică externă eliberată de strânsoarea sufocantă a Uniunii Sovietice. Prin măsuri îndrăznețe pe plan internațional, România își construiește o imagine favorabilă în Occident³⁴. Dezvoltând aceste premise, episodul „Primăverii de la Praga – inclusiv pericolul în care a pus țara noastră –

³⁰ *Ibidem*, p. 274.

³¹ P. Câmpeanu, *op. cit.*, p. 257.

³² Ion Petcu, *op. cit.*, p. 277.

³³ Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate*, p. 172.

a deplasat politica de independență a lui Ceaușescu din sfera retoricii în cea a acțiunii. La 21 august 1968, trupele Tratatului de la Varșovia, cu excepția României, au invadat Cehoslovacia, sub pretextul că reformele echipei Dubcek ar periclita „cuceririle socialismului”³⁵. Reacția României a fost imediată. De la balconul sediului Comitetului Central al PCR, în fața unei mulțimi de peste 100.000 de oameni, Ceaușescu a dezavuat agresiunea militară și mai ales motivația ei politică³⁶: „Problema alegerii căilor de construcție socialistă este o problemă a fiecărui partid, a fiecărui stat, a fiecărui popor.” Istoricii sunt astăzi în măsură să susțină că România nu a fost solicitată să participe la invazie, nefiind informată de pregătirea operațiunii. La originea neparticipării nu a stat un dezacord episodic, ci o divergență politică de durată cu „fratele mai mare”³⁷. După dramaticele evenimente din 1968, România a intrat sub „umbrela” americană. De aceea, concomitent cu afirmarea tot mai vehemantă la Moscova a „doctrinei Brejnev”³⁸, România s-a declarat partizana independenței naționale³⁹.

Consecința, în bună măsură, a opoziției României față de invazia Cehoslovaciei, vizita lui Richard Nixon la București, în august 1969, a avut ca urmare, în toamna anului următor, vizita lui Ceaușescu la Washington și implicarea lui în restabilirea relațiilor dintre SUA și China⁴⁰.

După 1970, România și-a multiplicat legăturile politico-economice cu statele occidentale dezvoltate,

³⁴ *Ibidem*, p. 173.

³⁵ Cosmin Popa, *Succes militar, eșec politic*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 5/1998.

³⁶ Vezi mărturiile lui Paul Niulescu-Mizil în „Dosarele Istoriei”, nr. 5/1998.

³⁷ P. Câmpeanu, *op. cit.*, p. 251.

³⁸ Mihai Manea, *Prăbușirea regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Sud-Est*, în „Studii și articole de istorie”, nr. LXII (serie nouă)/1995.

³⁹ V. Tismăneanu, *Reinventarea politicului...*, p. 97.

⁴⁰ P. Câmpeanu, *op. cit.*, p. 250.

în paralel cu strângerea relațiilor cu țările din „lumea a treia“. În 1976, țara noastră a fost primul stat comunist care a încheiat un acord cu Piața Comună privind creșterea volumului schimburilor economice, iar în 1975 a obținut din partea SUA clauza națiunii celei mai favorizate – un succes major în politica externă⁴¹.

O dată cu destinderea între Est și Vest, realizată prin Acordul de la Helsinki privind securitatea și cooperarea în Europa din 1975⁴², accentul pus de România pe independență nu mai era suficient pentru menținerea sprijinului Occidentului. SUA condiționează tratarea preferențială a statelor socialiste de respectarea, în interiorul acestora, a drepturilor omului. După venirea la Casa Albă a lui Ronald Reagan (1980), SUA sunt tot mai atente la comportamentul guvernului de la București în privința drepturilor omului și al tratamentului față de unii opozanți ai puterii⁴³. La jumătatea deceniului nouă, mutațiile profunde în arena internațională au determinat o schimbare radicală în percepția SUA față de regimul din România⁴⁴. „Noul curs“ al relațiilor dintre cele două superputeri – inaugurat după venirea lui Gorbaciov la Kremlin în 1988⁴⁵ –, bazat pe destindere și pe acorduri de reducere a armamentului nuclear, a lăsat o libertate tot mai redusă pentru Ceaușescu pe arena internațională. Nefiind capabil să perceapă schimbarea fundamentală de pe scena politică mondială – apropierea dintre SUA și URSS⁴⁶ –, liderul de la București a preferat să izoleze tot mai mult România. Mai mult, Ceaușescu i-a sfidat pe „cei doi mari“: a

⁴¹ Ion Petcu, *op. cit.*, p. 300.

⁴² S. Berstein, P. Milza, *op. cit.*, p. 340.

⁴³ Martin McCanalay, *Rusia, America și Războiul Rece*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 90.

⁴⁴ Ion Petcu, *op. cit.*, p. 309.

⁴⁵ François Thom, *Sfârșiturile comunismului*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 51.

⁴⁶ Thierry de Montbrial, *Memoria timpului prezent*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 131.

renunțat la clauză – ceea ce echivala cu ieșirea de sub „umbrela” americană –, și a revendicat deschis Basarabia și Nordul Bucovinei⁴⁷. Fiind un lider format în „lumea Yaltei”, Ceaușescu era inutil în condițiile profilării „marii antante” sovieto-americane. Încercările sale disperate de a supraviețui politic acestor realități periclitau viitorul țării, condamnându-o la izolare și subdezvoltare⁴⁸.

*Sub zodia neostalinismului **

Fără îndoială, personalitatea lui Nicolae Ceaușescu a lăsat o amprentă adâncă în istoria României. Deși s-au publicat, în anii '90, numeroase lucrări dedicate integral sau parțial personalității dictatorului – de la însemnări ale unor rude sau ale unor asproțiați ai liderului comunist, până la analizele unor cercetători –, apariția cărții lui Pavel Câmpeanu nu poate fi decât salutată de cei interesați să descifreze resorturile intime ale sistemul ceaușist.

Pornind de la o pluralitate a abordărilor – istorică, sociologică, memorialistică și documentară –, autorul încearcă, pe parcursul periplului său printre momentele de referință ale comunismului românesc, să explice durabilitatea moștenirii ceaușiste. Pentru Pavel Câmpeanu, puternicul impact pe care Ceaușescu l-a produs asupra istoriei contemporane a României se datorează – dincolo de durata regimului său și de gradul în care dictatorul și-a subordonat toate palierele

⁴⁷ Ion Petcu, *op. cit.*, p. 314.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 315.

* Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Editura Polirom, Iași 2002

puterii – unor trăsături ale liderului comunist, care i-au conferit acestuia o postură inedită în galeria conducătorilor partidelor comuniste. Pe lângă originalitatea trăsăturilor de personalitate, Câmpeanu identifică și unele împrejurări istorice care au favorizat ascensiunea lui Ceaușescu spre vârful piramidei puterii și, mai mult, au determinat evoluția particulară a regimului său.

Fiind moștenitorul politicii de detașare de Moscova inițiată de Gheorghiu-Dej – a cărei deplină expresie a reprezentat-o Declarația Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964 –, Ceaușescu a fost singurul lider est-european care, după dispariția lui Stalin, obține funcția de secretar-general fără consultarea Kremlinului. Votul statutar al Biroului Politic al P.M.R. conferă numirii lui Ceaușescu în această funcție un caracter național. Acest lucru nu va rămâne fără urmări în evoluția ulterioară a regimului. Asemeni lui Hrușciiov, Ceaușescu își critică predecesorul abia după dispariția fizică a acestuia. Prin reabilitările lui Ștefan Foriș și Lucrețiu Pătrășcanu, el nu face altceva decât să se dezică de practicile politice ale lui Gheorghiu-Dej – la care însă a avut o importanță contribuție. Minimalizarea calităților politice ale lui Dej a reprezentat, pentru „fiul Scorniceștilor“, premisa teoretică pentru instituirea propriului cult al personalității. Acest cult exacerbat – în fapt, primul cult din istoria stalinismului al cărui principal instrument a fost televiziunea – era dublat de o ideologie de esență populistă cu vagi puseuri pseudo-marxiste. Ideologiei marxiste – care, în primele două decenii postbelice, legitima politica represivă a puterii comuniste – i s-a substituit o ideologie centrată pe națiune. În ideologia oficială, secretarul general era plasat la capătul lungului șir de voievozi și eroi ai neamului, iar perioada aflată sub patronajul său era considerată o „încununare a istoriei naționale“, o epocă în care toate aspirațiile poporului român și-au aflat împlinirea.

Cercetătorului istoriei contemporane a României îi este indispensabilă cunoașterea motivațiilor

gesturilor politice ale lui Ceaușescu. Studiind viața și activitatea liderului comunist, Pavel Câmpeanu identifică în biografia lui Ceaușescu trei momente revelatoare: 1965, numirea sa în fruntea P. M. R; 1968, proiectarea lui în elita diplomației mondiale; și 1989, când este înlăturat în urma revoltei populației aduse la exasperare. Evenimentele internaționale din 1968 – mai precis, agresiunea militară a Pactului de la Varșovia împotriva Cehoslovaciei – au marcat profund traiectoria ulterioară a regimului comunist din România. Gestul României din august 1968 – singura țară membră a Tratatului de la Varșovia care nu a participat la agresiune – i-a adus simpatia Occidentului și „umbrela „ protectoare a S.U.A. Prețul acestui statut internațional a fost menținerea, în politica internă, a unui veritabil regim neostalinist. Refuzul oricărei reforme politice sau economice a dus, începând cu anii '80, la singularizarea țării noastre în cadrul „blocului estic“.

Prin relevarea unor momente inedite din istoria mișcării comuniste românești – pe care autorul le-a cunoscut nemijlocit, din interior –, dar și prin noutățile aduse sub aspect interpretativ, cartea lui Pavel Câmpeanu vine să completeze imaginea unei perioade dramatice din istoria țării noastre.

Arte vizuale

Severin Picker

BERLINALA

Festivalul Internațional al Filmului de la Berlin la a 52-a ediție

La o primă privire s-ar părea că tema centrală a Festivalului din acest an l-ar constitui FEMEIA dezorientată, nemulțumită, nesatisfăcută, plină de pretenții exagerate, de neîmpăcat cu sine însăși și cu cei (sau cu cel) cu care împarte viața.

În filmul inaugural al Festivalului, *Heaven*, întâlnim acest tip de femeie în Philippa (Cate Blanchett). Nesigură pe sentimentele ei, Philippa e convinsă ă trebuie să se răzbune pe cineva care furnizează elevilor ei droguri. Filmul omite însă să arate, măcar tangențial, amănunte în această direcție. Vedem doar foarte detaliat cum se compune o bombă din cele folosite de obicei de teroriști. Scena este atât de amănunțit prezentată, încât avem impresia că vedem un ghid de utilizare practică a unor asemenea obiecte.

**Severin
Picker**, critic
de artă,
Berlin

Reclamă gratuită sau instigare la terorism? Nu știm ce să credem. Ne permitem să constatăm aici o alunecare deloc nevinovată pe o pantă primejdioasă, mai ales acum, după acest de pomină „11 septembrie“.

Bomba explodează, trăgând patru oameni pe lumea cealaltă. Urmează partea „polițistă“ a filmului: anchetă, cercetările de rigoare, intriga se desfășoară după rețetă.

La celălalt pol îl găsim pe Filippo, ofițer al carabinieriilor italieni, căruia i s-a încredințat conducerea anchetei. Iar cum italienii sunt înclinați spre iubire și visare, Filippo (Giovanni Ribisi) face ochi dulci Philipei. De aici până la dragoste nu e decât un pas. Poate din această cauză regizorul (Tom Tykwer) a ales un carabinier italian și nu un jandarm elvețian sau austriac. De dragul verosimilității intrigii.

Iată cum un thriller, film polițist prin excelență, se transformă într-un film de dragoste, din cele mai clasice.

Un alt personaj feminin din seria nemulțumitelor făpturi îl găsim în *Bridget* (regia: Amos Kollek).

Bridget (Anna Thomson) e ceea ce numim de obicei „o sucită“. Ea nu se sfiește să treacă strada „pe roșu“ sau să se întindă de-a lungul caldarâmului, numai pentru a sili mașinile în trecere să frâneze brusc. Asta o distrează, îi mai alungă din plictiseală. Subțirică, cu ochi mari și sâni plini și tari, ea trece prin cadru pe pantofiorii ei cu vârfuri ascuțite, însingurată, capabilă de orice „nebunie“. O ființă fără apărare, cu trecut dubios. Undeva în viața ei există și un copil, care, la ordinul autorităților, a fost încredințat alteia spre creștere. Poate că în aceasta rezidă întreaga ei dramă.

...Katrin, în jur de 30 de ani, este desenatoare tehnică într-un birou de arhitectură. Împreună cu șeful ei, de care o leagă în afara treburilor de serviciu și îndelungate relații intime, se află pe insula Corsica, cu ocazia unui congres profesional. Trebuie relevat să domnul arhitect nu-și luase soția în această vilegiatură, căci aflase că rămăsese gravidă. Așa că legăturile intime extraconjugale se cereau întrerupte pentru totdeauna. Katrin, în prezent fostă-amanță, varsă lacrimi, cerșește puțină iubire. El, șeful,

hotărăște însă să plece acasă, la nevastă-sa. Lui Katrin îi lasă ceva bani, pentru a mai rămâne un timp pe insulă. Mândră, Katrin refuză, îndărătnică. El, șeful, nu se grăbește să se înapoieze acasă. Poate pentru că între timp făcuse cunoștință (ce repede se scurge timpul în film) cu o chelneriță italiană, foarte, foarte drăguță!

Stânca, filmul din Festival al lui Dominik Graf, e dur când e vorba de personajele sale. Deznădăjduită, simțind că îi fuge pământul de sub picioare, Katrin se lansează într-o nouă aventură. Întâmplarea face să-l întâlnească pe Malte, un tânăr de 17 ani, internat într-o tabără de reeducare pentru tineri recalitranti. Cei doi se plac de la prima vedere. Katrin își revine din abisul sufletesc în care o aruncase soarta. Fiindu-i teamă că-l vor readuce în tabăra de reeducare, Malte, împreună cu Katrin, fug, ascunzându-se în desigurile muntelui. Până la urmă, Katrin își părăsește noul prieten.

Un film trist, în care autorul își tratează eroii fără pic de milă, lăsând spectatorului, undeva, un gust amar.

Opt femei – Opt într-un singur film. Numele lor – opt celebrități ale cinematografului europene: Fanny Ardant, Danielle Darieux, Catherine Deneuve, Isabelle Hupert, Emmanuelle Béart, Ludivine Sagnier, Firmine Richard și Virginie Ledoyen. Mult curaj trebuie să fi avut tânărul regizor parizian François Ozon ca să adune laolaltă, într-un singur film, aceste flori ale filmului francez!

Care dintre aceste opt femei e cea vinovată? Vinovată de omor...! Într-un orașel de provincie s-au

întâlnit câțiva prieteni și vecini pentru a serba Crăciunul. Ghinion...! Serba-re trebuie amânată, căci capul familiei a fost ucis. Ucis mișelește, cu un cuțit între omoplați. Se înțelege că numai una dintre cele opt femei poate fi făptașa. Care însă?!... Soția, care se pare că „purta pantalonii“ în această căsnicie...? Poate cumnata, această distinsă domnișoară în etate? Sau poate soacra cea zgârcită? Oare

una dintre fiice!? Nu cumva e fata în casă? Sau menajera...? Răspunsul la aceste întrebări include și ocazia pentru declanșarea deschisă a unor rivalități până acum ascunse.

Din această intrigă subtilă se dezvoltă un vaudeville de clasă, în care toată lumea râde, cântă și dansează. Până și Danielle Darieux, la vârsta ei de 85 de ani, se lansează în dans și cântec cu toată vigoarea. Asemenea „bijuterii“ cinematografice se pot întâlni numai în cadrul unui festival de anvergură!

...Parisul anului 1942. Producția cinematografică a fost preluată de firme germane. Jean Debaire, asistent de regie, și Jean Auranche, autor de scenarii, au căpătat un angajament la studioul Continental. Aceasta servește în primul rând la camuflarea activității lor în cadrul Rezistenței. Alături de cei doi se grupează și alții. Unii se sfiesc să colaboreze cu dușmanul și preferă să stea la o parte, alții sunt nevoiți să lucreze pentru asigurarea strictului necesar traiului. *Permisul de trecere* în regia lui Bertrand Tavernier redă un capitol din istoria Franței. Este un film fără eroi. Doar oameni care se respectă reciproc. Ceea ce este lucru mare într-o perioadă în care cădeau zilnic bombe în jurul studiurilor din Boulogne, în care tineretul era dus silit la muncă în Reich-ul german, iar străzile erau umbrite de autobuze supraîncărcate cu oameni palizi, purtând câte o stea galbenă pe reverul hainei.

Permisul de trecere nu este nicidecum un film politic. În ceea ce privește perioada în care Franța fusese ocupată, Tavernier își permite unele păreri contradictorii în legătură atât cu Rezistența coordonată de Londra, cât și cu cea a Generalului de Gaulle. Nici comuniștii nu scapă basma curată în film. Poate de aceea filmul lui Tavernier se bucură de un succes deosebit în Franța, unde, de la premiera din 9 ianuarie, sălile joacă cu casa închisă.

Filmul este o artă strâns legată de realitate și, în bună parte, condiționată de aceasta. Orice deviere, cât de mică, de la această, am spune, regulă, duce la dezorientarea spectatorului.

Filmul prezentat de regizorul german A. Dresen la acest Festival sub titlul inadecvat *La jumătatea scării*,

de fapt, *La mezzanin*, ca să folosim termenul italian din arhitectura Renașterii, încearcă să ne prezinte o poveste din viața de zi cu zi a unui orășel de pe întinsul Brandenburgului. În aceste cartiere vechi de la periferia Berlinului sau a orășelului Frankfurt de pe mamul Oder-ului (a nu confunda acest orășel cu marea metropolă Frankfurt), localitate cu străzi înguste și întortochiate, mărginite de case de raport vechi, din zid sau plăci de beton, „mezzaninul“ juca un rol social de frunte. De aici, din capul scării, te orientai în jos, spre curtea ce se întrezărea prin fereastra îngustă tăiată în zid, sau în sus, spre etajul de deasupra, unde locuiau cei mai cu dare de mână. Tot aici, la această „jumătate de scară“, se afla WC-ul care deservea toți locatarii. Viață... tip RDG. În acest decor situează Dresen locul acțiunii. Împins de nostalgie după un trecut nu prea îndepărtat, sau pur și simplu din motive de economie: decor existent, figurație așisderea. Că faptul real este de mult depășit de realitatea diurnă – nu contează. Rămâne doar ca povestea și acțiunea să fie „șlefuite“ după cerințele momentului actual. Astfel, Uwe, unul dintre eroii povestirii, își câștigă pâinea vânzând gustări într-un cort din material plastic, iar Chris, vecinul de alături, e prezentator de știri la un post de radio local. Nefiind sihaștri, cei doi își au jumătățile respective, care, fiind la vârsta la care sângele mai dă din când în când în clocot, își mai îndreaptă privirile și alături.

Cele două perechi de la mezzanin, Ellen și Uwe, Kathrin și Chris, oameni în jur de 40 de ani, sunt prinși toată ziua cu treburi, însă nu se dau în lături când e vorba să guste din fructul oprit. Căsătorii de 13 ani, doi copii, Ellen și Uwe caută să iasă din mușenia de toate zilele, lipsită de orice perspectivă, a inerției specifice vieții de „cartier“ provincial. Ce este mai simplu decât să culegi flori din grădina vecinului?!

Kathrin suferă cumplit, dându-și seama că Chris o înșeală. Nici Ellen și Uwe nu se pot lăuda că sunt fericiți. Însă, ce să-i faci? Așa e viața, pare că propovăduiește regizorul. Dezamăgire și iritare emană din fiecare scenă. „Nu-ți vine să crezi că te lași dus...“ – spune Ellen la un moment dat.

În fiecare cadru se simte că filmul a fost realizat fără un scenariu și plan de filmare minuțios încheșat, că secvențele sunt în majoritatea lor improvizate. Puținul haz presărat ici-colo nu salvează impresia inițială că vedem un documentar Defa, ajustat pentru Berlină. Așa se nasc multe filme... Numai că, uneori, noul născut este mort.

...Familia Royal Tenenbaum era de toți invidiată. Cei trei copii, mari de-acum, erau bine „aranjați“, băieții făceau carieră în finanțe și în branșa imobiliară, iar fiica Margot scria poezie, având de-acum un nume pe tărâmul literar. În cei douăzeci de ani care au urmat se pare însă că norocul le-a cam întors spatele, lui Tenenbaum și copiilor săi. „Bătrânul“ s-a despărțit de navastă-sa. Gurile rele susțin că din vina lui. Banii s-au împuținat și ei, iar acum Royal Tenenbaum locuiește într-o cămăruță a hotelului Lindbergh Palace din New York și nu găsește plăcere decât în păhăruțul de Martini ce și-l permite zilnic. Pentru că nu-i merge bine, iar în hotel nu va mai putea sta mult timp, se gândește să se impace cu fosta sa soție, aceasta mai ales de când a aflat că ea are de gând să se remărite.

Filmul (regia: Wes Anderson), o comedie pe tema familiei, nu este deloc vesel, membrii ei ocupându-se numai și numai cu propriile lor treburi, iar atunci când dau de greutate se adresează mamei Etheline, care nu ezită să dea tot ce o mamă poate da copiilor.

Doar capul familiei, Royal, a rămas un playboy de școală veche.

Viața își urmează cursul în casa veche a familiei, o clădire fără pretenții, într-un oraș în care toți se simt străini: New York, metropolă fără specific propriu. Anderson transpune această lipsă de specific și în caracterizarea figurilor, în stilizarea lor. În ciuda uniformizării voite a componentelor, filmul respiră în fiecare secvență o ironie subtilă, spectaculoasă, ceea ce se datorează prezenței unor interpreți de frunte: Gene Hackman, Gwyneth Paltrow, Luke Wilson, Anjelika Huston.

Să vezi și să nu crezi: o satiră spumoasă, cu vervă și în maniera unui Jacques Tati: *Luni de dimineață* (regia: Otar Iosseliani).

De ce tocmai un asemenea titlu?

Probabil că „luni dimineată“ e un fel de dicton care subînțelege un început de săptămână nouă, ceea ce include lucru, efort, treabă multă, totul din obișnuință.

Într-adevăr, în filmul lui Iosseliani găsim din toate câte ceva. Acțiunea se desfășoară într-un orașel industrial din Franța, în care ziua de azi seamănă cu cea de ieri și va fi la fel ca cea de mâine.

...Oamenii se duc la treburi, în întrepinderi, ateliere. Undeva latră un câine, o femeie fredonează o melodie. Cineva își aprinde o țigară. Trebuie menționat că pe parcursul întregului film întâlnim imagini pe tema interdicției fumatului, încât spectatorul are impresia că vede o reclamă a unui institut medical, care vrea să avertizeze publicul de pericolul consumului de tutun. Deoarece filmul poartă pecetea unei controverse între aparență și realitate, spectatorul nu este obligat să țină seama de aceste povețe. (Limba germană cunoaște o expresie adecvată pentru acest „defect“ optic: „Schein und Sein“).

De altfel, vom mai întâlni confuzii de acest fel pe parcursul filmului.

...Marchizul X se lenevește pe divan în al său Palazzo din Veneția. Anunțându-i-se un oaspete, își îmbracă iute o haină de catifea roșie, deschide capacul pianului și se așează înaintea claviaturii. După care apasă butonul comandai de la distanță al unui casetofon, nu însă înainte de a deschide larg fereastra, ca să-l vadă și să-l audă vecinii! O melodie se răsfrânge în încăpere. Brus, domnul marchiz activează un alt buton al casetofonului. Se aud aplauze îndelungate.

Filmul lui Iosseliani e un mozaic din asemenea scene și scenulețe pline de ironie subtilă. Alte exemple: o bunicuță își gonește mașina (un Alfa Romeo) prin peisaj. Sau: Poștașul care desface scrisorile cu ajutorul unui aparat cu aburi și le lipește la loc (după ce le-a citit) cu fierul de călcat. Sau: un crocodil în plimbare prin grădina de zarzavat nu-i deloc o raritate în acest film. Nici pictorul de portrete care are tablouri gata înrămate, în decor adecvat, cu porțiuni albe, pe care urmează să picteze trăsăturile respectivului model.

Într-o scurtă convorbire cu regizorul, ne permitem o remarcă cu privire la comportamentul personajelor sale. La care Iosseliani ne replică: Așa sunt oamenii. Dintotdeauna egoiști. În fond, însă, există doar oameni buni sau zgârciți.

Nu putem încheia aceste rânduri fără a aminti de autorul imaginii acestui film, cu o contribuție determinantă pentru succesul filmului – William Lubtchansky.

Există filme care-ți lasă o tristețe profundă în suflet. Justificată, deci, se pune întrebarea de ce se produc asemenea filme... Filmul este un produs al frumosului sau ar trebui să fie, cel puțin. Tristețea însă nu se poate asocia acestei categorii... Pe de altă parte, întâlnim adesea tristețe în viață, oricât ne-am strădui s-o ocolim.

Iris, filmul regizorului britanic Richard Eyre, își alege ca eroină pe Iris Murdoch, una dintre strălucitele talente literare ale Marii Britanii din secolul trecut. Condeiului acestei scriitoare îi datorăm 27 de romane, în care cititorul întâlnește o galerie de figuri caraghioase, devenite cu timpul apropiate și familiare cititorului.

Cam la mijlocul anilor '90, Iris Murdoch s-a îmbolnăvit grav. Medicii au constatat cumplita boală Alzheimer, care a dus la decesul scriitoarei în 1999.

Filmul lui Eyre plasează acțiunea în Oxford, începând cu o seară festivă la care participă și soțul ei, scriitorul John Bayley, profesor de literatură. De aici, filmul împletește prezentul cu scene din trecut, văzute prin prisma lui John, care scrisese o carte despre soția sa Iris, cam cu un an înaintea morții acesteia. Cartea servise lui Richard Eyre ca sursă principală și bază a filmului. În decursul acțiunii filmului, regizorul recurge deseori la alternarea scenelor din prezent cu imagini care o arată pe Iris tânără, la începutul carierei ei. Pe măsură ce filmul înaintează în timp, simțim aproape fizic cum se sfârșește viața eroinei.

...Iris stă pe malul mării, rupând foi albe din carnetul ei de note. Era în perioada când scria romanul ei *Marea, marea...*, pentru care i s-a decernat Premiul „Bocker“. Scene pline de tristețe sunt însoțite în

coloana sonoră de o melodie interpretată la vioară și la corn... Nu exagerăm deloc susținând că spectatorului îi dădeau lacrimile în ochi.

Trebuie menționat că interpreta rolului Iris, actrița Judi Dench, a fost recent nominalizată pentru un Premiu Oscar.

* * *

A 52-a ediție a Berlinalei nu a corespuns așteptărilor. Selecția filmelor prezentate era mai mult rezultatul întâmplării, decât al unei concepții bine definite. Se simțea că programul fusese format pe baza stocului existent pe piață. Nu putem crede că posibilitățile de alegere au fost atât de reduse. Nu vrem să insinuăm că alegerea filmelor a fost influențată de firmele distribuitoare sau de producătorii inșiși.

Câteva filme cu vădit conținut politic nu și-au lăsat amprenta pe competiție în întregul ei. Ceea ce surprinde însă, în comparație cu edițiile trecute ale Berlinalei, este lipsa atmosferei de sărbătoare care cuprindea în trecut orașul. Festivalul era parcă o sărbătoare a Berlinului. Cozile nesfârșite înaintea caselor de bilete, afișele multicolore ale filmelor din concurs, pâcurile de spectatori ce comentau evenimentul pe străzi, în piețe, în fața cinematografelor – nimic din toate acestea. Parcă oamenii și-au pierdut interesul pentru Berlinală! Și doar Festivalul e într-un fel o carte de vizită a orașului!

De vină e poate și anotimpul în care are loc Festivalul. Nici iarnă, nici primăvară. Din când în când mai și plouă. Soarele, ascuns după nori, nu poate îmbunătăți atmosfera. Când-colo, vremea ar trebui să alunge oamenii spre săli, la adăpost. Aici îți petreci mai plăcut timpul. Și dai din nou de filme, de filmele Festivalului, de selecția programului. Iată, deci, că am ajuns din nou la locul de unde am plecat. Adică la filmele Festivalului, la tema rândurilor de mai sus.

Album Arca

Adrian Sandu

S-a născut în 17 septembrie 1968, în Arad, România.

Absolvent al Facultății de Arte Timișoara, secția Grafică, promoția 1997. Profesori Gabriel Kaszinczy și Constantin Catargiu, graficieni.

Activitatea profesională: din 1998, desenator, grafician la Muzeul Județean Arad, Secția Arheologie, 1999–2000, profesor de grafică, liceul de Artă „Sabin Drăgoi” Arad.

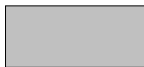
Premii obținute: **2000**, Expoziția Internațională „Vox Humana 2000” Ostrava, Cehia, (Premiul de Onoare).

Participări la expoziții în țară: **1995, 1997, 1999**, Bienala Națională de Desen, Galeria națională DELTA, Arad, România, **1995, 1996, 1997, 1998, 1999**, Saloanele Județene de Artă, galeria națională DELTA Arad, România.

1997, Expoziția Națională se Artă, Muzeul Banatul Montan, Reșița, România. **1997, 1999**, Bienala Internațională de Gravură Mică, Muzeul de Artă Cluj, România.

1997, Expoziția „PRO ARTE”, Muzeul de Artă Timișoara, România **1998, 2000**, Bienala Națională de Sculptură Mică, Galeria Națională DELTA Arad, România.

2000, Concursul Național de Pictură, Grafică și Sculptură, Arta Decorativă „N. Tonitza”, Bârlad, România.

Poezie

Alexandru Balaci

Cântarea cântărilor

Fac zece sălcii umbre înalte cât un val
de liniște ce crește mereu din sine calma
purtând încet spre arcu de mal ce-l face palma
numele tău nu vestea unui delir floral

dar marginea și centrul ecoului de-a valma
din centrul răsufării făcându-mi-l oval
au zămislit tristețea cu inveliș spiral
în care ca pe-un *suflet de melc zodiacal* m-a

călăuzit o armă când m-a-mpușcat sub frunte
de două ori cu două prăpăstii încât *vântul*
aducerii aminte lipsit de amănunte

să nu te ia drept țintă zadarnic îl sili;
revine din perechea de depărtări *cuvântul*
în labirintul rece al unei cochilii.

Putința se preschimbă-n *neputință*
câzând în *lepădări de sine* saltă
tăria sa ca piatra sub o daltă
în *nume* poartă *loc* pentru *ființă*

**Alexandru
Balaci**, poet,
Arad

apoi cunoaște – sclavă și unealtă –
trecutul viitor cu umilință
și viața doar, *sublima suferință*,
o poate face-ntreagă și înaltă.

Prin depărtarea tainicei lunete
spirituale *sfera mântuirii-ți*
văzuși: *iubita*, când, pe îndelete

în centrul ei focal lentila firii
v-a contopit – concentrice planete
de nea sudate-n *Soarele iubirii*

Ca-n două lumânări de ceață poartă
un veșnic arc de cerc ceresc *lumina*
la depărtate capete și *vina*
acestei dedublări trăind se iartă.

Bagă de seamă că veghind *deplina*
durere de a fi – cam cum își ceartă
florile firea – *Cel ce-n El* ne poartă
ne cercetează tainic cu albina

Apropie-te. Taci. Îți este dată
o însușire rară: *îți amintești*
ce va urma când starea ți-e uitată;

de crezi ca nu mai ai de-afară vești
închide ochii... *stinge lumea...* iată
și... *implozia...*, apoi... *tu sunt...* eu ești...

*

În jurul tău – lăcaș de ispășire –
trăgând un cerc în aer cu o cretă
a minții mele vorba-mi, o *ascetă*,
ți-a *dăruit* absenta *nemurire*

Dumnezeiește-ntreagă te repetă
veșnic sonetul și, prin recitare,
cu mine te confundă-n *amintire*
unde l-a adus *mișcarea-i centripetă*

Ca-n *labirintul sinelui*, prea *Bunul*
A-toate-ziditor a pus în *via*
tăcere firul de nisip. *Noi – Unul*

purtăm în *perla stângă* agonia
Luminii, adevăr pe care spunu-l:
– *Ce este pedepsit să fie!*

Mircea Stepan

eu

părinților mei

nici un drum nu mi-a fost sugerat
nici un sfat
nu mă copleșește

trec din culori
în chiar miezul faptelor

Mircea Stepan,
poet, Lipova

ca din senin mi se oferă
o șansă...

Lorca

în magazia lui neagră a întocmit calendarul
apoi a spart lemne
și s-a zidit în foc

au trecut pângăririle
toate
orologiile s-au întors

acum scutură buzunarele
de cuvinte

vipușca este roșie
coridorul e galben

Lautreamont

o fotografie îngălbenită
cu degetele fumătorului
– la o parte, le-a strigat
consternând

a intrat
– cu papagalul pe umăr –
mai viril decât altă dată.

Nu a mai scris nici un cuvânt
astfel a închis pătratul de aur.

Nicolae Szekely

Cactus parazit

față de lumină întunericul e mai stabil și imobil
 dogmatic și matern (negrul ferecat în felinar...)
 în el poți să simți singurătatea când nu ești sigur de
 nimic
 (albul esențelor pălind în fața acestui crin mort)
 iar întunericul în zori nu pierе ci își revine –
 lumina țâșnește din adâncuri iar de sus
 înțelepciunea prin ochii unei cârțițe – pricepeți unde
 bat?
 Dumnezeu locuiește în întuneric – motiv pentru care
 poezii înnebunesc deseori (prin tranșeele visului
 soldați amărui cad secerăți...) și cum lumea nu-i a
 mea
 multiplele fețe ale vântului amestecă semințele între
 ele
 și dau acest spațiu arid plin de cactuși parazit
 din chiar sufletul meu luându-și forma

Neliniște

**Nicolae
 Szekely**, poet,
 Hunedoara

jumătatea sferei zăpadă
 jumătate măr
 și din când în când
 moartea
 ca o floare carnivoră

Paulina Popa

Vânătoare

Bărbații secolului au plecat să vâneze,
de mult și-au dorit o vânătoare regală, de vulpi,
de mult și-au dorit, în hățșurile orbitoare, să poată
s-așeze
capcane pentru formele spaimei și pentru haite de
lupi.

Au luat cu ei armele strigând,
au ținut prelegeri în fața mulțimii,
îngropat sub frunte, ca un bun de preț, li se citea un
gând,
și-n carne le-nfloreau spre văzul lumii, ramura și
spinii.

Au luat câinii și binecuvântatul cuțit,
au luat purpura plăcerii viscolind zăpada înaltă.
Din somnul ei roșu, fiara lovită, brusc s-a trezit
legând cumpăna lumii unde-n lacrimi pieptul tresaltă.

Bărbații Secolului au plecat să vâneze
iar tu, îi admiri de pe calul tău nărăvaș,
zbori în față și chemi păsări, aripi pe umerii lor să
așeze,
departe de formele spaimei ce-adorm uitate-n
murdarul
oraș.

Paulina Popa,
poetă, Deva

Te-ai născut la timp cât să poți să admiri
vânătoare regală în care copacul respiră ușor

când vânător și vânat ca-n ceremonia nunții cu miri
se lasă duși spre altarul pădurii ca și cum s-ar
arunca în gol.

Te-ai născut la timp cât să dezgropi din pământ
coarnele cerbului pe care cetatea l-a plâns ca pe-un
mire,
să privești Bărbații Secolului vânând fiara și spaima
din gând,
să chemi șerpii înțelepți coiful lor nevăzut să-l
admire.

Vasile Leac

și ce dacă ne-am...

și ce dacă ne-am despărțit
ne mai putem și noi întâlni
la un murfatlar la mine sau
la un ovar la tine

sau ne putem întâlni în oraș
la cinema la berărie ori la pizzerie
tu cu prietenul tău eu cu deprimanta mea
cum adică să vă sărutați de față cu mine
ar trebui să-ți fie rușine ba chiar la amândoi
și – apoi ți-aș trage cuțitul prin vine
bine-nțeles că eu pot s-o sărut pe deprimantă
ce dracu' îmi este doar amantă
ce-ai innebunit știi bine că încă te mai iubesc
dar încetează dragă că imediat te pleznesc
nu mai ai nici haz nici harnașament
ești făcută parcă din ciment
parcă te văd și-acuma
cum întindeai guma
cum așezai florile în vază
lângă priză și lângă fierul de călcat
eu așteptam să termini de mâncat
rezemat de ușă cu mâna pe clanță
îți admiram plăcuțele de faianță
ce vremuri sentimentale erau
când mi te frecai cu obrazul de pectorali
ca o pisică flămândă miau – miau

Vasile Leac,
poet, Arad

eu aveam chef să-ți citesc poezii de cristian popescu
din antologia lui al mușina
m-ai lovit peste carte și peste mână
noaptea m-a apucat tusea și-mi scuipam plămâni
peste cojile de semințe uitate
în cutia de hering în sos de tomate
astea se întâmplau pe când locuiam și eu clandestin
în teatru
de câte ori veneam și plecam de la tine
treceam pe sub placa de bronz pe care scria:
„aici a locuit poetul aron cotruș“
și mă gândeam că va veni o zi
când voi avea și eu o plăcuță de pluș
pe care-o să scrie
aici a locuit două luni poetul vasile leac
încercând să-i facă unei actrițe pe plac

știam de la-nceput că ai în tine ceva de marionetă
după felul cum pășezi pe mochetă
uite colo pe lângă butelia roșie de la shell
după perdeaua cu bile de lemn e toaleta
ăștia au și gel

mai aduceți vă rog un nectar
dar să nu fie din ăla amar
iar mie un ceai de sunătoare la plic
mai fumez o țigară mai stau și eu un pic
da îți stă bine cu unghiile lungi
dacă continui așa nu știu unde o s-ajungi
dar asta nu e treaba noastră ci a altora
eu o iau încetișor spre casă
mă așteaptă dementa la masă
tu unde dracu' o iei încolo spre tribunal
nu te duci cumva la iubitul tău papagal
bine du-te!
și spune din partea mea
vrute și nevrute
da du-te...

dragoste cu valeriana

tu ești singura care m-ai iubit
 tu ești singura pe care-am iubit-o
 cel puțin așa mi s-a părut
 te-ai comportat frumos cu mine te-ai comportat cum
 am vrut
 de aceea despre tine voi scrie frumos
 cu fire de aur pe ușa din dos
 pe unde intrai pe unde intram
 unul în viața celuilalt ne așezam
 ne țineam de mână făceam dragoste
 numai tu reușeai să mă scoți din singurătate
 de aceea despre tine voi scrie frumos
 pe tine te voi iubi până la sânge până la os
 tu ești singura femeie cu scaun la cap
 nu, nu, greșesc tu ai un fotoliu moale de pluș
 unde stă așezat amorul meu despuiat
 de acolo de sus el te contemplă

mai întâi umerii lucioși apoi sânii cărnoși
 apoi șoldurile tale de aur apoi coapsele balneare
 și nesfârșitele tale picioare
 ah nesfârșitele tale picioare
 eu stau frumos în fotoliul din capul tău
 și nu mă satur niciodată să te admir
 de aceea despre tine voi scrie frumos
 pentru că m-ai iubit
 pentru că te-am iubit
 voi scrie despre delicatele tale mâini
 care de atâtea ori au fost atât de tandre
 numai tu veneai la mine ca ana lu' manole pe jos
 lăsați în urmă taximetre autobuze tramvaie
 ploii și ninsorii numai ca să ajunși la mine
 de aceea despre tine voi scrie frumos
 pentru că te-am iubit
 pentru că m-ai iubit

tu ești mai uriașă decât colosul din rodos
eu sunt mai uriaș decât piramida lui keops
amorul meu se răsfață ca un culcuș
în delicatul tău fotoliu de pluș

picioarele tale sunt lungi ca doi palmieri
între care eu o să-mi întind hamacu'
(ți-o jur de nu să mă i-a dracu')
și o să privesc la nesfârșit eclipsa ta
lucioasă neagră și cârlionțată
povestea se sfârșește aici: cu a fost odată ca
niodată...

Nr. 4-5-6 / 2002

Proză

Marian Drumur

Concursul de lufting

Linia de start era marcată cu o sfoară lungă; în dreptul ei deja se strânseseră câțiva concurenți. Am lăsat-o pe Tabita să păzească motorul și m-am dus la grupul oficialilor, pentru înscriere.

– Nu merg decât mașini mari, s-a trezit un arbitru să-mi zică.

– În regulament nu scrie așa.

– Dacă acceptăm toți amatorii cheltuim degeaba cu premiile, s-a băgat în vorbă unul cu brasardă.

Dreptu-i, pe o masă festivă încadrată de două automobile noi-nouțe erau orânduite cupe mari, baxuri cu funde, cecuri înrămate, o grămadă de tentații. Ce să fac, să zic cum le-aș face la gură scrobiștilor de organizatori? Tot eu aș fi fost păcălitul.

– Încă nu-i încheiată socoteala, i-am prevenit pe oficiali. Mă duc drept la Federație, să vă aranjeze!

Ăia au dat din umeri și s-au pornit să înceapă concursul. I-au aliniat la start pe pretendenți, zona s-a umplut cu ceață de eșapament, publicul s-a pus pe zbierete și fluturări de cârpe roșii, sfoara a fost trasă și hărmălaia demarajelor s-a rostogolit peste tot.

**Marian
Drumur,**
prozator,
Timișoara

Tabita se răsfața pe iarbă și m-am așezat lângă ea; de câte ori o mângâiam se întindea pe o parte.

– Dă-i sub coadă, mi-a strigat un paznic de la bucele chimice.

M-am uitat într-acolo gândind: ”Să-l curentez ori ba?”. Apoi am luat-o pieziș spre el învârtind lesa dar s-a băgat în una din cabine și a apărut inscripția ”Ocupat“.

– Las’ că mă ocup și eu de tine, i-am promis.

Dincoace de crâng fusese ridicată o copertină să protejeze tribuna oficială – vorba vine – o schelă din scânduri învelită cu pânză sinilie. Se aciuseră acolo tot felul de notabilități ca să ia sucurile și caserolele aduse cu hărnicie de câțiva ospătari. M-am tot uitat după cei de la Federație și le-am văzut trupa, stăteau cocoțați sus, cică să vadă mai bine concursul; era și Filimon cel tânăr, așa că am luat-o direct spre el.

– Ia și tu una mică, a zis când m-a recunoscut.

– Filimoane, cum nu pot concura? Ce, arăt a amator?!

– Fii serios, da’ nu-i de tine, îți spun eu, tu nu vezi ce concurs e aicea?

– Vreau și eu un premiu, că d-aia se reînnoiește licența.

– Bre, dacă te încâpățânezi chiar îți fac figura. Uite, ia cartea mea de vizită și înscrie-te! Vrei o pizza?

– Ba, mulțumesc, ține-te-ar puterile!

Am legat-o pe Tabita la umbră și i-am spus că o să întârzii vreo două ore. M-a lins și a gemut când am luat-o în brațe; mirosea a praf cald.

Numai de-al dracului am făcut un derapaj care să lingă masa oficialilor, să-i văd cum saltă pe scaune; le-am zvrălit cartea de vizită, n-au zis nimic, doar mi-a întins unul un număr pentru manșa a doua. Am făcut un tur de încălzire pe tâpșanul din coastă; ceva zdrăngănea la roata din față dar nu merita s-o mai titiresc, am tras lângă public și m-am uitat la concurs: erau slabi participanții primei manșe, greșeau probele, cred că se umpleau de penalizări, amatorii! Mare veselie!

În țarcul motoarelor concurenții se strânseseră sub o parapantă priponită ce marca punctul comercial; m-am uitat – nici o figură cunoscută, deși aveau

costume de firme. Sucuri nu serveau, așa că am băgat o fisă la fotbal mecanic și i-am dat bătaie. Am bătut recordul mașinăriei la tura a doua – semn bun.

– Te las o lună la aparat dacă-l mai bați o dată! mi-a zis patronul când a scos premiul, un tricou cu siglă.

Nu era cazul, ne-au chemat la start, am simțit cum pierd auzul și *GO!* Era un traseu alandala, cu gropi și taluzuri primitive, făcuseră și o trecere prin noroi dar după două ture nu mai conta. La încheiere era o trecere pe basculă; m-am oprit exact pe mijloc, în echilibru și am ridicat sus mâinile, cum văzusem odată pe suedezul de la *MAN*, apoi am venit pe o roată la finis.

– Te crezi la *Enduro*, mi-a zis tatuatul cu *Wrangler* ce strângea taloanele.

Putea să zică orice, eram sigur că nu aveam nici două puncte penalizare. Au venit și ceilalți, bucuroși de parcă le eram frate, să mă felicite, ba chiar unul mi-a promis un metru de *Tuborg*.

Greu m-am prins, la premiere, când am văzut că sunt ultimul, cu cele mai puține penalizări. Am făcut gură ca fraierul.

– Lufting, nene, s-a ostenit un organizator să-mi arate degetul, pricepi?! Care are mai multe lufturi are mai multe puncte! Cine te-a pus să te dai profesionist?!

Am accelerat ușor în decorul după copertină, pe urmă am tăiat gazul și m-am lăsat dus de pantă către crâng. Ajuns aproape am văzut un ciobănesc jerpelit încârligat de Tabita și compostând-o; așa-mi trebuia, eu o deprinsesem. Ușor, am descălecat; șalele ardeau și m-am oprit lângă un arbust. Nici nu trebuia să mă uit, pișatul era roz, semnal de adio la rinichi, dar am făcut-o să văd încotro șiruia să mă direcționeze. Da, domnule, exact sud-vest, după ceas!

Tangaj

Florin Bănescu

GUGULANII – de la peștera muntelui sacru la ... celular (II)

... Economi dar nu zgârciți, făloși pentru ce au realizat prin puterea lor, toleranți, sociabili și gata să accepte traiul în armonie cu alte neamuri, bănățenii mei iscodelnici și buni povestași nu se deosebesc tranșant de conaționali lor, de românii celorlalte provincii istorice. Oricum, nici vorbă de o inferioritate după cum nici pomeneală de pretenții de superioritate.

Totuși, un anumit spirit, moștenit din vremi străvechi, îi călăuzește. Și astfel ajungem la întrebarea firească, de ce locuitorilor dintr-o anumită parte a Banatului, cuprinsă între munții Semenic, Țarcu și Gugu, de pe Valea Timișului și de pe văile altor ape tributare acestuia, li se spune gugulani.

Poveștile, basmele, legendele ba chiar unele crâmpie de cântece (restul lor topindu-se în ceața timpului), scrierile naive de la începuturi dau seama, toate, despre un tărâm miraculos, străjuit de munți falnici înstăpâniți, pe culmile lor, de către un neam de uriași. E de bănuit că la vremea aceea și pădurile erau

**Florin
Bănescu,**
prozator,
traducător,
Arad

pe măsură. Ca să nu mai vorbim de fiare. Uriașii aceea se hrăneau cu poamele pădurii, cu laptele caprelor sălbatice, cu mierea albinelor care roiau te miri pe unde, cu urda dulce de la stânele lor. Cu gadinele nu prea aveau treabă decât dacă le lipseau blănurile pentru asprimea gerului de iarnă ori dacă lupii se dădeau la oile stânilor, lucru mai rar fiindcă altfel se aflau și lupi înțelepți care ocroteau așezările omenești. Asta dacă îi socotim și pe acei uriași, oameni. Sau măcar, străoameni. Un asemenea lup, alb la păr, era stăpânul pădurilor care coborau dinspre Semenice și Trei Ape – izvoarele unui râu mândru ce se va numi, mai târziu, Timiș. Am spus doar pădurile dinspre Trei Ape, deoarece în chiar locul acela stăpâni erau trei balauri, câte unul de fiecare izvor. Din uriași se vor fi trăgând și cei trei frați vânători care au coborât pe firul unui ogaș, până la un râu mândru, și au pus vatră de sat. Nu înainte de a răpune, cu ajutorul strălupului alb, pe balaurii care vâmuiau apele aceluia râu. Acum, nu se știe dacă frații vânători mai erau chiar atât de urieșești la făptură precum moșii lor, este sigur însă că ei au îndemnat și pe alți oameni ai munților să coboare spre văi, și satul nemaiîncăpându-i au răsărit și alte sate. Cam la vremea lor, ori poate mai înainte, sau după ei, s-a mai ivit prin locurile acestea un voinic din cale afară, pre numele lui Iorgovan. Povestea acestuia este trecută și în cronică protei Stoica, fiind de fapt povestea lui Hercule. Zice prota: "Pe aceea, unii Iorgovan îi zic." Cât seamănă isprăvile lui Hercule cu acelea ale lui Iorgovan e altă poveste, dar cronicarul sfătos și pus pe urzit legende l-a mai apropiat de străbănățeni. Mai mult, babele satului din copilăria mea îl făceau gugulan de-a binelea.

Cine știe din ce pricini uriașii de atunci s-au mai oprit din creștere și urmașii lor au fost unii cu statul de tot obișnuit. Iar după alt amar de vreme, când au început să se aleagă neamurile omenești, să aibă fiecare o limbă anume, o credință numai a lor, și obiceiuri care le deosebeau, moștenite ori altele noi, au rămas altfel de dovezi despre locuitorii aceluia tărâm.

Acți sau prin alte locuri prielnice s-au ivit așezări mai mari, s-au înălțat cetăți și s-au durat drumuri.

Oamenii și locurile căpătaseră deja nume. Oamenii de la unele locuri, locurile după numele unor oameni. După cum vor fi fost unii sau alții mai deosebiți, unele sau altele mai deosebite.

Fiindcă Slatina de astăzi este locul neamului meu, iar Armenișul vecin este locul nașterii mele voi porni dinspre ele pentru lămurirea tainei numelui de gugulan. Apropiindu-ne de muntele sacru, cu peștera lui ...

Așadar, ieșind din Slatina și mergând pe lângă Timiș, pe vechiul drum roman, treci de Piatra Scrisă, ajungi în Armeniș și începi să urci pe poteci mai puțin umblate (acum), străbătând pădurea deasă, lăsând în urmă făgetul, apoi brădetul, trecând deci de Cantonul Lupu și Refugiul Huntu iar mai departe, printre jnepeni mărunți, trebuie să vezi și să urci la cleanțurile surii și golașe ale Țarcului, apoi ale Vârfului Godeanu, după care dacă te lași spre Șaua Matului, urci iar și dai de Vârful Gugu.

Vârful Gugu este cel mai înalt vârf montan al Banatului și reprezintă punctul de întâlnire al hotarelor Banatului, Olteniei și Ardealului. Până la el, o parte a pădurilor Țarcului și Godeanului sunt ale Armenișenilor, dinspre partea satului firește, dar sub Gugu aveau stâne și slătinarii vechi. Dar nu aceasta prezintă mare importanță, ci faptul că pe vârf se găsește o peșteră săpată de oameni. Acesta este locul unde se crede că s-ar fi retras Zamolxis, muntele fiind una cu Kagheion-ul, adică muntele sfânt al dacilor.

Drumul pe care l-am descris, nu este bine să-l străbați în ziua de 20 iulie fiindcă atunci, pe Gugu, are loc adunarea vrăjitoarelor. Și se iscă furtuni năprasnice iar oamenii se tem să nu fie loviți de trăsnet.

Slătinarii, ba chiar și armenișenii, sunt mai puțin temători dinspre partea Gugului fiindcă stănele lor au rămas în povești (dacă nu cumva în literatura mea). În schimb sătenii din Zervești, care au cele mai multe stâni la poalele Gugului, credeau până nu demult că numele de Gugu e "rău de lup și de urs", iar simpla lui rostire ar chema împincinatele fiare. Până și Mantu, ultimul lotru bănățean ocolea peștera de pe Gugu. O poveste despre această peșteră descrie o cameră tainică a ei, mai adâncă, având o masă și coloane de piatră,

unde s-ar găsi un balaur din lemn, cu solzi de aur. Numai că acesta ar căsca gura, când pășește cineva pe acolo datorită unui mecanism cu "federe" (arcuri). Asta chiar că nu ne interesează. Încercări de a se localiza Kogaionul la un anume munte cu peșteră în vârf au fost făcute de Xenopol și Conea, dar cel care a dat o rezolvare plauzibilă acestui mister a fost Alexandru Borza. Cum metoda istorică nu ajută prea mult (nici un izvor istoric nu precizează locul după coordonate geografice sau alte indicii topografice, dar au scris despre muntele sfânt, și chiar i-au descris înfățișarea Herodot, Poseidonios și Strabon), iar metoda arheologică este inoperantă (dacii n-au lăsat inscripții, statui sau basoreliefuri), rămâne de urmat doar metoda filologico-lingvistică: grecii și romanii au reprodus toponimele de origine barbară, în scris, de cele mai multe ori stâlcindu-le. În consecință, dacă e vorba de nume neromane (dacice, tracice), trebuie plecat de la forma populară actuală, "întrebuințând diferitele forme găsite la scriitorii antici numai ca puncte de reazim" (Sanctuarul dacilor, Alexandru Borza). Așa s-ar cuveni și cu cuvintele Gugu și Godeanu, certamente dacice. Rădăcina "gug" apare poate și în "Gag-anis", așezare dacică și castru roman de lângă Teregova, deci din apropiere. Adăugându-se metoda geografică sau geo-etnologică, se constată că Munții Retezatului ies din discuție, neavând peșteri în piscurile lor, munții Orăștiei, din preajma cetăților dacice nu depășesc etajul fagului și al molidului, deci nici vorbă de postulatul de "munte înalt", neavând nici peșteri în vârf de munte. Spre Făgăraș și Țara Bârsei e inutilă aventurarea, depărtându-ne prea mult de centrul regatului dacic. Munții Apuseni au o mulțime de peșteri, dar Țara agathârșilor nu se ridică peste limita pădurii. Pe Semenici, iarăși, nu sunt peșteri. Poiana Ruscăi înspre nord de Sarmisegetusa nu are piscuri proeminente cu peșteră. Rămâne regiunea Parâng-Godeanu-Țarcu-Oslea. Și dintre toate, Vârful Gugului, singurul munte înalt care are în vârf o peșteră locuibilă, munte impunător și care, deși este îndepărtat de așezări omenești rămâne accesibil. El oferă o priveliște largă peste cele trei provincii deja amintite.

Oricum de la Cetăți, peste Țara Hațegului, ori peste Valea Jiului duc poteci care pot fi străbătute în două-trei zile până la peșteră. Din Țara Almăjului și regiunea Cernei sunt plaiuri bune de urcat, peste Teregova. Dinspre Caransebeș, pentru a ajunge la Gugu sunt necesare două zile, cel mult. Din Apuseni, pe picioare, sau călare se fac trei zile. Presupunând că peștera a servit ca locuință marelui preot al dacilor, se înțelege că regele, șefii triburilor și alți fruntași ai poporului îl puteau cerceta cu ușurință pentru a afla vrerile cerești sau pentru a participa la ceremonialul jertfelor.

Să adăugăm că atestări arheologice sigure au drumul roman, vetrele dacice dintre Slatina și Armeniș, cea de lângă Teregova, cum și castrele romane din preajma lor. Dovezi, adică, de vechime.

Străslătinarii vor fi fost mai întâi uriași, apoi se vor fi numit daci, după cum mai târziu au venit și alte neamuri, amestecându-se cu populația autohtonă. La Armeniș, care vine de la "Armăniș", s-au pripășit aromâni, după îndelungi rătăciri prin Balcani și prin istorie (armenișenilor li se spunea "țințari" fiindcă pronunțau "ținți" în loc de cinci), la Slatina s-au refugiat olteni fugiți din pricina turcilor, aducând cu ei o mulțime de nume terminate în "escu". Terminația aceasta se va adăuga în vreme numeroaselor altor nume: de la Ban-Bănescu, de la Francisc (din calendarul catolic), bănățenizat, a ieșit Franțescu, până și un turc, fost probabil cu oarece rang, naturalizat în Slatina, a dat numele neamului Aghescu.

În istoria mai nouă, s-a văzut, slătinarii gugulani au fost ortodocși, iar o parte din ei s-au catolicizat. Trăind, spuneam, în deplină armonie. Dar din vechimi a rămas, ca o puternică amintire, nu doar legenda muntelui sacru. Dar la urma urmei, de ce locuitorii acestei zone din Banatul de munte și-au spus, sau au fost botezați, gugulani? De ce să nu le fi venit numele de la Semenice, un munte falnic, ori de la Timiș, un râu mândru (așa cum avem astăzi jienii, oltenii, mureșenii, sau dunărenii). Ba chiar de la alt toponim.

Gugulani! Ceva s-a transmis, dăinuind peste secolii. Acest "ceva" misterios și fără îndoială sacru a fost

deosebit de puternic, altfel nu se gândea nimeni să-i boteze așa după numele unui munte totuși îndepărtat de ei. Geografic, nu și spiritual.

Nu se poate preciza, istoricește vorbind, de când s-au ales cu numele acesta. Păstrându-l, sunt mândri de el, trecându-l și în cântece. Cine n-a auzit "Gugulan cu car cu mere" ? – cât privește continuarea, "și cu frumoasă muiere" , ea nu e decât o mostră a făloșeniei bănățenești. Poate chiar, înfiriparea acelu "gasconism" bănățean. Care-i făcea și iubitori de libertate, de neatârnare – vezi poveștile lotrilor din trecut, sau a acelor mai dinspre noi – după război, gugulanii nu s-au împăcat cu noua putere și destui nemulțumiți au opus rezistență armată în Munții Semenicului.

S-au schimbat vremurile de tot, gugulanii au început să se deprindă repede cu viața "modernă". Dacă, mai întâi, au lucrat pe la CFR și uzinele Reșiței, mai târziu au pornit să lucreze aiurea prin cele străinătățuri. Bărbați în toată puterea se află azi, la muncă, prin Germania, Austria, Italia, Spania și Franța. Cei rămași acasă, au cam vândut caii, preferând tractoarele. Am scris într-un număr trecut al revistei despre ce se întâmplă acum în satul cu televizoare "cablate", mașini de lux și, tot la trei case, cu câte un celular.

Lucruri și întâmplări deloc de mirare. De la peștera sacră, până la celular nu e doar istorie, ci o fabuloasă ... literatură.

Ceea ce a rămas peste toate este numele de gugulani !

Restituiri

Juliana Petrian

Ioan T. Florea

Ioan T. Florea și **SCRIERI ETNOMUZICOLOGICE ***

Există personalități care trăiesc într-un fel de anonim, nu anonimi, personalități care s-au confundat și se confundă permanent cu propria conștiință. Există, a existat, din copilărie, tinerețe și maturitate, pentru etnomuzicologul I. T. Florea, folclorul.

De el se leagă toată gândirea, simțirea, viața, sentimentul locului natal de care nu se poate despărți, nici nu vrea, orice ispite s-ar fi ivit, chiar acelea de a fi profesor la Conservator în București, sau altele.

Prezent la mai toate slujbele de la biserica ortodoxă din Covăsânț, lângă sau în străină, ascultând, urmărind, înregistrând „voci celebre“ ale satului, același de acum și-ntotdeauna, modest, harnic și cunoscător, simplu și complex în gândire, aprecieri, cu respectul sacru față de marile valori populare, față de marii intelectuali cunoscători ai folclorului din țară și străinătate. Deopotrivă cu respectul cuvenit acordat

Juliana Petrian,
prozatoare,
Arad

* Editura Mirador, Arad, 1997

țăranilor satului în care s-a născut și a viețuit timp de peste optzeci de ani.

I. T. Florea a fost un dascăl exemplar în comuna Covăsânț, județul Arad. A înființat și îndrumat *unica* gazetă de perete folclorică din țară, cu mulți ani în urmă, care reprezenta munca cercului de folclor creat cu noi, elevii Domniei Sale. Mi-a mărturisit cu tristețe și candoare că nu mai dă de urmele acestei gazete; cineva a rătăcit-o, ar vrea-o ca document, suferă pentru pierderea ei. I. T. Florea ne-a învățat cum și cât de valoros e folclorul românesc, de-acolo, de la rădăcină, că nu e permis să se piardă. De-abia mai târziu, la maturitate, am înțeles ce și cât cuprindea mintea, știința și sufletul generos, patima intelectualului dotat și harnic vizavi de folclorul autentic.

De la I. T. Florea am învățat – elevă fiind – despre marile nume: T. Brediceanu, N. Ursu, I. Vidu, C. Brăiloiu, E. Monția etc., nume pe care le rostea cu o intonație specială, cu un sentiment de deosebit respect – „eu știu ce înseamnă în cultura românească aceste nume“.

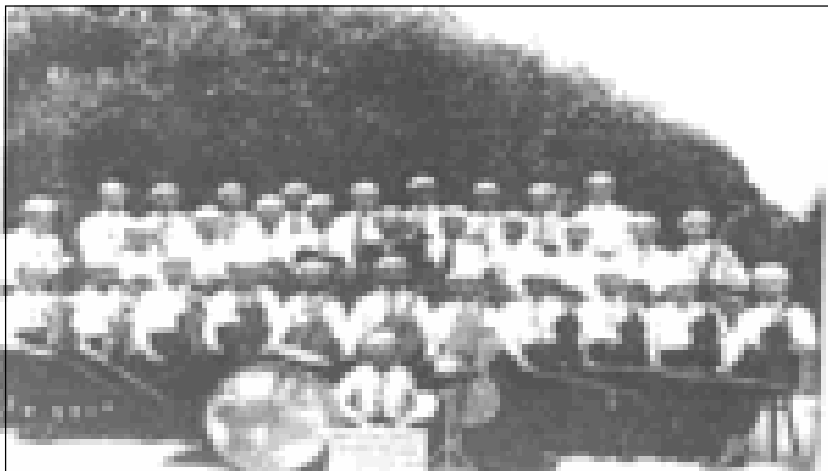
De la dascălul I. T. Florea am mai învățat, în corul școlii din Covăsânț, cum se emite sunetul muzical ținând „gura ou“. Cu Domnia Sa am colindat, un grup de elevi, satul pe la casele țăranilor, dar am urcat și în Ciocută, pe deal, la țișanii lingurari, cu fonograful, să culegem doine, melodii de joc populare. Am intonat colinde străbune, de sărbători, pe la casele consătenilor, care ne așteptau an de an cu bucuria praznicelor în suflete. Așa am crescut, așa ne-a învățat, așa ne-a format. „Nu voi uita niciodată seara aceea de colinde de la voi din casă“, îmi repeta, de câte ori ne întâlneam, cu nostalgie.

Când ceva rămâne în sufletul urmașilor, înseamnă că s-a investit mult, peste ceea ce era necesar, pasiune, devoțiune, talent.

„Violoncelistul din dreapta e autorul acestei cărți“, notează I. T. Florea sub o fotografie în grup, cu modestie, de altfel singura pagină în care apare chipul lui I. T. Florea în volumul de care se face vorbire.

„De la profesorul Ioan Lipovan am deprins, prima dată, din viața de elev, să transcriu melodiile populare pe fișa-tip ‘Brăiloiu’.“

Prof. Ioan Lipovan în mijlocul orchestrei simfonice a Școlii Normale Confesionale din Arad, în anul școlar 1939-40. Viloncelistul din dreapta e autorul acestei cărți.

Dar ar trebui să-i auziți intonația expresivă la rostirea numelui 'Brăiloiu'!

În *Cuvânt înainte* nu sunt uitați compozitorii Sabin Drăgoi, Nicolae Ursu, Tiberiu Alexandru. Dar nici Petrică Pașca, interpretul și dirijorul, „fostul meu elev al cursurilor etnomuzicologice, de la Orchestra Populară a Filarmonicii din Arad“ – precizează autorul cărții –, Petrică Pașca, cel care interpretează o gamă largă din lucrările cuprinse în volumul *500 melodii de joc*, 1974.

Scrieri etnomuzicologice înmănunchiază „partituri“, cum ar fi *Miorițele arădene în contextul transilvănean al temei* I. T. Florea ne redă textul și transcrierea muzicală. Vom descoperi *Miorițe* (altele, variante), alături de capodopera străbună; „o duioasă mioriță baladă“ din Sângeorz-Băi, sau cea din Sasca Montană, ori *Trei păcurărași* din Gostila-Someș. Autorul se referă mai ales la piesele notate melodic. Apar în carte culegeri (Adrian Fochi și alții), colecții, variante din Covăsânț, Sâmbăteni, Hălmagiu, Hălmăgel etc., cu precizarea: titlul, localitatea, informatorul, culegător, data.

„Colinda – spune I. T. Florea –, genul mioritic imperator din cea mai mare parte a Transilvaniei, este

miruit cu aghiasma ritualului străbun și vine cu interdicții tradiționale.“ Ele se cântă de cete de colindători, de cele mai multe ori însoțiți de instrumentiști folclorici, dintre care, de obicei, nu lipsesc dubele – împodobite cu iederă – și numai în perioada sărbătorilor de iarnă (Ajun, Crăciun, Anul Nou, Bobotează). „Aghiasma aceea o are și *Miorița* – spune etnomuzicologul –, varianta transilvană.“

Iată un model de colindă (în volum e redată în transcriere melodică):

Pe răzor de vie,
D' al de vie
Pe răzor de vie
Cin' să vie?
Vine unchiul nostru
Sânt Ilie
Cu Iisus Christos
în ortăcie...

Apoi studiul trece asupra altor colinde...

Folclor și istorie, Un cor supracentenar din Podgoria Aradului, Emil Monția, Culegerile folclorice ale lui Béla Bartok în județul Arad, Gânduri la aniversarea unui veac de la nașterea lui Constantin Brăiloiu, Cercetări asupra Doinei în Banat, Reflecții asupra simbiozei ISON-HETE-ROFONIE, Aspecte ale proliferării melodiei de joc din părțile arădene – sunt câteva poteci pe care ne conduce etnomuzicologul spre ceea ce numim simplu folclor, cultură națională, oameni care au știut să-l caute, să-l afle și să-l păstreze nealterat. Lucrările folclorice se află în arhiva personală sau în fonoteca de aur a Institutului de Folclor din București.

Noi n-avem de făcut decât să preluăm, să nu uităm, se pare că se termină, hambarul nu mai e plin. Recunoștința noastră e mare. Nu ne-am propus să discutăm toate aceste capite generoase în vorbirea de față, dar ele se constituie documente. În care se descoperă specialistul de necontestat, minuțiosul, romanticul, sensibilul I. T. Florea.

Poate alte ediții ale celor două cărți ar îmbogăți suflarea românească și de pe alte meleaguri ale țării, și nu numai. Ne facem datoria să le semnalăm, aducând omagiu autorului și Editurii Mirador care a produs cartea pe care am anunțat-o.

* * *

Consemnările de față le-am scris pe vremea când autorul cărții exista printre noi, la Covăsânț, la Arad; dar mai ales în planurile sale de a-și face ordine în arhiva personală, în a se relansa în alte lucrări de specialitate ce se cuveneau finite sau începute.

Regretul nostru însă și durerea plecării intelectualului care s-a pierdut printre firele de iarbă, a specialistului, nu-l poate înlocui pe I. T. Florea.

A plecat. Ultima discuție am avut-o în 25 iulie 2001, în capelă, lângă sicriul surorii mele, Zena Vidu, despre care I. T. Florea a spus: „am să mi-o amintesc pe Zena ca pe o mireasă“. „Spiritele celor plecați sunt mereu prezente“, am adăugat, ca să mă consolez, fără să bănuiesc că peste câteva luni I. T. Florea ne va părăsi.

Paginile scrise sunt mult prea modeste pentru cât merită etnomuzicologul, omul, dascălul și prietenul casei noastre, I. T. Florea.

„Iarba verde de acasă / Să mă rătăcesc prin lume nu mă lasă“, răsună un cântec parcă nepoluat la televizor, amintind veșnic de rădăcini. Speranța că Ileana Florea, soția lui I. T. Florea, profesor-muzeograf, va face ce trebuie cu lucrările din arhiva I. T. Florea, pentru a nu se pierde râvna lui, mă consolează într-un fel în fața evenimentului dispariției autorului.

La cafeleaua literară „Hic et nunc“ am serbat împreună cu Ileana Florea și un grup de intelectuali personalitatea lui I. T. Florea, cât mai era alături de noi, în mai 2000, în salonul roșu al Teatrului de Stat din Arad. Petrică Pașca, împreună cu orchestra și soliștii de muzică populară de la „Rapsozii Zărândului“, au interpretat melodii și doine din repertoriul cules de etnomuzicologul I. T. Florea. „E adevărat, l-am întrebat atunci, că ai notat și cântecele, trilurile păsărilor din pădure?“ „Desigur, mi-a răspuns, am acasă un întreg studiu despre acestea.“

I. T. Florea era emoționat, fericit, atunci, și așa vrem să ne rămână în amintire. Dumnezeu să-l primească în împărăția Sa.

În Covăsânț a statornicit pentru totdeauna spiritul lui I. T. Florea. Îi vom păstra amintirea vie.

Liviu Mărghitan

Academicianul Roman Ciorogariu – 150 de ani de la naștere –

În grupul celor 19 personalități originare din Arad și din județul Arad, al cărui centru de reședință este acest oraș, erudiți care au ajuns să fie deținători ai unui loc în Academia Română, îl aflăm și pe Roman Ciorogariu. Acesta s-a născut în comuna Pecica, în data de 6 decembrie 1852. Deși copilul a venit pe lume chiar în ziua de sărbătoare a Sfântului Nicolae, din motive pe care nu le putem ști, nu a fost botezat cu numele marelui ierarh, ci i-au pus prenumele Romulus.

Cât privește familia Ciorogariu, aceasta își trăgea obârșiile din zona Munților Apuseni, din satul Ociu, aparținător actualmente comunei Vața de Jos, județul Hunedoara. Dar, datorită faptului că stabilirea Ciorogarilor în Pecica a avut loc cu circa 75 de ani mai înainte de nașterea lui Romulus, întregul lor neam era temeinic integrat în viața mai vechilor localnici pecicani.

Fără să fie excesiv de înstărită, dar nici într-o stare materială în care să își ducă existența de la o zi la alta, familia copilului Romulus dispunea de resurse financiare spre a-l susține în școli, în alternativa fericită pentru părinți că odrasla lor avea înclinații

**Liviu
Mărghitan,**
istoric, București

spre învățătură. Băiatul se dovedi „bun la carte“ încă din primele clase primare, pe care le-a făcut la școala din localitatea natală. Apoi a început pregătirea gimnazială în Arad, Pojon (actualmente Bratislava, capitala Slovaciei) și Hodmezővásárhely (oraș din Ungaria, relativ apropiat de mai cunoscuta Gyula).

Deși la acei ani absolvirea cursurilor liceale era considerată o veritabilă realizare în viață, existând multiple posibilități de a ocupa diverse posturi în administrație și școală, tânărul Romulus nu a abandonat pregătirea prin școlarizare, așa cum au procedat cei mai numeroși dintre contemporanii săi. A tins spre studii universitare, urmând cursurile Academiei de Drept din Oradea, unde a obținut titlatura de doctor în științe juridice. Apoi revine în Arad, dar în calitate de student al Institutului Teologic, pe care l-a absolvit cu rezultate într-atât de lăudabile încât a fost încurajat să urmeze cursuri de specializare la universitățile germane din Leipzig și Bonn. După datele pe care le deținem, se pare că Roman Ciorogariu a fost întâiul român originar din Pecica care a studiat la universități atât de prestigioase din Germania. Acolo a avut parte de o foarte solidă pregătire profesională, dobândită de la profesori universitari de renume, ce depășea chiar și hotarele Europei. Îl consemnăm doar pe ilustrul filozof și psiholog din Leipzig, Wilhelm Wundt (1832-1920), fondator al psihologiei experimentale, autorul crucialului studiu *Éléments de psychologie pysiologique*, Leipzig, 1873-1874, savant ce figurează, astăzi, în toate enciclopediile de mare probitate științifică. Cu asemenea studii încheiate, Romulus Ciorogariu a rămas până la acest nou început de mileniu pecicanul cu cea mai de frunte pregătire intelectuală, deoarece nici unul dintre fiii comunei n-a mai avut prilejul să urmeze școli atât de elevate și să audieze profesori de talia pregătirii profesionale a celor de la universitățile vestite ale Bonnului și Leipzigului secolului al XIX-lea.

Revenit în județul Arad – pe atunci comitatul Arad –, a fost numit în anul 1881 profesor la Institutul de Teologie, pentru ca mai apoi, începând cu anul 1901, să devină directorul Seminarului Teologic arădean. S-

a remarcat în același timp ca un susținător al cauzei românilor din Imperiul Austro-Ungar, desfășurând o intensă activitate gazetărească ce s-a eșalonat pe o perioadă de treizeci de ani, cele mai numeroase contribuții avându-le la „Tribuna“. Pentru firea sa modestă, foarte prietenoasă și total lipsită de morga înaltei sale pregătiri universitare, i se spunea de către toți colaboratorii și cunoscuții – „unchiașul“. Articolele sale din ziare, cu subiecte deosebit de actuale și penetrante în rândul cititorilor români, le scria cu o ușurință uimitoare. „Unchiașule, manuscris pe mâine, îmi cereau cei de la *Tribuna* când clocotea lupta cea mare, ce o purtam pe vremuri, și unchiașul scria fără sfârșit“, consemna academicianul Roman Ciorogariu în cartea sa memorialistică *Zile trăite*, apărută la Oradea în anul 1926 (volum ce a fost scos din circuitul de lectură publică al Bibliotecii Academiei Republicii Populare Române, până în anul 1990).

Angrenat în viața politică din Transilvania, „unchiașul“ a făcut mai multe călătorii în țară, unde, la București, cunoscuse și intrase în legături atât cu o serie de politicieni, cât și cu proeminenți oameni de cultură și știință, membri ai Academiei Române. Era cunoscut în capitala României de dinainte de Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 nu numai de transilvănenii Ioan Bianu, Membru Corespondent din anul 1887 și Membru Titular din 1902 al Academiei Române, ci și de originarul din Țiriac, Ioan Slavici, Membru Corespondent din anul 1882, și de către Titu Maiorescu, Membru Fondator al înaltului for al culturii și științei românești, I. C. Brătianu, Membru de Onoare din 1885, Dimitrie Sturdza, Membru Titular din 1871, Ion Kalinderu, Membru Corespondent din 1887 și Membru Titular din 1893, spre a ne referi doar la cei mai proeminenți dintre prietenii din România ai lui Roman Ciorogariu. După toate probabilitățile, prin intermediul lui Ioan Bianu a ajuns Roman Ciorogariu să depună la Biblioteca Academiei Române cursul său de drept constituțional pe care îl predase la Institutul Teologic din Arad, carte intrată în fondul „nemuritor“ încă din anul 1894. A fost întâiul născut în Pecica ce deținea fișe de carte în Biblioteca Academiei Române.

Până la alegerea lui Roman Ciorogariu ca membru onorar al Academiei, doar încă patru persoane originare din ținutul arădean s-au bucurat de o asemenea recunoaștere națională: Athanase Marian Marienescu, ales ca Membru Corespondent în anul 1877, Iosif Goldiș și Ioan Slavici dobândiseră ambii, în 1882, tot calitatea de Membru Corespondent, și în anul 1919 era ales Membru de Onoare Vasile Goldiș.

Propunerea ca Episcopul Roman Ciorogariu să fie ales între membrii forului academic din București a venit din partea Membrului Titular Ioan Lupaș, originar din Săliștea Sibiului, făcând parte din cadrul Secțiunii Istorice. Consemnăm acum pentru prima dată într-un studiu despre Roman Ciorogariu cele publicate în Analele Academiei Române, secțiunea Dezbaterei, din anul 1921. Alegerea lui Roman Ciorogariu a fost una deosebită, deoarece s-a desfășurat în contextul unei ședințe solemne (12 iunie 1921). Lucrările au fost prezidate de către reputatul istoric Dimitrie Onciul, decanul Facultății de Litere și Filozofie a Universității București, deținător al demnităților de vicepreședinte al Academiei, președinte al acesteia și în același timp și președinte al Secțiunii Istorice.

Erau prezenți 19 Membri Titulari ai Academiei, între care îi amintim pe I. C. Negruzzi, în calitate de secretar, I. Brătescu Voinești, Sextil Pușcariu, Ion Nistor, Simion Mehedinți, Dimitrie Gusti, Andrei Rădulescu, Șerban Țițeica, Ioan Lupaș, Const. N. Herjeu ș.a.

Propunerea a fost citită în plenul academic de către Ioan Lupaș, ilustrând pe scurt activitatea de pedagog și de preot pe care candidatul a desfășurat-o la Seminarul Teologic arădean pe durata câtorva decenii, contribuind la instruirea mai multor generații de preoți și învățători devotați chemării lor. A mai arătat acad. Ioan Lupaș că Episcopul Roman Ciorogariu a luptat cu cuvântul și condeiul pentru apărarea intereselor românești adeseori greu primejduite de penetrațiunea elementelor străine. În noua calitate de academician, Roman Ciorogariu – relatează în continuare propunătorul – era chemat să îndeplinească și în viitor o importantă misiune culturală în colțul cel mai amenințat al țării întregite.

Supunând la vot acordarea calității de Membru de Onoare al Academiei Române a lui Roman Ciorogariu, candidatul a obținut majoritatea absolută, fapt relativ rar în astfel de cazuri.

Dar, din nefericire, cu circa un an înainte de a fi ales membru al Academiei Române, în data de 8 decembrie 1920, pe când se afla la o ședință a senatului, un „emisar“ al sovietelor, pe nume Max Goldstein, comisese un atentat cu bombă. În urma exploziei, lui Roman Ciorogariu i-a fost mutilată mâna dreaptă, invaliditate care nu i-a mai permis să adune în volum scrierile sale din presa de dinaintea Marii Uniri.

Poate acum, cineva va ridica pana căzută și va face în locul „unchiașului“ ceea ce un mișel l-a împiedicat. Să își publice bogata sa contribuție la actul făuritor al României Mari.

Bujor Buda

Aspecte din Aradul anilor '30

Viața socială, cuprinzând activitățile extra-profesionale, de amuzament și educație desfășurate de arădeni după programe și reguli bine stabilite, le acoperea în majoritate timpul liber. Arădenii indiferent de ocupație, de meserie, de nivel de pregătire și situație materială, în funcție de preferințe și aptitudini se puteau asocia, alegându-și fiecare clubul, cercul ori corporația. Asemenea cluburi erau numeroase și variate, practic putându-i cuprinde pe intelectuali, pe meseriași, pe coreligionari, pe sportivi, etc.

Asocierea în timpul liber era o modă, dar și o necesitate, cluburile favorizând comunicarea între oameni, sau cum se menționa în Statutul „Cazinoului Român din Pecica“, predat la Tribunal Arad secția III-a: – „Scopul asociației este de a dezvolta sentimentul de solidaritate, promovarea sentimentului patriotic, sprijinirea acțiunilor culturale, literare, artistice, precum și a înlesni membrilor o amuzare spirituală prin convorbiri și discuții notabile“.

Înscrierea într-un club ori asociație era precedată în toate cazurile de formalități și proceduri asemănătoare. Pentru cluburile sportive nu erau restricții legate de apartenența religioasă ori de naționalitate. În statutele cluburilor sportive arădene „Hellas“ și „Regata“ se menționa: – „Membru poate fi ori ce bărbat

care a împlinit 18 ani, de caracter neexceptabil, care să știe să înoate (...)" . În statutul „Clubului Sportiv Sf. Ana –USE – Sântana“ se spunea: – „Membru poate fi ori ce bărbat nepătat, fără deosebire de religie, de naționalitate. Să fie peste 17 ani și să fie recomandat de doi membrii (...). Pentru cluburile de alte specialități ori cele exclusive, se menționa în statut excepția la înscriere. Bunăoară în Statutul „Cercului Românesc“ din Arad se menționa la art. 5:- „Membru al Cercului poate fi ori ce român, locuitor al orașului și județului Arad, intelectual, moral, cu o bună reputație în societate și cu o situație potrivită“. Trebuie remarcat că la 25 nov. 1935, în ședința pentru alegerea noului comitet, au fost primiți în calitate de membri externi (cu statut de membri externi), la cererea lor, membrii „Cercului Cehoslovac“ din comuna Macea.

În toate cazurile la constituirea acestor cluburi, apoi periodic în conformitate cu legislația, Statul intervenea cu aprobări de procedură. Înscrierea și obținerea personalității juridice, predarea statutului în original, erau obligatorii și de competența Tribunalului Arad, secția III. Un exemplu de intervenție a Statului îl găsim în chiar sus menționata ședință din 25 noiembrie, când domnul profesor Adam Dragoș propune adunării, ca noul Comitet să intervină pe lângă Ministerul Muncii și Ocrotirii Sociale pentru a aproba jocurile de cărți ce se vor practica la „Cercul Românesc“ în anul 1936. Dl. președinte răspunde că această cerere este de competența Consiliului de Administrație și că se vor cere aprobările cuvenite.

Toate cluburile și asociațiile înființate înainte de 1918 au funcționat nestingherite sub administrație românească, chiar dacă la constituire lor aprobările au fost date de către Statul maghiar. După Marea Unire, Statul român dispune ca până în anul 1924 toate asociațiile nelucrative (non profit) să se înscrie la Tribunal secția III, să obțină aprobările necesare de la forurile superioare competente, să-și obțină identitate românească.

Pentru arădeni, reînscrisura și legalizarea statutelor cluburilor de către Statul român, a reprezentat o etapă în evoluție, dar care din punctul de vedere al membrilor și al activității, nu a constituit nici un fel de perturbare

ori discontinuitate. N-au existat cazuri când să se impună restricții cu caracter politic ori rasial. De fapt restricții speciale au existat din totdeauna, pentru acele cluburi ce din titulatură și statut reprezentau cluburi cu circuit închis, exclusive. Spre exemplu în „Clubul Romano-Catolic“, în „Clubul reformat“ nu erau admiși membrii de alte confesiuni. Clubul „Cercul Românesc“ era destinat intelectualității, iar meseriașii și muncitorii își aveau cluburile lor, acele foarte cunoscute „Corporații ale meseriașilor“, respectiv , „Corporațiile comercianților“. Eram copil în Pâncota, și-mi amintesc perfect de „Corporație“ destinată meseriașilor de toate specialitățile și meseriile, situată peste drum de Primărie, amenajată cu popicărie, săli de jocuri, sală de spectacole; acolo se țineau serbări, aveau un cor excelent, condiții speciale de „amuzament“, expresie des folosită în documentele vremii. În Arad „Corporația“ avea o clădire fastuoasă, actualul Teatru de Marionete.

Cluburile cu caracter sportiv, cele speciale, în care se întâlneau iubitorii de muzică, filateliștii, amatorii foto, etc. nu aveau nici un fel de discriminare la înscrierea cetățenilor.

1940, anul primei intervenții politice.

«În umbra tancului nemțesc»

În toată Europa zăngăneau armele, nimeni ne putând opri expansiunea nemților. Influența național-socialismului german, mai cu seamă odioasa – epurare etnică – a început să devină parte componentă a politicii guvernelor marionetă din toate țările cotropite, sau devenite satelit prin forța împrejurărilor.

În România, Monitorul Oficial nr. 183/1940 a publicat Decretul-Lege nr. 2650 din 9 august 1940 referitor la starea juridică a evreilor din România. Acesta a fost începutul. Imediat ministerele și celelalte instituții centrale au emis decizii rezultate din Legea sus menționată . Deciziile se adresau județelor, primăriilor, s-au direct instituțiilor. Alții au luat cunoștință de Lege din Monitor, organizând în consecință epurarea, cum a fost cazul «Reuniunii Iubitorilor de Muzică» din Arad, ce la data de 25 nov. 1940, «la cerea a 10 membrii» a organizat o adunare

generală extraordinară în baza art. 10 din Statut. Dosarul cercetat nu conține nici un fel de indiciu care să sugereze că adunarea ar fi fost impusă de foruri superioare ori de primărie. Procesul verbal al ședinței conținând consemnate cuvântările participanților, întăresc convingerea că adunarea s-a organizat dintr-un exces de zel. Au participat la adunare două personaje cu roluri bine determinate, dr. Regneală Ioan ce nu a făcut parte din conducerea anterioară a Reuniunii și «președintele ad-hoc», preot C. Turic, ce împreună au indus starea de spirit necesară epurării evreilor.

Pentru cluburile sportive se făcea uz de art. 80 și 97 din Legea Străjerii Țării/1937, iar comandantul de atunci, T. Gh. Sidorovici, a emis decizia 75/9 VIII 1940, cu putere de lege, prin care toate cluburile care nu se compuneau în majoritate din cetățeni români creștini, se desființează.

Peste tot după asemenea dispoziții ori inițiative au urmat adevărate drame sociale. Oameni pe care preocupările comune, prietenia, societatea, i-au considerat egali, s-au respectat reciproc, dintr-o dată au început să nu încapă unul de prezența celuilalt. Au început să bântuie minciuna, suspiciunea și delatiunea. Ce s-a petrecut atunci în Arad, poate fi considerat reprezentativ pentru întreaga zonă. Norocul nostru că printre arădeni, Garda de Fier n-a avut trecerea și credibilitatea de care s-a bucurat în alte zone.

Revenim așa dar, la "Reuniunea Iubitorilor de Muzică" din Arad unde s-a organizat Adunarea generală extraordinară pentru aplicarea Legii 2650/9 VIII 1940, când au fost scoși din Reuniune toți evreii, iar bunurile ce le-au aparținut, folosite până atunci în interesul Reuniunii și a Conservatorului s-au naționalizat fără nici un fel de compensație, vezi cazul directorului Conservatorului și secretar al Reuniunii, dr. A. Goldzicher, căruia nu i-au fost achitate drepturile bănești restante și valoarea mobilierului personal rămas în birourile instituției, în sumă totală de 100.000 lei. Tot atunci se transformă «Conservatorul de muzică» din Arad, fondat în 1834, la propunerea v. președintelui, prof. N. Blaga, în «Conservatorul

Municipal de Muzică în subordinea Primăriei. Citez din spusele prof. N. B.: «Primăria va susține această școală de muzică, cu atât mai mult azi când s-a romanizat», închei citatul.

La sfârșitul adunării extraordinare, președintele ad-hoc, preot C. Turic constata, citez din procesul verbal: – „(...)după 25 ani de viață românească, abia azi în 25 nov. 1940 se-ntrunește primul comitet românesc pentru preluarea acestei instituții de cultură muzicală, ocazie cu care îi roagă pe domnii minoritari prezenți ca să scrie și peste hotare că, deși instituția s-a romanizat, totuși, ei au rămas și pe mai departe ca membrii în sânul reuniunii (...)“ . Toate acestea s-au petrecut , într-o instituție ce avea din 1930 scopul declarat prin Statut, citez:- «(...)de a înființa cu ajutorul tuturor claselor societății, o școală pentru ocrotirea învățământului muzicii și totodată a muzicii artistice (orchestră, muzică bisericească), (...)». Curios că romanizarea instituției s-a efectuat încă din 1924, fiind aleși în conducere, președinte Daniil von Neuman baron, proprietarul celei mai mari fabrici textile, împreună cu 9 personalități românești, dintre care cele mai cunoscute în oraș (primar, consilieri, directori etc.). Ce s-a petrecut apoi în 1940, nu a fost în folosul orașului, stricând un echilibru stabilit de la înființare și consolidat apoi la înscrierea în legislația românească.

Pentru cele petrecute începând din anul 1945, după intrarea în funcțiune a guvernelor comuniste, în dosarul «Reuniunea Iubitorilor de Muzică» nu s-au găsit documente. În încheierea relatărilor despre evenimentele petrecute începând cu 1940, așa cum au fost reflectate de documente vremi, reproduc Decizia nr. 75 din 1940 dată de Starja Țării, adresată regiunilor și județelor:

«Art. 1. Toate cluburile care nu se compun în majoritatea lor din cetățeni români creștini, sunt desființate pe data zilei de azi, iar averea lor va trece în proprietatea Străjii Țării, fiind luată imediat în primire cu pr. verbal de către federația respectivă, s-au de organele acestei federații, spre a fi date în folosință sportului general.

Celelalte cluburi vor fi compuse în totalitatea lor , exclusiv, din membrii români creștini.

Art. 2. Toate competițiile sportive din trecut (campionate, clasamente, formule de desfășurare etc.) se anulează pe data de azi, urmând a se face de urgență, noua organizare a sportului, corespunzător ideologiei de a folosi masei mari, a întregului popor.

Art. 3. Direcția Educației Fizice din Straja Țării și Federațiile sportive, sunt însărcinate cu aducerea la îndeplinire a prezentei Decizii».

Astăzi 9 August 1940

Comandantul Străzii Țării,

s. s. T. Gh. Sidorovici.

Din documente păstrate la dosar reese că la Arad, din Clubul Sportiv „Regata“ a devenit – **Crișana CFR** –, iar din Clubul Sportiv „Hellas“ s-a născut – **C. S. Gloria** –, cu toată dotarea din patrimoniu trecută în proprietatea Federației Române a Sportului pe Apă, (F. R. S. A.). Acțiunea de desființare s-a definitivat și legalizat prin Tribunal la cererea Procuraturii. Acțiunea se încheie pe 13 august 1940, când Organizația Sportului românesc, (O. S. P.) a raportat la Tribunal secția P. J. că, predarea cluburilor „Regata“ și „Hellas“ s-a făcut și cere radierea lor din Registru. Șeful O. S. P., col. Medeleanu l-a imputernicit pe dr. Aurel Damian pentru efectuarea procesului de radiere. Dr. D. A. era președintele O. S. R. filiala regională Arad. Radierea a avut loc abia la 3 septembrie 1942. Despre ce s-a petrecut în continuare, nimic nou la dosar. Menționez că dosarul „Regata“ a fost cel mai complet din câte au fost păstrate în Arhive. A doua întorsătură, tot în vreme de război, tot dictată de Marile Puteri s-a petrecut în 1944.

1944, anul celei de a doua intervenții politice

«În umbra tancului rusesc»

Toate aceste etape, ce au fragmentat existența cluburilor și a vieții sociale românești, sunt conținute în documentele vremii, atâtea câte s-au păstrate în Arhivele Naționale. Pentru exemplificare am mers pe firul evenimentelor, folosindu-mă de dosarele cele mai complete.

În 9 ianuarie 1945, se reia dosarul C. S. «Regata» în care apare adresa nr. 192 către Tribunal, din care

voi reproduce cele mai semnificative pasaje:

«Onor Tribunal

Asociația noastră, »C. S. Regata Arad», înregistrată în Registrul persoanelor juridice a Tribunalului Arad secția III, pg. 48/1942 a fost disolvată prin Sentința civilă nr. 898/1942, 3 septembrie , Dosar nr. 1585/1942, în urma dispoziției Decret-Lege 2650 din Monitorul Oficial/ 9 August 1940, privitor la statutul juridic al evreilor din România (...):

- (...)conform art. nr. 1 din Decret-Lege pentru abrogarea măsurilor legislative antievreiești, publicat în Monitorul Oficial la 19 decembrie 1944, toate măsurile legislative antievreiești, prin care s-au luat măsuri discriminatorii privitoare la evrei, sunt și rămân abrogate pe data publicării lor, și în consecință anulează toate dispozițiile juridice date pe bazele lor de către autoritatea publică, fie dispozițiuni generale, fie individuale, inclusiv cele cuprinse în hotărâri judecătorești (...):

...se menționează existența Centrului Național de Romanizare, fără să se precizeze rol, scop (...):

În continuare se cere Tribunalului să scoată din vigoare Sentința civilă 898/1942, prin care personalitatea juridică a asociației a fost suspendată și clubul nostru a fost disolvat și, a redispune reînscierea clubului în Registrul persoanelor juridice cu data de 3 Septembrie 1942.

S-a cerut revocarea mandatului de lichidatori a domnilor dr. C. Luțai și dr. M. Butariu. Deasemenea să se restituie în totalitate.

S-a numit apoi dr. Alexandru Racz ca reprezentant cu judecata.

A avut loc procesul, după care prin Sentința civilă nr. 26/14 II 1945 s-a admis cererea înaintată de C. S. Regata Arad și s-a scos din vigoare Sentința Tribunalului din Septembrie 1942, pentru introducerea de modificări». Am încheiat exemplificarea.

Momente semnificative din proces:

- Pentru petiționar s-a prezentat același, dr. Alex. Racz:

- Statul a fost reprezentat de av. Stefan Petrovici, din Contenciosul Statului Arad:

- Petiționarul și-a susținut cererea cu argumente .
Reprezentantul Statului a cerut să se respingă cererea formulată de către petiționar.

- Admițându-se cerea petiționarului, instanța a impus amendamente după cum urmează: - se modifică denumirea și Statutul: - Să dispară denumirea de - **club**- ce se înlocuiește cu «Regata societate sportivă de canotaj»: - scopul societății fiind exercitarea sportului de canotaj și dezvoltarea vieții sociale între membrii: - Cotizația și contribuția nu mai este obligatorie, ci... după posibilități.

Spre deosebire de Statutul din 1924, înregistrat la Tribunal, acum s-a cerut ca în comitetul de direcție să fie admise persoane cu funcții determinate.

Urmare, în 21 februarie 1947 tribunalul Arad, secția I , în baza cererii Societății Regata a dispus:

- . aprobarea noii denumiri;
- . aprobarea noului Statut;
- . radierea vechii conduceri;
- . înscrierea noii conduceri.

Cu acesta se termină mărturiile scrise despre un drum sinuos parcurs de „Regata“, drum asemănător cu al tuturor cluburilor.

Pentru „Cercul Românesc“, - c o t i t u r a - din 1940 nu a avut efect din cauza denumirii, a statutului și a scopului urmărit. În dosar nu s-au găsit referiri speciale la anul 1940. Mai târziu, odată cu instalarea rușilor și a comuniștilor cel mai mult au avut de suferit cluburile intelectualității, iar celelalte au devenit proletare. “Cercul Românesc“, “Cazinoul Românesc Pecica“, “Clubul Catholic“ etc. au trebuit să fie modificate din temelii. În dosarul „Cercului Românesc“ găsim procesul verbal de rusificare, respectiv momentul în care s-au schimbat principiile de bază, devenind asemănător unui cerc de învățământ politic comunist. Chiar și ordinea de zi a adunării generale a semănat cu plenare PMR. Dar să vedem cum s-au desfășurat ostilitățile.

Inițial ședința a fost programată pentru 8 IV, reprogramată pentru 18 IV 1948 din lipsă de participare. Se numără și se consemnează în p. v. 39 participanți. Președintele în funcțiune, Sabin Tomuș a salutat participanții și a anunțat respectarea

Statutului. S-a dat citire ordinii de zi: – formarea biroului care să conducă ședința: – modificarea Statutului: – se descarcă vechiului Cons. de Administrație: – propuneri și interpelări. Urmează lista membrilor prezenți, dintre care doi , au fondat clubul în 30 oct. 1930.

Schimbările esențiale ale noului Statut sunt prezentate în procesul verbal aflat la dosar, prezentând în continuare , paralel vechiul articol și cum acesta s-a transformat.

Articolul 1. Numele Societății culturale a românilor din orașul și județul Arad este: **CERCUL ROMÂNESC DIN ARAD**

Articolul acesta a devenit: Numele Societății culturale a românilor din orașul și județul Arad este „**CERCUL CULTURAL ARAD**“.

Articolul 2. Scopul Cercului este: formarea și cultivarea legăturilor sociale între românii din orașul și județul Arad, stimularea sentimentului de solidaritate națională, sprijinirea acțiunilor culturale și caritabile, cari urmăresc același scop ca și „Cercul Românesc“.

Acesta a devenit: Scopul Cercului este: formarea și cultivarea legăturilor sociale între toți cetățenii orașului și județului Arad, stimularea sentimentelor de solidaritate democrată, sprijinirea acțiunilor culturale și de caritate, cari au același scop ca și „Cercul Cultural“.

Articolul 3. Mijloacele: – a. Procurarea unui local de întâlnire și distracție ptr. membrii Cercului; –b. Aranjarea de petreceri comune, c. Conferințe, etc.

După transformare a devenit: Mijloacele: – a. Angajarea unui local de întâlnire pentru membrii Cercului; –b. Organizarea de conferințe și șezători cu caracter cultural și distracție; – c. Aranjarea de petreceri.

Articolul 5. Membru al Cercului poate fi ori care român, locuitor al orașului și județului Arad, intelectual, moral, cu bună reputație în societate și situație potrivită. Membrii sunt de patru categorii și anume: –a. de onoare; –b. fondatori; –c. ordinari; –d. externi. Dreptul de membru al cercului nu este transmisibil.

Acest articol a suferit cea mai drastică modificare, astfel: Membru al cercului poate fi oricare cetățean, locuitor al orașului și județului Arad, fără deosebire de naționalitate, religie, clasă socială, cu o conduită morală respectată. Membrii sunt de trei categorii: -a. de onoare; -b. fondatori; -c. ordinari. Dreptul de membru al Cercului nu este transmisibil.

Articolul 9. Membrul extern va achita o cotizație anuală anticipată de 300 lei în rate egale. Membrul extern poate fi numai persoana domiciliată în afara orașului, a județului nostru sau aiurea.

Acest articol se-a retras.

Articolul 11.....ofițerii Garnizoanei devin membrii cu cererile prezentate prin comandantul respectiv.

Acest articol a dispărut.

Articolul 17.....din consiliul face parte ca membru de drept, președintele Despărțământului Arad al Astreii.

Acest paragraf a fost retras.

Noul Statut se găsește integral în dosarul Cercului, după care acesta se încheie.

Interesant de menționat că la această ultimă ședință plenară din 18 apr. 1948, printre cei 39 participanți, au existat doi ce au participat și la ședința de constituire a cercului în 1930, aceștia fiind domnii dr. Gherman Dante și dr. Mihai Mărcuș, care fiind suferind de o boală neiertătoare, se stinge după aceasta la scurtă vreme. Deasemenea din cei ce au participat la adunarea de schimbarea comitetului în 1935, apar tot doi, respectiv, dl. general Alexandru Vlad fost deputat de Arad și prof. Romul Cărpinișan. Aceștia patru au fost martorii năruirii unui vis românesc, au fost martorii pasului făcut, decisiv, prin care ne-am îndepărtat de Europa, pasul de intrare în gulag.

Iulian Negrilă

Ilie Moromete – personaj singuratic și disimulat

Un episod reprezentativ al romanului **Moromeții** este cel al întâlnirii lui Ilie Moromete cu prietenii săi în poiana fierăriei lui Iocan într-o duminică dimineața. Era un moment de sărbătoare și de odihnă când țărani discutau, cu detașare, despre problemele vieții. Din Vasilescu nu participa la discuții, ci sta mai retras și asculta cu bucurie ceea ce se vorbea, scăpând câte un surâs. El părea stânjenit și uneori tresărea. Ceilalți nu-l băgau în seamă și era mulțumit. Dovedindu-și talentul, sculpa chipul lui Moromete, din lut galben, pe care îl arsese și „înnegrise la foale“, surprinzând esența acestuia: *singurătatea*.

După ce toți priviră chipul acela, au ajuns la concluzia că este chiar Moromete: „Era capul unui om care se uita parcă în jos. Fața îi era puțin trasă. Nasul se prelungea din fruntea boltită în jos spre bărbie, drept și scurt, cu ceva din liniștea gânditoare a frunții. Era el, Moromete, așa de... Era așa cum îl cunoșteau ei, dar parcă era singur, fără familie, fără Iocan și Cocoșilă, fără Dumitru lui Nae și fără parlament“ (Marin Preda, **Moromeții**, E.P.L.A., București, 1960, p. 137. În continuare citatele vor fi date din acest volum).

Iulian Negrilă,
istoric literar,
poet, Arad

Chipul lui Moromete din lut ars, făcut de Din.(Constantin) Vasilescu a fost pus de Iocan deasupra ușii fierăriei.

Un alt moment în care se constată aceeași stare de singurătate îl întâlnim când, seara, Moromete și familia sa ascultau cântecul nostalgic al unui flăcău:

„- Ia tăceți! Ssst! Tăceți din gură!

Toți copiii se uitară la el fără să înțeleagă ce vrea.

- Ce este? Ce s-a întâmplat ? îl întrebă femeia.

- Taci! zise omul, așteptând încordat.

Fiecare rămase la locul lui în tăcere. Paraschiv, Nilă și Achim stăteau nemișcați în câte un colț al tindei. Femeia și fetele rămaseră și ele nemișcate, cu câte o strachină sau lingură în mână, cu gura puțin deschisă a mirare și a neînțelegere.

În tăcerea aceea se auzi deodată din depărtare un om care mergea pe drum și cânta...“ (p.23).

Chiar din prima pagină a romanului, cititorul află că Ilie Moromete este un personaj singuratic:

„Rămas singur în mijlocul bătăturii, Moromete, tatăl, trăsese căruța sub umbra mare a celor doi salcâmi de la poarta grădinii...“ (p.1).

Singurătatea eroului nostru era adesea marcată de o tăcere adâncă, al cărei înțeles numai el îl știa. Nu puteai să-l scoți din tăcerea sa, iar de se întâmpla rar acest lucru, atunci Ilie Moromete nu-și arăta adevăratele sale gânduri. Nici măcar Niculaie nu-i putea înțelege tăcerea în care aluneca adesea, ca o ipostază a singurătății sale:

„Niculaie dormea cu tatăl său, spate în spate. El se culcă puțin neliniștit de tăcerea tatălui și ascultă multă vreme țărâitul ciudat al găinilor urcate pe crăcile celor câțiva pruni din grădină...“ (p.36).

Pentru satisfacerea singurătății sale, Moromete adesea îl asculta pe Niculaie „care citea povești grozave din cărți luate din biblioteca școlii. Erau seri tulburătoare“ (p.57).

Singurătatea protagonistului putea fi și o consecință a libertății pe care și-a asumat-o, pentru că „Pământul îi dăduse într-adevăr o anumită libertate. Nu se întreba însă cât de liber era, dar

nici nu se lăsa constrâns, se răzvrătea, spera“ (p.62).

Răzvrătirea lui se manifesta prin tăcere, singurătate și retragerea în locuri mai doznice:

„Moromete avea uneori obiceiul – semn de bătrânețe sau poate nevoia de a se convinge că și cele mai întortocheate gânduri pot căpăta glas – de a se retrage pe undeva prin grădină sau prin sapetele casei și de a vorbi singur“ (p.69).

Retragerea sa în locuri ascunse îi dă posibilitatea să gândească cu voce tare:

„Cineva îl întrebase odată în glumă de ce vorbește singur și Moromete îi răspunse serios că asta e din pricină că n-are cu cine discuta, cu sensul că nimeni nu merită să-i asculte gândurile“ (p.69).

Locurile în care se retrăgea Moromete cel mai adesea, pentru a rămâne singur, doar cu gândurile sale, era grădina și spatele casei. Așa se întâmplă o dată, după o ploaie, pe care o aștepta demult: „Oftă, se aplecă la rădăcina porumbului și multă vreme nu mai zise nimic. Pipăia cu palma adâncimea pe care o atinsese ploaia“ (p.70). După aceea, se duse lângă colțul casei „Se așeză pe tălpici, se căută de tutun...“ (70). Acolo vorbea singur, în gând: << „Cât a fost anul trecut dublul de grâu?“ se informă. Apoi își porunci: „Ei, ia înmulțește două sute de duble cu cincizeci... Scapi de daravelă? Cinci mii ar fi rata la bancă, plus dobânda, plus foncierea pe doi ani... Nu mai rămâne nimic, dar în fine!.. Faci tu ceva la București? Întrebă apoi pe cineva în gând. Bine, dacă tu zici, zic și eu ca tine, dar bagă de seamă!“ încheie el amenințător și se sculă hotărât de pe tălpici>> (p.70).

Un alt loc de reflecții îl avea Ilie Moromete pe „stănoaga podiștei“: „Moromete rămase mai departe pe stănoaga podiștei. Arăta într-adevăr bucuros că îl păcălise pe agent. Stătea pe stănoagă și se uita cu plăcere pe șosea, fără grijă, fumând liniștit, întorcându-se din când în când capul după cineva“ (p.155).

Singurătatea lui Ilie Moromete avea ceva straniu. Omul acesta era singur și când sta de vorbă cu cineva. În sufletul său era un gol nemăsurat pe care nu-l putea

umple orice discuție ar fi purtat. Chiar și așteptarea lui era tot un fel de singurătate: „Moromete însă stătea mereu pe prispă, bea tutun, se uita din când în când spre drum răspunzând la saluturi și nu se sinchisea că deși soarele se ridicase sus pe cer, Paraschiv și Nilă încă nu se întorceau cu caii de pe izlaz“ (p.273).

Întorcându-se de la serbarea lui Niculaie, când acesta fu prins de friguri „...vorbea singur și ca niciodată făcea pași largi și repezi...“ (p. 301).

La seceriș, Ilie Moromete se afla tot în singurătate: <<...vorbea singur: „Mă, ce arde! Ne coacem! Murim!“>> (p. 311).

Contemplarea, neliniștea, nepăsarea sunt manifestări adesea ale personajului care țin tot de singurătatea sa: „În acesta an la seceriș Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuși, adică nepăsător față de ceea ce se aduna în urma lui, uitând de toate și pierzându-se pe miriște în contemplări nesfârșite“ (p. 312).

Uneori, era posomorât și nu-i plăcea să fie săcâit: „... era un om care gândea și gândirea lui era limpede, n-avea nevoie să se înghesuie în gândurile lui...“ (p.373).

Niculaie îl asemăna pe tatăl său „cu Ștefan cel Mare (fără pletele acestuia), iar alteori, când purta căciulă și era supărat aducea puțin și cu Matei Basarab“ (p. 413).

Supărat că Achim nu dăduse nici un semn de viață, „Moromete se posomorî, își vâri frunte în ziar și nu mai zise nimic“ (p. 436). După ce Scămosu îi spuse că cei doi fii ai săi sunt înțeleși să fugă de acasă: „Moromete oftă din nou și rămase iarăși tăcut multă vreme. Înțepenise pe prispa lui Scămosu și nu mai zicea nimic și parcă nu mai vroia să plece de acolo“ (p. 443). Apoi: „Nu se uita și nu vedea pe nimeni și pentru întâia oară nu răspunse la salutul cuiva care trecu pe lângă el și îi dădu cu glas tare bună dimineața“ (p.444).

Măhnit că n-are cu ce plăti fonciirea, refuzat și de Scămosu când se dusese să-l împrumute, Ilie Moromete se trânti în pat și cu toate insistențele Catrinei el rămase nemișcat: „Scoal în sus! Puse mâna

și îl hâțână de umăr, dar omul parcă era țeapăn, parcă închisese ochii pentru totdeauna“ (p. 444).

Târziu, „Moromete deschise ochii și strigă de amuțiră toți:

„ – Ieșiți afară din casă! Se auzi atunci glasul său încordat, care acum era turbure și însingurat și pe care nu-l mai auziseră până acum. El rămase cu ochii deschiși și țeapăn într-o așteptare poruncitoare“ (p. 445).

Ajuns într-o stare critică, neputând să-și rezolve problemele cu „foncierea“ și împrumutul de la bancă, Moromete amuțise de-a binelea. Când îngrijorarea sa ajunsese la culme el „...ieși din sat și o luă peste câmp...Moromete se așeză pe piatra albă de hotar și își luă capul în mâini. Era cu desăvârșire singur... Moromete fugise de singurătatea de acasă și din sat tocmai pentru a găsi aici o liniște și o singurătate desăvârșită“ (p. 460).

Singurătatea lui Ilie Moromete ajunsese la cote paroxistice: „Moromete se ridică de pe piatra de hotar și începu să se plimbe agitat de la capăt la altul a lotului...(p. 460).

Moromete se așeză pe cealaltă piatră de hotar care străjuia răzoarele lotului său și își luă din nou capul în palme...(p. 461).

Se apropia seara. Moromete stătea mai departe pe piatra de hotar, de astă dată într-o nemișcare fără sfârșit...

Moromete se grăbise să vină aici în singurătate și să înțeleagă ceea ce i se întâmpla“ (p. 462).

Iată, deci, că singurătatea lui Ilie Moromete primește explicații: ca să poată înțelege cele ce i se întâmplau. Prozatorul nu lasă să se înțeleagă dacă eroul său va pricepe până la urmă rostul evenimentelor petrecute de el, întrucât în finalul volumului întâi al romanului se consemnează:

„Dar cu toată aparenta sa nepăsare, Moromete nu mai fu văzut stând ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stănoagă. Nici nu mai fu auzit răspunzând cu multe cuvinte la salut. Nu mai fu auzit povestind. Lupta pentru apărarea vechilor lui bucurii se sfârșea“ (p. 489).

Personajul nostru intrase într-o stare depresivă prelungită, semn al însingurării sale, pentru că „timpul nu mai avea răbdare!“

*

Ilie Moromete este un personaj cu reacții psihice complexe, rezultat al întâlnirii numeroaselor elemente social – economice ale epocii respective. Mediul rural devine un întreg univers cu numeroase valențe necunoscute, dar nici măcar bănuite așa de simplu. Personajul este tipul disimulatului, dublat de o candoare infantilă și de puritate, cu o puternică personalitate marcată de dorința de libertate, care l-a însoțit dintotdeauna, afirmând în ultimele sale clipe de viață: „Domnule,... eu totdeauna am dus o viață independentă!“

Libertatea pe care crede că o are e o iluzie. El susținea că pământul îi dă această libertate și e stăpân pe sine. De aceea, el vrea să-l păstreze neștirbit. Personajul are conștiința deplinei lui superiorități. Purtarea sa, specifică unui stăpân, ajunge la limita răbdării, când pe neașteptate strigă la Catrina:

„- Taci! strigă deodată Moromete și în aceeași clipă ridică pumnul amenințător. Taci din gură! Aproape că urlă el schimonosit groaznic la față. Vă omor dacă nu tăceți din gură!“ (p. 449).

Autorul concluzionează cu tristețe întreaga stare a personajului: „...se crezuse un om liber, stăpân pe liniștea și bucuriile sale și iată că libertatea în care crezuse se prăbușea, iar neliniștea și spaima amenințau să-i ia locul“ (p. 460).

Moromeții este, după părerea unor critici literari, primul roman psihologic inspirat din lumea satului, iar eroul principal este un rafinat cu multă putere de stăpânire și foarte subtil. Autoritatea lui Ilie Moromete este un element important al disimulării sale care se observă și după faptul că, la masă, sta deasupra celorlalți, pe un prag ridicat, de unde îi avea pe toți sub control.

Cititorul observă cu ușurință că Moromete e dominat de contemplare: „Moromete intră în odaie, își desfăcu brațele și rămase așa, nemișcat, în formă

de cruce, cu înfățișarea celui care n-are putere să se mai împotrivescă destinului“ (p. 393).

Procesul de disimulare al personajului este însoțit de cel al simulării, adică de prefăcătorie. Când Catrina îi răspunse că băieții au plecat cu căruța „Moromete însă nu zise nimic, se sculă de pe pat și ieși.

- Ilie, vorbește o dată! strigă mama ieșind neliniștită în urma lui“ (p. 449).

În capitolul al XXIII-lea din partea întâi a romanului, personajul nostru e prezentat cum se retrage din fața receptorului care venise după „fonciire“, rezultând cel mai real proces de simulare și disimulare ce-l caracterizează pe Ilie Moromete:

„Moromete trecu pe lângă prispă fără să se uite la cei doi care îl așteptau și se opri în dreptul tindei:

- Catrino, ia, fa, secerile astea! Strigă el supărat, aruncând secerile pe prispă într-un fel de parcă secerile ar fi fost o afacere care nu-i plăcea“ (p. 145).

În timp ce era așteptat de agentul de urmărire Jupuitul și un însoțitor „Moromete se întoarse apoi spre grădină cu spatele la agent și la însoțitorul acestuia și strigă iarăși, ca și când cei doi de pe prispă nici n-ar fi existat:

„- Paraschive, tu unde ești mă? Nu vezi că furca aia stă acolo lângă gard de cinci săptămâni? Ia-o de acolo și bag-o în șopron!“ (p.146).

Simulând supărarea și indiferența, disimulând, ascunzându-și gândurile cu mare dibăcie, eroul nostru, unic prin complexitatea lui, cu o psihologie labirintică și o ironie fină „...mai rămase câteva clipe cu spatele întors spre cei doi de pe prispă, apoi deodată se răsuci pe călcăie și strigă:

- N-am!“ (p. 146).

Când agentul vru să mai spună ceva „Moromete strigă iarși, de astă dată desfăcându-și brațele în lături:

- N-am!“ (p. 146).

Neluându-l în seamă pe agent, Moromete disimulă în continuare tăcând și uitându-se în altă parte, ca și când n-ar fi auzit nimic: „Se răzîmă liniștit de stâlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flaneli“ (p. 146).

În timp ce agentul se tot ruga de el să-i plătească mai ales „restanțele“, Moromete, nepăsător, ca și când nu cu el s-ar vorbi, strigă să i se aducă un foc să-și aprindă țigara:

„- Catrino, sau Tito, care ești în tindă; dă-mi un foc!“ (p. 147).

Scena aceasta a achitării „foncierei“ continuă și mai îndârjit. Agentul completă chitanța, o rupse și i-o întinse lui Moromete. Acesta o luă, se uită la ea, o suci pe toate părțile, „...apoi o puse încetșor pe prispă, trăgând liniștit sin țigare“. Jupuitul insistă să-i plătească, iar Moromete repetă:

„- Păi nu ți-am spus că n-am!.. Ce să-ți fac eu dacă n-am! De unde să dau? N-am!“

La rugămințile tot mai autoritare ale agentului, Moromete și mai agitat îi răspunde:

„- Ei, da, plătește! Dar de unde să-ți plătesc? N-auzi că n-am!“ (p. 147).

Agentul fiscal și însoțitorul său intrară în casă și luară câteva covoare și velințe, dar sări Tita care le smulse din mâna lor și se zăvorî în casă.

Jupuitul hotărî atunci să ia ceva din curte. Și în acest caz Moromete simulă nepăsarea și deveni chiar ironic. Când însoțitorul agentului apucă să tragă căruța, Moromete îl întrebă cu ironie și sarcasm:

„- Crezi că ai s-o poți duce?“ (p. 149).

Intrând în grajd să ia caii, fu întâmpinat de Paraschiv, care-i spuse lui Jupuitul că sunt caii lui și nu ai tatălui său. În acest timp, cu același calm disimulat Moromete interveni:

„- Părerea mea e că e mai bine să lași caii în pace... De ce nu vrei să înțelegi că n-am? Ia aici o mie de lei și mai încolo așa, mai discutăm noi! Ce crezi că noi fătăm bani?“ (p. 149).

Încep din nou cârcotelile pentru plata „foncierei“, moment în care Moromete repetă ca pe un refren obsedant:

„- De unde să plătesc dacă n-am!.. De unde să plătesc, Jupuitule, că-ți mai spusei și adineaori: dacăș putea să fac bani, de câte ori ai veni așa făcea și ia domnule!“.. (p. 150).

„- Bine că-ți dau și leul acela, mormăi Moromete“ (p. 151).

Simulările și, mai ales, disimulările la Moromete au o infinitate de nuanțe. Întâlnindu-se cu Bălosu care sta pe o stânoagă, Moromete care fuma gânditor deodată îi spune, vesel:

„- L-am păcălit!.. I-am dat numai o mie..“ (p. 152).

Ile Moromete primise o mie două sute de lei de la Tudor Bălosu pe salcâm și-i dădu, în cele din urmă, agentului, numai o mie de lei, având impresia că l-a păcălit.

După ce-și împlinise gândul cu salcâmul, vecinul său nu-l mai slăbea acum cu insistențele ca să-i vândă și locul, unde să-și facă fiul său, Victor, casă. După un timp, Moromete, ca trezit din gânduri adânci, îi replică:

„ - A! Locul! murmură el și căzu parcă pe gânduri“ (p. 153).

Aparent, Moromete simula o nepăsare nebănuită. El, adesea, părea netulburat, neinteresat, și căuta cu orice preț să fie singur, să poată gândi ceea ce trebuia făcut, astfel ca, proprietatea sa și mai ales pământul să rămână întreg, să nu fie nevoit să-l vândă sau să-l împartă cu copiii.

El trăia în taină și-și ascundea adevăratele sentimente; nu răspundea când n-avea chef sau răspundea altceva decât fusese întrebat:

<< „- Ce faci, Moromete, te-ai mai gândit? Îmi dai salcâmul acela?“- îl întrebă Tudor Bălosu, intrând în vorbă cu el.

Moromete se uită țință la vecinul său înțelegând pentru ce ieșise el la drum și nu răspunse la întrebare>> .

În loc de răspuns, Moromete îl întrebă pe Bălosu:

„- Dar Victor al tău... El nu mai iese la sapă, Bălosule? Sau de când e voiajor nu-l mai aranjează? zise Moromete“.

Și vecinul său, în loc de răspuns, îl întrebă din nou pe Moromete:

„- Păi de ce zici că nu vrei să-l mai dai, Moromete? Că vroiam să ți-l plătesc...“ (p. 2).

Disimulând cu atâta artă, Moromete se uită pe cer și zise :

„- Să ții minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta, o să fac o grămadă de grâu, Tudore! zise el“ (p. 2).

Tudor Bălosu pricepu că Moromete nu vrea să-i mai dea salcâmul și-i vâri în suflet vestea că mâine Albei pornește prin sat după impozite:

„- Zicea că a primit o dispoziție, sau un ordin, dracu să-l ia... Că cine are de achitat foncierea și n-o s-o achite mâine, o să le ia din casă“ (p. 3).

Încolțit de datorii, pe care le-a avut toată viața, într-o dimineață, când „zorii se albeau“ îl sculă pe Nilă, luară securile și plecară să taie salcâmul:

„- Nilă – zise el – până răsare soarele trebuie să-l trântim la pământ! Hai, pune mâna pe secure!“ (p. 72).

„- Salcâmul acesta? De ce să-l tăiem? Cum să-l tăiem? De ce?!.

„_ Așa ca să se mire proștii!“ (p.73).

În vreme ce Moromete cu Nilă tăiau salcâmul, o femeie bocea, în cimitir, pe băiatul ei mort. Copacul căzu și „...spintecă dimineața ca un trăsnet“.

„Salcâmul tăiat străjuia însă prin înălțimea și coroana lui stufoasă toată partea aceea a satului; acum totul se făcuse mic. Grădina, caii, Moromete însuși arătau bicisnici. Cerul deschis și câmpia năpădeau împrejurimile“ (p. 77).

Salcâmul acela era un simbol al trăinicieii vieții. Tăierea lui însemna sfârșitul acelei trăinicii pe care îl anticipase scriitorul încă de la începutul romanului. Într-o succintă dar frumoasă descriere, puțin reținută și fără elemente decorative, autorul încheie acest capitol:

„Niște ciori, învățate să se rotească și să se așeze deasupra a ceva înalt, acum că acel ceva nu mai era, dădeau târcoale prin preajmă și croncăneau urât, parcă a pustiu, din ciocurile lor negre. Mama, luptând parcă împotriva presimțirilor și temerilor ei vechi care o năpădeau, cășuna pe fete și se răsti la ele să se apuce de treabă. Ce, n-au mai văzut salcâm tăiat?“ (p. 79).

Presimțirile „mamei“ s-au adevărit, pentru că într-o dimineață „Când se trezi, află că Paraschiv și cu

Nilă fugiseră cu caii încă de ieri seară, spărseseră iarăși lada, luaseră toți banii pe care-i găsiseră, aruncaseră cele mai bune covoare pe spinările cailor și plecaseră amenințând că asta încă nu e totul“ (p. 488).

La aflarea acestei vești, Moromete stătea pe pat, cu fruntea lui bombată aplecată spre genunchi, cu coatele înfipte în păturile așternutului. După un lung timp de tăcere, el se ridică și se uită la fiecare copil în parte; apoi spuse încet și căutând să pară cât mai liniștit și mai netulburat:

„- Da! Bine! Vedeți-vă de treabă!“ (p. 488).

Întreaga lui comportare este o veritabilă disimulare, Moromete arătând „...ca și atunci când vânduse salcâmul, netulburat și nepăsător“ (p. 489).

De atunci, „Moromete nu mai fu văzut stând ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stănoagă. Nici nu mai fu auzit povestind. Lupta pentru apărarea vechilor lui bucurii se sfârșea“ (p. 489).

Critica literară a pus de nenumărate ori problema disimulării acestui personaj, considerând-o ca un atribut determinant al țăranului. Susținerea acestei idei e riscantă, fără a aduce argumente în sprijinul ei. Este adevărat că atitudinea de autoapărare a țăranului, în general, e un element important al disimulării, dar de aici, până la generalizarea că țăranii sunt firi disimulate este însă o cale lungă, pentru care trebuie găsite argumente convingătoare.

Semn și rostire

Ștefan Munteanu

Note filologice

Dimensiunea sincronică, „orizontală” a limbii

În articolul trecut am adus în discuție ceea ce am numit dimensiunea istorică, diacronică sau verticală a limbii române, pentru a pune în evidență omogenitatea – relativă – a faptelor de limbă examinate din această perspectivă. În cele ce urmează va fi vorba de o trăsătură complementară a celei menționate mai înainte, ea referindu-se la cercetarea structurii limbii pe axa spațială, geografică.

Trebuie făcută de la început o constatare, lesne, de altfel, pentru oricine, fie și „nespecialist“. Constatarea, de ordin empiric, este următoarea: vorbitorii (am în vedere persoanele cu o pregătire școlară medie) nu folosesc, dar nu numai ei, exact aceleași cuvinte, nici exact aceleași sunete, ba chiar nici aceeași intonație în exprimare pe tot cuprinsul geografic al țării. Deși

**Ștefan
Munteanu,**
profesor
universitar,
Timișoara

am afirmat cu alt prilej că româna este o limbă unitară față de alte limbi, unitatea ei nu este totuși absolută. Acest lucru se întâmplă în mai toate limbile cercetate „pe teren“, unde ele apar fărâmițate în dialecte, subdialecte sau în graiuri. Aceste subdiviziuni teritoriale sînt, în unele țări ca Germania sau Italia, din motive istorice și politice, foarte deosebite între ele, astfel încît un vorbitor dintr-o anumită parte a țării e greu să se înțeleagă cu compatriotul său din altă parte a aceleiași țări. Un exemplu convingător pentru noi este marea deosebire dialectală între șvabii și sașii din țara noastră. Mai mult: există deosebiri chiar între dialectele săsești, de pildă între cel vorbit în regiunea Bistriței, din Transilvania, și cel din Brașov și împrejurimi. De aceea, pentru a se face înțeleși, vorbitorii sași recurg la limba literară, învățată la școală, aceasta fiind pentru elevi, la început, o limbă „străină“, dacă nu era cunoscută mai înainte din familiile cultivate.

Nu aceeași este situația limbii române. Un țaran din Maramureș se înțelege foarte bine cu, să zicem, un oltean, tot astfel cum se înțeleg între ei un bănățean cu un moldovean sau cu un transilvănean, fiecare dintre aceștia exprimîndu-se în graiul (subdialectul) lui. În acest sens trebuie interpretată ideea de unitate a limbii române, fapt cu deosebire remarcabil, care ilustrează, fără putință de tăgadă, o realitate veche, originară și fundamentală, pentru demonstrarea identității, deduse din coeziunea, în plan istoric, a poporului român, coeziune exprimată lingvistic și conservată aidoma, de-a lungul vitregiilor istoriei, pînă azi.

Dar, cum afirmam mai înainte, această unitate nu este și nu poate fi totală. Între diferitele graiuri ale limbii române există deosebiri de amănunt sesizabile pentru cel care ascultă cu oarecare atenție cum se vorbește în jurul lui și pe vorbitorii de prin alte părți ale țării. Dar să privim lucrurile mai de-a-proape.

Româna actuală se împarte în patru dialecte: dialectul *dacoromân*, căruia îi aparține limba română (cu cele cinci subdialecte: muntean, moldovean,

bănățean, crișean și maramureșean), păstrată și vorbită pe teritoriul vechii Dacii cucerite de romani, și dialectele sud-dunărene: aromân, meglenoromân și istroromân, acesta din urmă vorbit de o populație redusă și, în general, bilingvă, trăitoare în câteva sate de pe țărmul Adriaticii, în Croația.

În legătură cu dialectul dacoromân, de menționat că există între subdialectele lui unele deosebiri fonetice, dacă vrem să facem o comparație între limba vorbită în sudul țării și cea din nord, împărțire, evident, convențională și aproximativă. Astfel, pentru a ne limita la numai câteva exemple, lui *z* din Muntenia îi corespunde un *dz* în Moldova, în cuvinte ca *zice*, *zece* față de *mold. dzice* (mai exact *dzăce*), *dzece* (mai exact *dzăce*); tot astfel unui *j* din subdialectul muntean îi corespunde un *đ* (*gi*) în cel moldovean, ca în exemplele paralele: *joc-gioc*, *joi-gioi* etc. O altă trăsătură deosebitoare, pe lângă altele, este rostirea „nealterată” a lui *p*, *b* în sud, în piatră, bine față de cea „alterată”, transformată în *k'* (*chi*) *g'* (*ghi*) sau

„palatalizată”, în *mold. chiatră, ghine* etc. etc.

Din punct de vedere gramatical, de notat formele variate după gen și număr ale articolului genitival: *al*, *a*, *ai*, *ale* în sud față de forma unică *a*, în nord, precum și identitatea, în sud, a formelor verbale la persoanele a III-a singular și a III-a plural și la conjugările a II-a, a III-a și a IV-a. Așadar, se spune în sud: el (ei) *vede*, el (ei) *zice*, el (ei) *vine*, după modelul formelor de conjugarea I: el (ei) *cîntă* etc.

Mai ilustrative sînt însă deosebirile lexicale, nu prea numeroase, totuși, între cele cinci subdialecte ale dacoromânei din care voi transcrie câteva exemple paralele.

Locuitorii din sudul țării mănîncă *varză*, pe care cei din Banat și din Crișana o numesc *curechi*; muntenii prepară din carne *piftie*, moldovenii, *răciturii*, moșii, *cătărigii*, bănațenii, *cotoroage*. Vorbitorii din sud consumă *pîine*, ceilalți – moldovenii, ardelenii, bucovinenii + numai *pită* (*chită*), dar cei din urmă cînd folosesc cuvîntul, de pildă „bun ca *pîinea* caldă”, în exprimarea populară, substantivul păstrează forma etimologică, veche, ca în exemplul de mai sus, nu cea

de origine oltenească, cu „diftong“, care, deși regională, s-a impus ca normă a exprimării literare. Pentru ardeleni, tînărul e *june* sau *fecior*, *ipentru moldoveni și bucovineni iflăcău* sau *băietan*. *Copilul*, numit astfel în cea mai mare parte a teritoriului românesc, este *prunc* în Crișana și *cocon* în Maramureș; *zăpada* ce cade în sudul și în centrul țării este *omăt* în Moldova și *nea(uă)* în Banat; cînd își sărbătorește nunta, tînărul este *mire* mai peste tot, în afară de sudul țării, unde el a și devenit *ginere* sau cu un termen alintător *ginerică*. În sfîrșit, copilul se obișnuiește în școală cu deprinderea de *a scrie*, în Transilvania, Moldova, dar și în Muntenia el învață *a scri* (variantele e preferată și de Argezi), pe cînd în banat școlarul se deprinde *a scria*.

Și totuși, aceste deosebiri nu-i împiedică pe vorbitorii români să aibă conștiința că vorbesc *aceeași limbă*, în a cărei țesătură elementele regionale îi conferă individualitate și *culoare locală*.

* În articolul din numărul trecut al revistei „Arca“, la pagina 163, rîndul 16 de sus, trebuia citit ni în loc de nu.

Lecturi paralele

Florin Bănescu

Radio Arad, Bujor Buda și arădenii

În vara anului de grație 2000, domnul Bujor Buda stând călare pe două secole, ba chiar pe două milenii, a apucat zdravăn microfonul postului Radio Arad, într-o zi anume a săptămânii, dar fix la orele 17⁰⁰, punând o primă întrebare: cine ești dumneata domnule... (sau doamnă)?, și de atunci o ține tot așa, săptămână de săptămână. Domnul Bujor Buda este unul și același. Domnul sau doamna invitat/ invitată e câte un/ o reprezentant/ reprezentantă a lumii arădene.

Domnul Bujor Buda este unul și același, adică același neobosit inițiator de programe televizate sau radiofonice, pe varii teme, dar și un prozator cu spirit fin de observație și un acut simț al realității, bun povestitor și iscusit constructor în genul epic, cel care a scris cărți consacrate generației sale, caracterizând-o admirabil.

Domnul sau doamna fac parte, de bună seamă, din categoria unor aleși, care s-au consacrat prin activitățile lor societății, fie ei profesori, preoți, arhitecți, istorici, actori, regizori, artiști plastici, medici, muzeografi, scriitori, ingineri și așa mai departe.

Rezultatul? O ditamai cartea, de peste cinci sute de pagini (și asta înseamnă doar primul volum!), intitulată Five O'clock la Radio Arad, o carte fabuloasă în felul ei, fiind depozitara a peste cincizeci de mărturii. Și nu orice fel de mărturii, ci unele definatorii pentru spiritul mărturisitorilor recreând astfel spiritualitatea urbei.

Bujor Buda, om cu harismă, bonom, sfătos, hătru, ironic fin care prețuiește și autopersiflarea, generos cum puținii a știut nu doar să atragă la emisiunea sa... „Păsări rare“ ci și să le iscodească, să le provoace, să le incite la câte un dialog strașnic și, sub imperiul momentului, sincer. Întrebarea cheie, am văzut, este simplă: „cine ești dumneata?“. Mai greu e de răspuns. În funcție de prima reacție, Bujor Buda își urmărește sagace prada; nu-i lasă nici o porțiță de scăpare, din capcana sa, în care a căzut firește, până la urmă biata victimă, chiar dacă aceasta este o personalitate. Ba mai mult, își presară dialogul cu interjecții, cu exclamații, cu anunțuri de genul:

arădeni, ascultați aici dezvăluiri senzaționale!, iată o mărturisire senzațională!, uimitor, nemaipomenit, grozav, asta zic și eu știre importantă, vă atrag atenția, stimați ascultători, asistați la clipe rare!, ținând astfel atenția ascultătorilor.

Nu putem cita din toate interviurile, deși ar merita s-o facem. Cartea aceasta ar trebui cumpărată de către oricare arădean, pentru că ea este și un fel de istorie spirituală. Dă seama despre ce și cum gândeau fruntașii vieții arădene la momentul schimbării de milenii.

Dar ce spun eu că ar fi greu, e imposibil, fiind vorba (deocamdată) de peste cincizeci de interviuri. Ne-ar fi necesare vreo cinci numere de ziar ca să reproducem măcar pasajele importante.

Totuși, câteva mostre, din declarațiile scriitorilor și din reacțiile lui Bujor Buda, scriitor și el. Atrăgând atenția, la rândul-ne, asupra unor sclipitoare găselnițe bujoriene.

Pe Gheorghe Schwartz îl chestionează în legătură cu vestitul Corso. Prozatorul răspunde că acesta era

specific pentru toate orașele din fostul Imperiu și din toată Mitteleuropa. Și la Lugoj exista un corso, și la Timișoara, și la Cernăuți. Dar astăzi: „ritmul de viață este mult mai deosebit, lumea stă la televizor... la cinematograful, petrece mult mai puțină vreme pe stradă, nu mai există instituția cafenelei...“. Cum prozatorul, la el acasă nu e singur, soția sa, Iuliana Petrian are statut de scriitor, fiul său este sculptor, așa că lui Bujor Buda nu-i rămâne decât să aibă o viziune fantastă: „Interesant! Îmi închipui la dumneavoastră, o masă lungă, la care fiecare își are locul său și fiecare lucrează.“. Apoi prozatorul se lansează în prețioase mărturisiri despre actul creator.

Pe Lizica Mihuț, rector, om de cultură de vază, cu statut de scriitor, Bujor Buda o laudă pe măsură. Doamna profesor răspunde „nu știu dacă să mă consider om de știință, probabil că nici nu sunt om de știință. Dacă ar fi să definim această noțiune, este extrem de dificil de a o cantona între anumite limite, poate sunt un om neastâmpărat intelectual. Neastâmpărul meu merge spre a cerceta istoria limbii, istoria culturii și, desigur, de a mă afla foarte aproape de discipolii mei, de studenți și elevi... gramatica pe care o predau, fiind profesor universitar, o apropiez foarte mult de istorie...“. Frumoasă declarație.

Poetului Vasile Dan i se oferă un spațiu... sonor chiar pentru poezie. Și acesta oferă un regal, recitând: „Poezia nu e ziua a șaptea, cum s-a spus. / Poezia e o zi de lucru. / Poezia nu e o zi de lucru, așa cum s-a spus. / Poezia e o clipă continuă de încercare, / din care numai printr-o minune poți ieși.“. După care bineînțeles, poetul se confesează și schițează o istorie literară arădeană vorbind și despre aventurile sale spirituale.

Miloș Constantin Cristea nu e scriitor, domnia sa este arhitect. Dar trebuie să-l menționăm aici fiind o personalitate emblematică pentru Arad.

Poetul Gheorghe Mocuța, consacrat și în calitate de critic literar, trânteste o „mărturisire șocantă“: prin clasa a IV-a fiind pe vremea lui Dej, trebuia să facem versuri patriotice. Prima mea poezie este legată de

vremurile de atunci, de fapt este închinată lui Vasile Roaită. O poezie proletcultistă, tipică, pe care nu o mai știi nici eu...“. „Stimați ascultători, auziți niște dezvăluiri, aici, bravo mie!“, se gratulează Bujor Buda. Să stabilim adevărul: Mocuța e departe de proletcultism și este, acum, în elita scriitorilor români.

Poetul Ioan Matiuț, căutatul director de bună editură, se refugiază și el în copilărie: „eram și un vânător instinctual, mai bine zis un braconier... aveam o dexteritate extraordinară în a lovi fazani din zbor și iepuri din fugă cu o „bătă“ special construită... vă mai spun și că prindeam iepurii cu fuga, prin lanul de grâu sau prin iarba mare, că prindeam peștii cu mâna...“ „Vai ce frumos povestiți, pe mine mă trec florii...“ exclamă Bujor Buda. Exclam și eu: oho! cred în poezia lui Matiuț, cred că prindea peștii cu mâna, dar nu-l cred deloc că-i prindea cu... fuga.“. Ce ți-e și cu poeții ăștia. Matiuț în schimb a delectat ascultătorii cu admirabile versuri ca și poetul de primă mărime care este Vasile Dan.

Bărbatul brav numit Viorel Gheorghită, poet eseist și memorialist, face mărturisiri de credință semnificative. Ion Corlan, medic și scriitor, vorbește despre marea lui pasiune, dramaturgia, gen literar care l-a consacrat. Ovidiu Cornea, cunoscutul om de cultură a condus mulți ani cenaclul literar al Aradului dar la microfon a ținut un pertinent discurs despre istoria teatrului nostru. Gheorghe Lazea Postelnicu, istoric și prozator se prezintă, cred, în cea mai șocantă și, firește, inedită formulă: „... mă definesc doar în două cuvinte, sunt un pesimist dezamăgit. Un pesimist dezamăgit, datorită cunoașterii atât a istoriei universale, cât și a istoriei naționale... Un pesimist dezamăgit datorită realității de astăzi și pe care o trăim cu toții, realitate traumatizantă și care nu ne mai lasă, parcă, nici o speranță de optimism.“. Prozatorul este și specialist în Dracula, de unde, probabil și referirea la realitatea cotidiană. Iuliana Petrian face delicate aprecieri asupra Cenușăresei care este literatura pentru copii și își descrie propriul drum literar, Iulian Negrilă își îmbină vocațiile de istoric și

scriitor, Lia Alb remarcabilă prozatoare, cu știința dialogului și aplecare către fresca social istorică își îmbină confesiunile literare cu experiența din „sala pașilor pierduți“, Elisabeta Chișa, delicată, tandră, romantică declară: „sunt o femeie învăluită în cuvinte, care din anii de liceu a simțit chemarea pentru scris.“, Constantin Butunoi, poet activ și colonel în rezervă, e sprintar în confesiuni precum un tânăr și frumos locotenent visător, Emil Șimândan, încercat ziarist și prozator, vorbește despre cărțile-i trecute și viitoare consacrate Aradului, Anton Ilica istoric și critic literar care își sprijină opțiunile pe triada lirică Eminescu, Blaga, Nichita Stănescu vorbește calm, cu măsură și sobrietate despre ținuta unui intelectual rasat. Horia Ștefan Simon prozator cu bune cărți, lăudate de critici și gustate de cititori își mărturisește atracția spre „eterna poveste“, declarând răspicat: „cea mai minunată creație de pe pământ este o femeie frumoasă.“

Trebuie să remarcăm interviul cu domnul ing. Alexandru Moț, jurnalist și director al Radio-Televiziunii Arad, celui care i se cuvin laude și mulțumiri pentru realizarea acestor interviuri.

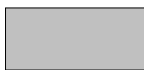
Ondrej Štefanko, uriașul de la Nădlac, care când râde se scutură de floare toți salcâmi puste, și cad poamele în grădinile slovacilor, vorbește frumos și românește despre poezia gândită în... slovește.

Horia Ungureanu, cel mai ardelean prozator arădean, face o profesiune de credință.

Lucia Cuciureanu, eseist și critic literar ne face praf răspunzându-i lui Bujor Buda: „mi-ar fi plăcut ca în loc de cine sunteți dumneavoastră doamnă, să mă fi întrebat - de ce v-ați născut dumneavoastră doamnă? Voi încerca să răspund la amândouă întrebările, metaforic vorbind, sunt o fecioară neprihănită, în sensul că sunt și am fost dintotdeauna o veșnic îndrăgostită de literatură, care n-a aflat niciodată și nici chiar acum, marea iubire, adică, nu s-a oprit niciodată sau nu a ancorat niciodată la un mal livresc...“.

Simion Cozma, poet și pictor vorbește despre Nichita Stănescu, o pasiune, și uluitoarele sale reliefuri

în ceară, o performanță, doamna Ligia Tomșa, cu sfiata sa recunoscută își povestește cu tandrețe și candoare debutul și cariera literară. Alte personaje își aduc de asemenea, spuneam, contribuția la realizarea unei fresce spirituale. Primul volum se încheie cu Pavel Vesa, preot, istoric și literat, autor al unor remarcabile studii care după prezentarea făcută de Bujor Buda adaugă simplu și cu atât mai frumos: „sunt un om modest, de multe ori neînțeles de unii. Sunt un cleric de formație intelectuală, cu preocupări de cercetare istorică în domeniul ecleziasticii arădene.“. Ordinea în care am citat intervievații este cea a intrării pe post. Nu una valorică. Deși acest șir de interviuri a început cu subsemnatul...

Mircea M. Pop

Secvențe literare germane

Arad via Köln și retur

Cu sprijinul Fundației din Hamburg pentru Promovarea Științei și Culturii a apărut romanul epistolar **De-a lungul străzii Venlo**¹ de Peter Rosenthal. Debutantul Peter Rosenthal s-a născut în 1960, în Arad, și din 1973 trăiește în Germania, la Köln, unde este medic.

Scrisorile sunt adresate unui prieten, René, tot evreu și tot din Arad, stabilit în Ierusalim, care a renunțat la profesia de informatician spre a se dedica studierii și caligrafierii scrisului sfânt.

„Romanul“ este o amplă confesiune și este scris în perioada martie 1997 – 7 martie 2000, în medie o scrisoare pe lună.

Autorul –povestitor a crescut în Arad cu trei limbi concomitent: româna, germana și maghiara, nu a avut însă o limbă maternă. „*Scriu acuma în limba germană fiindcă româna după atîta timp aproape că am uitat-o*“, mărturisește el (p. 40).

Medicul – povestitor trece zilnic cu bicicleta de-a lungul străzii Venlo (după numele unei localități din Olanda) în drum spre cabinet sau de la cabinet spre

Mircea M. Pop,
eseist,
Heidelberg

¹ Peter Rosenthal: *Entlang der Venloer Straße*. Briefroman, Oldenburg: Igel Verlag, 2001, 124 p.

casă. În drum spre servicii trece pe lângă gară, pe lunga stradă Venlo sunt multe restaurante turcești, tutungerii, o piață, biserica Sfintul Josif, un magazin de mobilă, o moschee și cabinetul său. Pe această stradă fusese cândva fabrica de parfum. Într-un bloc urît, blocul Globus, locuiesc emigranți din Ucraina, Polonia și fosta Iugoslavia. Mai departe se află capela Rochus, apoi cimitirul evreiesc, unde îi sunt îngropați bunicii. Pacienții săi sunt turci, sicilienii sau portughezi.

Autorul îi vorbește prietenului său nu doar despre Köln, cu strada Venlo, el evocă și amintirile din anii copilăriei din România. La Arad au locuit central, pe strada Anatol France, în palatul Bohusz, în apropierea cinematografului „Studio“. Evocă cu nostalgie și lux de amănunte ștrandul din Arad. Este evocat domnul Haritonovici, modest angajat deși cu studii la Viena, filatelist pasionat, trecut bine în vîrsta a doua, căruia îi plăceau fetele tinere și care le plătea bine, renunțînd adesea la pîinea zilnică de dragul lor. Nostalgic este evocată octogenara Hanna Ratz la care au luat împreună ore particulare de istoria artei.

Un amănunt amuzant: din lipsă de hîrtie igienică era folosit ziarul „Scînteia“ cu portretul conducătorului pe prima pagină și o remarcă plină de spirit: *„La toaletă era cea mai mare probabilitate că conducătorul a ajuns acolo unde de fapt îi este locul“* (p. 60).

Unele observații sintetice sunt cît se poate de exacte: *„Marca de țigări „Kent“ a fost în România atunci numărul unu pe piața neagră și față de slaba monedă națională lei avansează ca a doua valută“* (p. 20)

Am sublinia faptul că există o doză de naivitate în carte, nu trucață, ci reală, care mărește simțitor farmecul ei. Place apoi alternarea temporală și spațială de planuri de la o scrisoare la alta. Autorul are meritul de a reuși să aducă multă viață, multe personaje și multă mișcare. Ar fi de așteptat un nou volum, realizat din perspectiva prietenului din Israel, René, în eventualitatea că s-ar decide să-l scrie.

Două teze de doctorat despre proza Hertei Müller

Teza de doctorat a Herte Haupt – Cucuiu, **O poezie a simțurilor. „Discursul singurătății“ și rădăcinile sale la Herta Müller**² a fost susținută la Universitatea din Freiburg în 1995 și publicată în 1996.

După cum arată autoarea în **Introducere**, nu a avut ca material bibliografic concret decât culegerea de studii editată de Norbert Otto Eke „Cum s-a inventat observarea“ din 1991 și în rest a folosit lucrări cu caracter general și mai ales recenziile la cărțile apărute.

Pentru înțelegerea textelor Hertei Müller de către cititorul din Vest sunt importante două stări sociale de fapt: a) existența minorităților, în special a celei germane din România cu istoria și felul ei de viață și b) situația politică din țară, diversele faze, de la începutul socialismului cu influență stalinistă la faza „liberală“ a anilor 70, pînă la cea mai crasă formă de dictatură de mai târziu.

În ceea ce privește limbajul folosit, cercetătoarea diferențiază două sfere lingvistice: aceea a satului, a minorității, și cea publică, a dictaturii, dintre care „jargonul utilitar al satului“ (cum se exprimă Herta Müller în unele interviuri) și l-a însușit mai întîi. Și la ea apar, în primul rînd, propoziții comunicative, scurte; între propoziții sunt multe lacune, lexicul se reduce la cuvinte din vocabularul de bază, anumite cuvinte revin, devenind leitmotive. La H. Müller propozițiile nu încep întotdeauna cu subiectul pe primul loc, adesea acest loc este ocupat de determinări adverbiale, propozițiile ciștigînd în mișcare, deschidere. Lacunele la ea sînt spațiul construit din necesitate de asociații, pentru deschiderea privirii retrospective. Un cuvînt reapare într-o altă relație, văzut dintr-o altă perspectivă, fiindu-i astfel actualizate diversele fațete.

În limbajul ideologic și propagandistic se repetă nu doar adjectivale, ci și substantivale sau chiar fraze

² Herta Haupt-Cucuiu: ***Eine Poesie der Sinne. Herta Müllers „Diskurs des Alleinseins“ und seine Wurzeln***, Paderborn: Igel Verlag Wissenschaft, 1996, 188 p.

întregi. Apar puține verbe, adesea și acestea sunt substantivizate.

Din ambele limbaje, jargonul utilitar al satului și limbajul comun camuflat al dictaturii – arată autoarea disertației – H. Müller păstrează asemănări de suprafață, cum ar fi: predominarea propozițiilor afirmative, absența propozițiilor interogative sau imperative, reluări în construcția propozițiilor și repetări. Pentru că prozatoarea are ceva de spus, spre deosebire de dictatură, nu întâlnim la ea fraze interminabile și exprimări hiperbolice. Limbajul dictaturii, eliberat de balastul extremismului, constituie nu numai un exemplu negativ, cum să nu se facă literatură, ci oferă modalități pentru a obține efect. Acestea trebuie însă cumulate influenței pe care a exercitat-o asupra ei Celan, Thomas Bernhard și scriitorii germani din România.

Cu Paul Celan există similitudini biografice (aparțin minorităților, cultura și limba țării este româna, ambii au crescut în regiuni de graniță, au înțeles că româna, prin structura sa, oferă alte modalități poetice), ambii au în comun străduința de a înnoi limba, nu cu scop pur estetic și nici din dorința de a fi cu orice preț originali ci de a se elibera prin intermediul limbii de experiențe politice obsedante (război, holocaust și dictatura ceaușistă, urmărirea). Dacă Celan eliberează cuvintele prin spargerea sintaxei, Herta Müller în schimb o respectă întocmai, la ea cuvintele sunt eliberate la nivelul combinațiilor, primesc noi sensuri, devin polisemantice.

Asemănările cu Thomas Bernhard, unul dintre autorii austrieci ai lumii satului, ar consta pe linia prozei poetice, acesta fiind cunoscut și apreciat pentru muzicalitatea textelor sale.

Tinăra generație de scriitori germani din România se îndrepta spre Brecht, „Grupa de acțiune Banat“ a rupt-o categoric cu tradiția, pe când scriitorii români au fost mai puțin predispuși experimentului în exprimare, urmînd tradiția de care erau mîndri. Scriitorii germani din România foloseau limba vorbită, cotidiană, pe cînd cei români una construită, personală.

Müller izbutește o sinteză a celor două tendințe. Totuși proza ei se deosebește de cea a autorilor români prin evitarea sentimentalismului, consideră cercetătoarea din Freiburg.

Tinerii scriitori germani au spart o temă tabu (a comunității germane din România), dezvăluindu-i fațetele mai puțin cunoscute și mai puțin plăcute, stîrnind minia consătenilor și interesul celor din Vest, aspect vizibil în primul rînd la Herta Müller.

Dacă în anii 50, sub influența leninistă, se poate vorbi de o „schematizare“, în anii 60 de „mania de a descrie totul într-o lumină trandafirie“, prin „Grupa de acțiune Banat“ (1972 – 1975, desființată oficial) se ajunge la o „autentică literatură revoluționară“, dar nu corespunzător criteriilor socialiste. Aceasta se confruntă mai întîi cu lumea satului, apoi se îndreaptă spre sistemul social existent, statul lui Ceaușescu. Se poate vorbi de o „subiectivitate angajată“ la Herta Müller – conchide autoarea cărții.

Dacă Herta Haupt-Cucuiu se referă în primul rînd la limba folosită de Herta Müller în creația sa, mai îndrăzneată din toate punctele de vedere și mult mai completă este a doua disertație, **Fascinație și provocare la Herta Müller**³ cu subtitlul O confruntare cu temele și motivele, aparținînd germanistei timișorene Graziella Predoiu, susținută la Universitatea din Sibiu în anul 2000 și publicată în 2001 la cunoscuta editură internațională Peter Lang.

Păcat că ochiului de Argus al cercetătoarei românce (de altfel beneficiara a două burse în străinătate, fapt ce a ușurat considerabil realizarea tezei) i-a scăpat o altă disertație de doctorat dedicată, în exclusivitate, Grupei de acțiune Banat, „Străinătatea poposește în creier nimicul...“, semnată de Thomas Krause și apărută în 1998 la aceeași

³ Graziella Predoiu: *Faszination und Provokation bei Herta Müller*. Eine thematische und motivische Auseinandersetzung; Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Lang, 2001, (Europäische Hochschulschriften: Reihe 1, Deutsche Sprache und Literatur; Bd.1783) Zugl: Sibiu, Univ., Diss. 2000, 2001, 235 p.

editură Peter Lang (vezi recenzia noastră în ARCA, 2001, nr. 4, 5, 6, pp. 211-213).

De remarcat că în vasta bibliografie ce a stat la baza lucrării, sunt incluse și utilizate și unele lucrări aparținând unor autori români: Eugen Ionescu, **Nu**, Humanitas, 1990, Mircea Eliade, **Insula lui Euthanasius**, Humanitas, 1993, Virgil Nemoianu, **O teorie a secundarului**, Univers, 1997, George Uscătescu, **Procesul umanismului**, Editura politică, 1987, Emil Cioran, **Pe culmile disperării**, 1990 și Emil Cioran, **Despre neajunsul de a te fi născut**, Humanitas, 1998. E de-a dreptul amuzant faptul că germanista noastră îl cunoaște pe Heidegger prin traducere (Martin Heidegger: **Scrisoare despre umanism**, Editura Univers, 1982). La fel Julius Evola („Metafizica secului“) și Sören Kirkegaard („Conceptul de anxietate“). Din ultimul prodigioasa autoare traduce din română în germană citatele necesare în teză. La fel procedează și în cazul lui Cioran (redă un citat din „Pe culmile disperării“ pe care îl traduce singură, deși cartea fusese tradusă în Germania de către Ferdinand Leopold și au apărut patru ediții din 1989 pînă în 1997 la cunoscuta editură Suhrkamp din Frankfurt pe Main).

Un merit important al autoarei este includerea la sfîrșitul lucrării a bibliografiei „Proza germană din România din 1945 pînă în 1999. Încercare de sistematizare“, atît în ordine cronologică (pp. 214 – 224) cît și alfabetică (pp. 225 – 235), document de inestimabilă valoare pentru alți cercetători literari interesați de evoluția literaturii germane din România.

Fundalul autobiografic și problematica rurală joacă un rol important . Pe H. Müller o leagă de reprezentanții Grupului de acțiune Banat motivul tatei ca variantă a prelucrării literare a copilăriei, critica universului șvăbesc de viață. Demontarea gîndirii și comportării tradiționale șvăbești, critica exagerată a comportării concetățenilor e preluată și de Herta Müller.

Distrugerea, moartea, uciderea apar frecvent în prozele ei. Parabola morții și ducerii de rîpă a satului cunoaște trei aspecte: moartea, plecare la oraș și plecarea în Vest.

Grădina sătească este un paradis distrus. Natura la ea este dușmănoasă, nu ocrotitoare. Frigul este legat de pierderea utopiei. Apar motivul fricii și durerii. Motivul timpului oprit în loc constituie o unitate cu moartea. Exceptînd motivul privirii străine pe care Herta Müller o ia cu sine din România lui Ceaușescu și care o va marca pentru toată viața (Herta Müller: **Der fremde Blick oder das Leben ist ein Furz in der Laterne**, Göttingen: Wallstein, 1999 – vezi și recenzia noastră din ARCA, 2001, nr. 4-5-6, pp. 201-211) toate motivele din proza ei sunt scoase în evidență de către harnica cercetătoare timișoreancă.

Cu privire la modele literare și afinitățile spirituale, și G. Predoiu îl găsește pe Thomas Bernhard (pp. 93 – 105) dar și pe Franz Innerhofer (pp. 110 – 118).

Se poate vorbi de o fascinație a morții la Bernhard, de o mare doză de negativitate, de înclinație pentru macabru, de prezentarea bolilor și redarea amănunțită a scenelor tăiatului (porcului, vițelului, păsărilor), imposibilitatea de comunicare a personajelor. La Müller apar de asemenea aceleași predilecții și fetița din „Șesuri“ nu poate comunica cu nimeni, nici cu familia nici cu ceilalți. La ambii apare motivul golului și cel al fricii și natura e ostilă omului. Existența omenească se dovedește în opera lor tortură fizică și psihică.

În plus, întîlnim o paralelă cu austriacul Franz Innerhofer, care în trilogia „Zile frumoase“ prezintă o anti-idilă a vieții de la țară. Apar la Innerhofer motivul pămîntului și tăiatul animalelor, motivul urii. La ambii personaje nu apar cu numele, doar profesia lor îi identifică. Ei redau experiența copilăriei într-un sat și au drept scop un scris terapeutic, o eliberare interioară. Distrug mitul copilăriei fericite la țară, definesc copilăria fără grai, mută. O altă temă constantă la H. Müller o constituie, alături de satul șvăbesc, regimul totalitar al României, confruntarea cu puterea. Pe autoare o interesează soarta eului, individului, într-un regim care nu pregetă să-l sacrifice pe cel devenit incomod. Motivul fricii și morții sunt

prezente permanent. Blana de vulpe este un o parabolă pentru pericol și amenințare. Asistăm la urmăriri, percheziții și interogatorii, teama copleșind personaje. Apare și motivul curelei ca instrument al morții, în romanul „Inima animal“. În același roman unul dintre motivele-cheie este „parcul țepos“, ca paradis vătămat. Mai întâlnim motivul plecării și privirea înapoi.

Eldorado visat nu găsesc emigranții prozatoarei nici în Vest. Irene din „Călătoare pe un picior“ rămîne singură și de trei ori străină: ca femeie față de bărbați, ca emigrantă în Vest și ca tăcută observatoare față de locuitorii din oraș. Apare înstrăinarea ca experiență colectivă.

În ce privește limba, ar fi de amintit observațiile cercetătoarei, și anume că după stabilirea în Germania H. Müller trece de la schiță la roman, de la propoziții simple cu efecte poetice la fraze ample și spre a-și „împropăta“ limba traduce cîntece („Canarul galben“ al formației timișorene Phoenix, „Lume, lume, soro lume“), poezii („Sara pe deal“ de Eminescu), expresii și locuțiuni românești (a bate cîmpii, a trage de timp, cu ochii cît cepele), pe care le traduce în germană, introducîndu-le în texte.

Dacă la cititorii germani din România apăruse iritarea la lectură, pe cei din Vest în schimb îi fascinează faptul că li se prezintă o lume necunoscută, sunt atrași de exotismul Banat prezentat.

Graziella Predoiu realizează o lucrare completă și complexă din toate punctele de vedere, analizînd sau măcar punctînd toate aspectele legate de interesanta proză a Hertei Müller.

Prezențe din România în „Lexiconul scriitorilor germani 2002“

Alături de laureatul premiului Nobel, Günter Grass (p. 186), de renumitul critic literar Marcel Reich-Ranicki (pp. 472 – 473) sau de cunoscutul prozator Martin Walser (p. 643) sunt prezenți și 24 de autori din România în cea de-a patra ediție a **Lexiconului scriitorilor germani 2002**⁴ care este o „Who's Who a literaturii de limbă germană“, editat de Renate Stahl,

președinta Asociației scriitorilor germani neprofesioniști și îngrijit de Adele Draxler, directoarea asociației.

Este interesant cum a evoluat acest lexicon în decurs de numai trei ani. Dacă în 1999 includea doar 208 autori pe 202 pagini, ediția din 2000 însuma 382 pagini iar a treia și a patra ediție din 2002 peste 2000 de autori (scurte notițe biografice și listă a lucrărilor publicate), în condiții grafice excepționale, cu peste 700 de pagini. Încă în prima ediție apar decanul de vârstă la bărbați, Mircea Rebreanu (n. la 25 iunie 1909 în Bistrița, decedat în iulie 2001 la Dortmund) și Alice Lințoiu (n. la 23 aprilie 1979 în București), stabilită la Schwerin, studentă la sociologie și regizoare liber-profesionistă, cea mai tânără autoare inclusă. În ediția a doua era prezent și Horst Samson (n. la 4 iunie 1954 în Salcâmi), ziarist, învățător, redactor responsabil, șeful redacției din nor la „Frankfurter neuen Presse“, Johann Barth (n. la 19 martie 1931 în Dumitra/Transilvania), Hans Bergel (n. la 25 iulie 1925 în Brașov), Hedwig Brenner, evreică, (n. la 27 septembrie 1918 în Cernăuți), Margit Feller, tot evreică, (n. în 1923 în Cernăuți, atunci România), Karin Gündisch (n. 1948 în Heltau /Transilvania) se află din 1984 în Germania și a publicat literatură pentru copii, Ilse Hehn (n. 15 mai 1943 în Lovrin / Banat), Franz Heinz (n. la 21 noiembrie 1929 în Periam / Banat), Rudolf Königes (n. la 19 iunie 1914 în Șircania /Transilvania emigrează în 1927 cu familia la München, Annemarie Podlipny-Hehn (n. la 20 februarie 1938 în Lovrin / Banat), istoric și critic de artă, Franz Remmel (n. la 5 septembrie 1931 în Periam / Banat), profesor, redactor, Christian Wilhelm Schenk (n. la 11 noiembrie 1951 în Brașov), medic stomatolog, poet bilingv, Georg Scherg (n. la 19 ianuarie 1917 în Brașov), fost profesor universitar, Holda Schiller (n.

⁴ Deutsches Schriftstellerlexikon 2002. *Ein Who's Who der deutschsprachigen Literatur. Vierter Jahrgang.* Herausgegeben von Renate Stahl, Bearbeiter von Adele Draxler, Dietzenbach: Bundes Deutscher Schriftsteller BDS e. v. Verlag, 2001, 710 p.

la 13 februarie 1923 în Pavlovska / Basarabia), stabilită în Berlinul de Est, Bettina Schuller (n. la 24 ianuarie 1929 în Braşov), psiholog, Dorothea Sella (n. la 23 noiembrie 1919 în Cernăuți / Bucovina), evreică, Edith Silbermann (n. la 10 noiembrie 1921 în Cernăuți), evreică, Johann (Hans) Thurn (n. la 12 iulie 1913 în Timișoara, fost lector universitar, Aglaja Veteranyi (n. în 1962 la București). Joachim Wittstock (n. la 28 august 1939 în Sibiu), dr. h. c., este singurul autor inclus care mai trăiește în orașul de baștină. De remarcat că în această ediție apar doi autori noi, și anume Ursula Bender n. la 14 mai 1920 în Sighișoara. Este poetă („În plasa vântului“, București, 1969, „Insule de stof“, București, 1973, „Vagabondaj în martie“, București, 1981) și traducătoare („Poeme“. Culegere de versuri în limba română, 1974 și „Maimuța plîngăreață“, roman de Tibor Bálint, tradus din limba maghiară) și Reinhard Göttl, n. la 14 iunie 1922 în Braşov / Transilvania, care a urmat conservatorul, devenind muzician și scriitor. Cărți publicate: „Franz Schubert și Moritz von Schwind. Prietenie în Biedermeier“, 1989, „Timbarul și nuanțele culorilor. Cu privire la asemănări și deosebiri între muzică și artele plastice“, 1995, „Taburetul pianului povestește. Vesele și critice despre muzică“, 1999, „Wolfgang Amadeus și femeia sa din mijlocul pădurii. Mozart ca violonist“, 2001. Păcat că lipsește din dicționar preotul evanghelic Eginald Schlattner (n. în 1933 la Arad), stabilit în Roșia-Sibiu, autorul romanelor de succes în Vest, „Cocoșul decapitat“ și „Mănuși roșii“, (primul tradus recent și în română, la Humanitas).

Herta Müller într-o nouă ipostază

În cadrul seriei „Premiul de literatură Würth“ s-au publicat în decurs de cinci ani zece cărți, pe diferite teme, precum: micul dejun și violența; banii sau viața; puterea și femeile; noblețe, stil, eleganță etc. Demn de amintit este volumul 10 „Dacă pisica ar fi un cal am putea călări printre copaci“, editat de un colectiv format din Herta Müller, Yoko Tawada și Alissa Walser. Ultimul volum recent apărut, 11, este intitulat **Poșeta**⁵ și este editat de Herta Müller.

Așa după cum se arată în „Prefață“, ideea temei poșetei este luată de la americanul Windsor McCay (1869 –1934), cel mai mare artist din istoria benzilor desenate, care pornind de la ideea că în fiecare poșetă se ascunde un monstru, arată cum fiecare poșetă poate deveni un monstru. În 1905, redînd un coșmar, povestește pe bază de desene cum o poșetă din piele de crocodil se metamorfozează în periculoasa reptilă care se răzbunăcrunt pe imposibila stăpînă.

Antologia realizată de Hertra Müller însumează unsprezece texte aparținînd tot atîtor autori (cinci femei și șase bărbați). Cel mai vîrstnic dintre ei este Lothar Voßmeyer, n. 1934 în Bremen, iar cel mai tînăr Ralf Hanselle, n. 1972 în Detmold.

Majoritatea prozelor (cu trei excepții) sunt scrise la persoana întii, inclusă fiind și o poezie umoristică, „Poșeta“, de Bernd Walf, în care după ce poșeta e plină cad toate fiindcă avea o gaură. Textul este astfel redat în pagină că imită într-adevăr aspectul unei poșete.

O carte interesantă prin problematică și diversitate, bogat ilustrată.

Un roman al sașilor ardeleni scris de un ungar

Născut în 1930, Pál Bodor trăiește în Timișoara și studiază filosofia la Cluj. Activitatea redacțională o începe la o revistă pentru tineret, lucrează apoi ca redactor la diferite ziare și reviste în limba maghiară din România și a fost redactor-șef la editura Kriterion, apoi directorul programelor de televiziune în limbile maghiară și germană. La începutul anilor 80 Bodor emigrează în Ungaria, unde este profesor la Facultatea de ziaristică din Budapesta. În 1991 a fost ales președintele Asociației ziaristilor maghiari, din 1994 este președintele Secției maghiare a Asociației ziaristilor europeni. I s-a acordat Pulitzer-ul unguresc în 1999.

În ceea ce privește activitatea literară, a publicat volumul de versuri „Fata goală“ (1969), un roman autobiografic „Fata care nu există“ (1874), romanul

⁵ **Die Handtasche.** *Prosa, Lyrik, Szenen & Essays.* Texte zum 11. Würth Literaturpreis, Herausgegeben von Herta Müller, Künzelsau: Swiridoff Verlag, 2001, 126 p.

scurt „Pata albastră“ (1979) care s-a bucurat de succes la public și a apărut în tiraj de masă.

Romanele apărute după 1980 îl fac mai cunoscut, romanul scurt „A muri în limba maternă“ a apărut în trei ediții iar din romanul „Vila elvețiană“ s-au vândut 40.000 de exemplare.

Romanul **Vila elvețiană**⁶ a fost scris între anii 1977 –1981 și acțiunea se desfășoară în Transilvania de dinaintea și din timpul celui de-al doilea război mondial.

„Singurul roman (maghiar) care este dedicat în întregime sașilor (transilvăneni) este „Vila elvețiană“ de Pál Bodor...”, scrie András Balog în studiul său „Germanii transilvăneni în literatura maghiară“.

Friedrich Binder este reprezentantul general al firmei IG Chemical în România, cu sediul pe Calea Victoriei. Bun manager, el face propuneri interesante și contribuie direct la prosperitatea firmei și deschiderea de filiale. La cererea soției, solicită transferul la Brașov, unde devine directorul filialei de acolo. Soția sa, Sophie, își dorește o vilă cu acoperiș în stil elvețian și nu pregetă să-și pună planul în aplicare, luînd un important împrumut de la bancă.

În jurul lor se mișcă multe personaje de diferite naționalități și de diverse orientări politice: Cristea, fost director de liceu, e schimbat din funcție ca suspect de propagandă antinaționalistă, era comunist, asistenta-șefă, Ibolya Kurká, care provine dintr-o familie de comuniști, tatăl doctoriței Ditta Daniel era un dușman al legionarilor, ziaristul Viktor Gyergyai e orientat spre stînga, vînzătorul de ziare Gruber nu îl avea la inimă pe Fűhrer.

Romanul scoate la lumină influența național-socialismului în Transilvania și relațiile dintre oamenii de diverse naționalități. Fără a fi un erou, Friedrich Binder este un om de bun simț.

Nevastă-sa, Sophie, este mai activă, construiește vila – simbol al existenței ei – și, precaută, este dispusă

⁶ Pál Bodor: *Die Schweizer Villa*. Roman. Aus dem Ungarischen von Dorothea Koriath. Herausgegeben von Siegfried Heinrichs, Berlin: Oberbaum Verlag, 2000, 384 p.

la mici donații pentru comuniști, pregătind astfel terenul pentru o eventuală schimbare a puterii în caz că roata istoriei nu va sta pe loc.

Binder pleacă la momentul potrivit din București, se pensionează de boală când e strâns cu ușa de național-socialiști și nu împărtășește opiniile lor și nici pe cele ale legionarilor români.

În final bătrînul Binder se simte sfîrșit și, concomitant, o anumită sfîrșeală și schimbare pare a avea loc și în istorie. Ai impresia că lipsește totuși ceva, cartea se încheie cu un mare semn de întrebare și într-adevăr autorul recunoaște că a scurtat romanul cu un capitol, al cărui acțiune se desfășoară după 23 august, pe motiv că „*fiecare timp necesită o anumită carte*“.

Romanul este bine scris și interesant pentru complexitatea sa și pentru că aduce în fața cititorilor o lume revolută. Cartea este o adevărată saga a vieții Brașovului din acea perioadă critică, cînd aici cu atît mai mult decît în altă parte oamenii de diverse naționalități nu mai puteau avea încredere unii în alții...

O nouă carte de Vintilă Ivănceanu (scrisă în colaborare)

Sub titlul **Totul despre acționism*** apare în format în octavo (15,5 X 23,5) o carte semnată de Vintilă Ivănceanu și de Josef Schweikhardt. Cartea a fost publicată cu sprijinul Cancelariei federale (a Austriei), Consiliul culturii din orașul Viena (secția literatură și știință), al Ministerului federal al învățămîntului, științei și culturii din Viena și al guvernului landului Austriei de Jos.

De consemnat că autorii au mai scris împreună *Corpuri zero. Omul desființat*, carte publicată în 1997 și reeditată în 2000 și în decembrie 1999 *Mecanism de comană Arcadia*, toate apărute la editura Passagen din Viena.

Vintilă Ivănceanu s-a născut la București în 1940 și s-a afirmat ca scriitor oniric, cel mai cunoscut roman al său fiind «Pînă la dispariție», iar din 1970 s-a stabilit la Viena, fiind scriitor, regizor, sportiv și critic cultural.

Josef Schweikhardt s-a născut la Viena în 1949, fiind poet, prozator, dramaturg și cercetător al mijloacelor de comunicare în masă.

De subliniat că ambii autori au publicat în anul 2000 cîte un volum de versuri: V. Ivănceanu *begra* iar J. Schweikhardt *corect corect fals*.

«*Totul despre acționism*» are opt capitole (I. *Stația terminus. Patosul corpurilor*, II. *Elita durerii. Un album genealogic de familie*, III. *Ultimul mohican al violenței*:

*Ivănceanu / Schweikhardt: **Aktionismus all inclusive**, Wien: Passagen Verlag, 2001, (Passagen Kunst), 143 p.

Wolfgang Flatz, IV. Caesaropapismul: Acțiunismul ca dublu stăpînitor A. Corpus mundi: Christo Imperator, B. Povestea lui Joseph B., V. Showacțiunismul și acțiunismul național, VI. Cinematograful cărnii, VII. Glossolalul. Cazul special comic, VIII. Acțiunea contemporană), urmată de Note și Bibliografie (61 de cărți apărute între 1965–1999, în limba germană, patru în engleză și trei în franceză).

Acțiunismul – arată autorii – este un cult individual al artistului dar și o mișcare a de- subiectivizării, artistul din subiect acționar devenind parte a acțiunii, deci *obiect* (p. 19). Acțiونیștilor le place combinația între liturgia evlavioasă și excesul sexual.

Autorii fac referințe la artiștii plastici Ives Klein, Otto Mühl, Günter Brus, Rudolf Schwarzkogler și Hermann Nitsch. Este accentuată ura politică și socială a acțiunismului timpuriu, mizerabilismul intenționat și „filosofia murdară“ care aduceau în prim plan mediile de informare, polițiștii și protestele cetățenești – întocmai ca dada – distanțându-se pe parcurs în timp și emoțional de provocările inițiale și valorificându-le în construcții teoretice (p.30).

Asistăm apoi la o dramaturgie a mediilor acțiuniste. Internetul și homepage-urile devin mijloace pentru *acțiunismul popular* electronic.

Instrumentele preferate ale acțiunistului sunt foarfeca, briciul, cleștele, lama, deci instrumentele de lucru ale frizerului. La acțiunist apare corpul, dar supus durerii.

În timp ce durerea la Homer într-o estetică descriptivă a războiului e mută, în tragedia greacă primește caracterul unui *microfon pedagogic*. Dacă în tragedia antică conservarea durerii este un indiciu esențial, creștinismul postulează în durere *revolorizarea îndureratului*. Crucificat, martir, flagelat – sunt titluri ale ale puterii în nomenclatura ordinii cerești. Apoi pe locul gol al martirului, apare ascetul. Prin martirat se poate vorbi cel puțin optic despre o împingere în înțelegerea rolurilor și la o cercetare atentă e un schimb de roluri, de la *victimă* la *autovictimă*.

Fiindcă din diverse motive nimeni nu e pregătit să preia rolul făptașului, acționistului nu-i mai rămîne altceva decît să pună mîna pe sine însuși. El este deopotrivă victimă și propriul călău, permițîndu-i urcarea în cerul artei, avînd drept rezultat proscrierea: scîrba și ura micului-burghez artistic, urmărirea de către poliție, exilul statal, respingerea de către biserică.

Acționistul nu e o figură de martir desăvîrșită, ci doar o aluzie artistică la aceasta. Durerea sa nu este cu adevărat vizionară, nici nesfîșită, și el nu se gîndește de loc să preia unicitatea spectacolului inițial, care sfîșește cu moartea sa (pp. 39-46).

Un scurt capitol (III. *Ultimul mohican al violenței: Wolfgang Flatz*) (pp.51– 58) este dedicat artistului austriac care este deopotrivă scenarist, regizor și victimă, dar nu făptaș, acest rol fiind insuflat publicului.

Acționistul este, precum Isus, jertfa de sine și preotul jertfei. Corpul său este altarul de carne și masa de operație pentru intervențiile sale chirurgicale vindecătoare de cultură.

Pe de altă parte, acționistul propune o figură neronică, care își declară propriul corp ca teritoriu statal suveran, pentru ca apoi să proclame peste el conducerea sa înspăimîntătoare.

Între 1969 și 1995 acționează artistul de origine bulgară Christo, denumit Globak (de la global acționist) asupra corpurilor naturale (acoperă cu plase enorme de polypropylen unsprezece insule) și corpurilor istorice dar și a pușinelor corpuri de artă. Peste corpurile din natură și istorice (clădiri) va trage o piele artistică exterioară, pentru ca ele după aceea să fie ca uterul la străbaterea sa luminată cu ultrasunete, jupuite și transparente. A fost omul cîndva cristal, trebuie ca fiecare și totul să devină din nou cristal: natura, cultura, istoria, arta (p.69).

În 1985 a acoperit Christo Pont Neuf în Paris, în 1995 Reichstag-ul din Berlin, ambele în duminica de Paști, a învierii Domnului.

Precum Christo, tot un „caesaropapist“ este și Joseph Beuys, cel care cere în 1964 înălțarea zidului din Berlin cu 5 cm, pare-se că din *motive estetice* de

proporționalitate. În cadrul acțiunii „I like America...“, inițiate de el, a stat Beuys trei zile într-o cușcă cu gratii închis împreună cu un coiot, gest metaforic cu caracter de îndreptare a atitudinii față de animalul blazon al indienilor.

Autorii trec în revistă acționismul în televiziune și film și apoi „comic“, artă de peste o sută de ani, benzi desenate, devenite în film desene animate.

Pe tot parcursul ei, în economia cărții sunt introduse citate semnificative din cele mai valoroase studii despre cultura și arta contemporană, fie ca act justificativ al afirmațiilor făcute de cei doi autori, fie ca punct de pornire spre noi observații și afirmații. Alături o idee dintr-o carte citită e preluată și redată cu cuvintele celor doi autori, făcându-se conștiincios și corect trimiterea de rigoare.

Autorii fac abstracție de posibilele lacune din cultura cititorului, ei glosează inteligent și consecvent mai departe pe marginea operelor de artă.

În concluzie, „*Totul despre acționism*“ este o carte interesantă și instructivă din toate punctele de vedere, care merită cu prisosință efortul de a fi citită.

Petru M. Haș

Jurnalul lui Victor Felea

Jurnalul este o specie mult discutată deoarece este o specie deschisă tuturor posibilităților: el poate fi cronică a unei epoci, roman cu personaje reale, înregistrare banală a cotidianului, indignare ascunsă, revoltă în subterană, exerciții de stil, critică literară, proces-verbal al vieții interioare, confesiune, depoziție înaintea „tribunalului posterității“ etc. etc.

Celebrul Samuel Pepys ținea jurnal în secret, un jurnal cu stenografie inventată de autor și care a fost descifrat și editat abia după două sute de ani de la trecerea din viață a autorului, pentru ca azi, la patru sute de ani aproape de la data scrierii lui, să-și păstreze intacte farmecul și actualitatea.

Când jurnalul este editat în timp ce unele dintre „personajele“ sale mai sunt în viață, el este citit cu mare curiozitate, adversarii reali și potențiali ai celor „negative“ bucurându-se de ocazia ce le este oferită spre a se pronunța. Este poate și cazul „Jurnalului unui poet leneș“, scris între 1955-1993 de poetul și criticul literar clujean Victor Felea. Un jurnal foarte harnic, dacă ne gândim că acoperă aproape o mie de pagini mari, tipărite cu litere mici.

Ca să nu o lungim, autorul notează din toate: situație politică și economică, internă și internațională, trăite, citite în presă, văzute la televizor;

Petru M. Haș,
Arad

condiția mizeră a intelectualului român, viața literară românească și actorii de pe scena ei, scene de familie etc. De la un capăt la altul putem citi drama autorului-personaj, alias „poetul leneș“ Victor Felea. Dacă unele din cele enumerate mai sus au fost abordate tangențial, trebuie precizat că Victor Felea acordă în primul rând atenție moravurilor literare și politice, este obsedat de probitatea morală, dreptate și libertatea de creație.

„Jurnalul poetului leneș“ se ferește să inventeze idoli, astfel că somitățile literare ale epocii apar de cele mai multe ori ca niște demni urmași ai lui Dinu Păturică, fatalitate de care literatura noastră nu se va elibera curând.

Viziunea personajelor, tratate cu spirit de observație, nu e lipsită de spirit ludic: „Negoîtescu se menține... tânăr și (aparent) prosper. Îmi spune că a reintrat în grațiile lui Dodu. Asta nu e măgulitor pentru el, în schimb, poate fi un semn că Dodu e pe... do-ducă.“ (2 noiembrie 1976)

Toată lumea are „îngustimi și lacune“. Cele mai multe personaje ale jurnalului sunt scriitori: poeți, prozatori, critici literari și ce vor mai fi fiind. De la proletcultiști, staliniști la șaizeciști, optzeciști. Unii sunt hărăziți de-a dreptul Infernului, alții își schimbă forma: din bine în rău, din rău în bine, sau și mai complicat. Autorul nu este neapărat maniheist, el își permite doar entuziasme și deconcertări. Un model al epocii adoptat de Victor Felea este Tolea (A. E. Baconski), Anatol. I se recunosc merite deosebite în dezghețul literar, dar și el este uneori observat cu „atenție“. Dumitru Radu Popescu are parte de o privire mai critică, având în vedere că autorul a coabitat redacțional ceva ani cu prozatorul care a scris romanele „F“ și „Vânătoarea regală“. D.R.P.-ului îi sunt recunoscute merite de tot felul (reale, în fond), dar i se consemnează și unele scăpări. Mai târziu, după 1990, în vâltoarea vremurilor noi, dată fiind distanța Cluj-București, i se face dor de el. În schimb, un scriitor foarte citit cândva, Augustin Buzura, este executat cu sânge rece, expus unor dubii: „Nu-mi dau seama cât talent are Buzura, dar am impresia că este

deficitar la capitolul tăria morală și că a devenit de multă vreme o unealtă a uneltelor puterii.“ (21 aprilie 1977).

Deși foarte reținut din fire în viața de fiecare zi, descoperim în „Jurnal“ un Victor Felea amator de competiții sportive. Ca un microbist sui-generis a urmărit el și evoluțiile scriitorilor: „A. Marino – un orgoliu mai mare decât omul.“ (1966). Ulterior, portretul prezintă unele modificări.

Fortuna labilis. Dacă în 1976 Ion Negoïtescu se arăta optimist, în 1977 el semnează Carta Goma, dar retractează imediat fiindu-i puse în față notele informative ale unui grup de efebi, azi figuri onorabile ale literelor autohtone; apoi se exilează.

În urma unei călătorii la Londra, poetul „leneș“ notează: „De când m-am întors de la Londra trăiesc mereu cu obsesia acestui oraș.“ (1984). Deși mereu speriat de spectrul Uniunii Sovietice, în același an consideră pe Cinghiz Aitmatov („O zi mai lungă decât veacul“) demn de Premiul Nobel. Decepționat de literatura română contemporană, el admiră constant reușitele excepționale din literatura sovietică.

* * *

Observațiile zilnice nu se rezumă la scriitorii vârstnici, de ele beneficiază cu prisosință și noile generații, astfel că: Romoșan este „prins deja în rețeaua aceluia lichelism“, iar Păunescu este „cel mai mare arivist“ (1977).

Fiu al unui preot greco-catolic din județul Cluj, Victor Felea (1923-1993), deși nu a făcut vreodată paradă de credința creștină, a manifestat un sentiment constant al datoriei, o datorie pe care și-o dorea împlinită după un ritual aproape canonic.

De-ar fi să încerc un portret al omului și poetului, folosind material accesibil contemporanilor noștri, așa spune că, fizionomic, este o combinație de Ioan Barassovia și Vasile Gogea, cu ceva echilibru și energie în plus, bine mascată de reținerea și circumspecția unui familist prin excelență. Mai punem la socoteală admirabilul nas de pugilist.

Felul său de a zâmbi și râde cumpătat și mai mult într-o doară, înclinația pentru reculegerea și munca în camere cu cărți, în singurătate, erau indicii ale predispoziției pentru jurnal. Mocneau în el o revoltă romantică și o nemulțumire crâncenă de lume și de sine: „Nu urmăresc nimic anume în acest jurnal și asta îl face, desigur, atât de sărac. Îl scriu de obicei seara târziu, când nu mai am nici energie, nici idei și cel mai adesea nici chef...”

Pentru ca, în cele din urmă și în realitate, să iasă un jurnal dinamic, nervos, bogat și care așteaptă reveniri. Cele aproape o mie de pagini sunt doar o parte din jurnal. Versiunea integrală a „Jurnalului unui poet leneș” urmează să apară, conform expresiei testamentare a autorului, mai spre anul două mii douăzeci.

Lucian Suci

O poetă din vechile cenacluri...*

... Versul feminin, uneori părând moft sau capriciu, ardere pătimașă sau jurnal, se poate alteori întregi în prezențe interesante pe o pagină de carte, iar biografismul care l-a generat se poate retrage în penumbră, lăsând loc poate unei imagini, unei figuri, unor amintiri...

Poeta Rodica Dehelean e la a doua carte de poezie, *Zbor*. Se vrea mai unitară decât prima. Cuvintele sunt alese cu grijă, parcă nevoind să tulbure ordinea lumii, nici pacea lăuntrică. Există în aceste poeme o nevoie de expresie tereapeutică, sunt folosite puține ornamente, puține finaluri de frază poetică în stare să te șocheze sau să tulbure spiritul. Ai impresia că autoarea brodează vechi dantelării dintr-o epocă mai îndepărtată, parcă pictează mici stampe... Poeta, se pare, își are Steaua ei menită să-i dea încredere și să-și păstreze un echilibru...

Un fragment din poezia *Zăpada gândurilor*: „Ai câte-o iubire în fiecare anotimp / Iarna iubești căldura ochilor lui / Vara – zăpada gândurilor lui“ (p. 24). Poeta intuiește exprimarea în spirit de tanka, mai concentrat: „Era în jurul tău lumină / Și mâna mângâia în șoaptă / Învăluind tăcut un zâmbet... (p. 49).

Lucian Suci,
poet, Arad

* Rodica Dehelean: *Zbor*, Editura Gutenberg, Arad 2001

Cu sute de ani în urmă, prințese de la Curțile Împărătești își trăiau drama lor în singurătate. Mai târziu, când haiku-ul a făcut vogă, Poetului i-a mai rămas doar Dumnezeu și Neantul...

*Tinere încercări poetice**

Aflat la redacție, mi se oferă o carte de poezie semnată de câțiva poeți tineri, din câte înțeleg, unii dintre ei chiar debutanți, aparținând unui grup creștin, și o scurtă scrisoare de recomandare...

Deci, *cuvinte la schimb, tineri creștini și poeziile lor, prima carte*, autorii: Andreea Luncan, Alin Lucian Creangă, Cătălin Lata, Elisa Manta, Georgiana Hațegan, Nicoleta Sălcudean, Marius Călăcean, Samuil Mitra, Teofil Stanciu, Ionatan Piroșca, Liviu Mocan și poemele lor, în primul rând, un exercițiu.

După parcurgerea ei, îmi puneam întrebarea ce aş putea spune despre cele citite. „Nu trebuie atacată chiar așa direct, cartea...“, îmi spuneam. O senzație ciudată. Cartea și autorii ei parcă așteptau un răspuns...

Desigur, tinerețe, exuberanță. O anumită libertate în exprimare pe care și-au creat-o, pe care și-au asumat-o. Nici un autor de aici nu face exces de nume sfinte, de citate... În general, se respectă regulile jocului, ale poeticului: o eliberare de încorsetări, de constrângeri... Sunt, desigur, și unele texte poate mai greoaie, sau unele lungimi... Câteva poeme reușite din care citez, unul aparținând Andreei Luncan: „Cea mai grea dintre lupte: / între mine și mine. / Voi pierde oricum și mai ales atunci / când câștig cel mai mult.

* *cuvinte la schimb, tineri creștini și poeziile lor, prima carte*, Editura Eben-Ezer, Oradea 2001.

// Îmi plimb chipul de vis / peste nisipul zilelor, / îmi scald ochii în imposibil – în adevăr: / voi pierde oricum și mă va durea... / Dar nu mai mult decât pot îndura / și nu / pentru totdeauna“ (poemul *Cea mai grea dintre lupte*).

Cristale*

Noua carte de poeme aparținând lui Dumitru D. Ifrim, *Gravioara forte*, constă în texte cu tentă meditativă, introspectivă, cu accente filozofice. Experiența, căutările unei vieți își spun cuvântul. Soarta poetului e a sta în slujba oamenilor. Singurătatea la care recurge câteodată e spre reculegere și meditație, spre a oferi un gând bun, un mesaj lumii... Dumitru D. Ifrim creează o poezie sonoră, se lasă în voia cuvintelor, parcă ele înseși poeme-cristale, în câteva reflexe, alteori, revărsări de pagini întregi...

Rima, ritmul interior al acestor poeme sunt făcute să-l ajute, să-i stimuleze imaginația. A explica aceste poeme ar însemna a înfățișa la lumina banală a unei zile misterul de ieri al unui clar de lună...

Poezia e nebulie, joacă, melodie, șaradă, transă... Nu mi se pare întâmplător că autorul de față și-a condensat uneori scrierea în miniaturale haiku-uri...

Pe alocuri, poemele din prezenta carte amintesc de meditație *koan*: rimă, ritm, întregesc, accentuează atmosfera și totuși deschid imaginea...

La pagina 68 citim: „În librărie, / Eminescu se sprijină de mine / Ce dulce vis, ce stranie / feerie! // În librărie, Eminescu se sprijină de mine / Ce utopie, ce nebulie! / Eminescu se sprijină de mine și tace / Iar eu mă tulbur și nu mai am pace.“

Ana Motyovszki

Poeți români în limba slovacă

În anul 2001 s-au împlinit 125 de la nașterea poetului slovac Ivan Krasko (cu numele său adevărat ing. Ján Botto, mort în 1958), cunoscutul tălmăcitor al lui Eminescu în limba slovacă, constituind pentru Editura „Ivan Krasko“ din Nădlac, condusă de poetul Ondrej Štefanko, un fericit prilej de a scoate un volum de o deosebită valoare, deopotrivă literară cât și emoțională, acesta constituindu-se într-un omagiu adus celor două culturi la care au acces slovacii din România, și anume volumul *Umbre pe pânza vremii... Tiene na obraze èasu... Tălmăcirile lui Ivan Krasko din poezia românească*.

Această ediție, jubiliară, a traducerilor lui Ivan Krasko din creația unor poeți români, ilustrează încă o dată atitudinea pozitivă a poetului slovac față de cultura românească, pe care avusese prilejul s-o cunoască în timpul studiilor sale liceale la Sibiu și Brașov, fiind cunoscut faptul că, în ciuda bunei stăpâniri a unor limbi străine, Krasko a tradus numai din poezia românească.

Volumul, bilingv, conține atât forma originală în limba română, cât și versiunea slovacă a poemelor, din opera poezilor români: Mihai Eminescu (*Peste vârfuri – Za vrcholy*, *De ce nu-mi vii – èo nejdeš mi*, *Pe aceeași ulicioară – Na tej istež ulièòèke*, *De câte ori*,

**Ana
Motyovszki**,
eseistă, Nădlac

iubito – Vydy, milá, keď nás vedno, *Departe sunt de tine* – Ja d'aleko som teba, *Oricâte stele...* – Sonet, *O, mamă...* – Ó, mamka, sladká mamka, *Scrisoarea II* – List druhý, *Înger și demon* – Anjel a démon, *Împărat și proletar* – Cislár a proletár), George Coșbuc (*Noi vrem pământ!* – My chceme zem!), Octavian Goga (*De demult* – Z dávnych čias, *Cosașul* – Kosec), Tudor Arghezi (*Duhovnicească* – Duchová). În fapt, ediția de față constituie o reeditare a traducerilor lui Krasko după volumul II al Operelor alese, publicate în anul 1993, în Slovacia, sub îngrijirea cercetătorului Michal Gáfrik, specialist în domeniu, care semnează și o valoroasă postfață *Kraskove preklady z rumunských básnikov* (a cărei versiune românească – *Traducerile lui Ivan Krasko din poeți români* – o datorăm doamnei Dagmar Maria Anoca), unde aduce noi aspecte referitor la atitudinea lui Krasko față de cultura română, față de actul traducerii și mai ales precizări în ceea ce privește datarea și cronologia traducerilor lui Krasko din Eminescu și, respectiv, din ceilalți poeți români. În demersul său se sprijină atât pe rezultatele propriilor sale cercetări, cât și pe datele publicate de comparațiștii din România, unde la loc de frunte trebuie citat Corneliu Barborică, dar și alți româniști din Slovacia, îndeosebi de către Libuša Vaidová, o eminentă traducătoare și cunoscătoare a culturii române, autoarea unei meritorii monografii *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890-1990) – Literatura română în cadrul culturii slovece (1890-1990)*, apărută în anul 2000, la Bratislava.

Astfel, aflăm că de fapt traducerile lui Krasko din Eminescu datează din perioada interbelică și nu din cea de la răscrucea secolelor, cum se afirma până în prezent și în temeiul mărturisirilor traducătorului însuși, care încerca să mistifice anumite date pentru a se sustrage presiunilor puterii totalitariste. De asemenea, aflăm amănunte interesante în privința cronologiei traducerilor. Chiar dacă poetul Krasko îl considera pe Eminescu poetul său preferat și traducerii din opera acestuia i s-a dedicat până în ultimii ani de viață, primele sale traduceri le-a făcut din poezia poetului Octavian Goga, personalitate cunoscută în

Slovacia în perioada interbelică pentru atitudinea sa patriotică. Abia pe urmă au apărut traduceri din Eminescu, la început semnate doar cu pseudonime sub formă de siglă (1925), prima traducere publicată sub numele său consacrat, Ivan Krasko, fiind versiunea slovacă a sonetului *Oricâte stele...*. Tălmăcirile din creația eminesciană au fost editate în anul 1956 sub titlul *Tiene na obraze êasu – Umbre pe pânza vremii*.

Se cuvine să menționăm că Ivan Krasko n-a fost singurul traducător slovac al lui Mihai Eminescu și nici primul care l-a publicat pe Eminescu în limba slovacă. Întâietatea îi aparține lui Karol Strmeò (ediția a doua a volumului de traduceri a apărut bilingv sub îngrijirea lui Ondrej Štefanko în România, 1994, a treia urmându-i în 1999 în Slovacia). În afară de cei doi poeți-traducători menționați mai sus, mai amintim câteva nume din Slovacia: poetul neosimbolist E. B. Lukáè, Rudo Brtáò (istoric literar interesat și de raporturile slovaco-române, care a urmărit destinele familiei poetului slovac romantic Janko Král' la Turda, unde a trăit nepoata acestuia), precum și din România: poetul Ondrej Štefanko, rusistul Jano Garai.

Diferența dintre versiunile slovace ale celor doi mari traducători – Karol Strmeò, respectiv Ivan Krasko – este vizibilă. Michal Gáfrik constată că primul folosește deseori parafraza, Krasko, în schimb, se „împlinește“ ca poet traducând selectiv ceea ce corespunde structurii sale intime, el nefiind un traducător autentic, sau cum, formulează Corneliu Barborică, citat de M. Gáfrik, Krasko „... a tradus din Eminescu doar un anumit gen de versuri, care conveneau probabil propriei sale structuri sufletești“. Desigur, și Ivan Krasko s-a îndepărtat, în anumite situații, de original, cum însuși o recunoaște în corespondența sa cu o eminentă româniștă, eleva profesorului Ovid Densușianu, Jindra Hušková-Flajšhansová. La traducere a recurs la versiunea franceză, de unde a preluat măsura versului: „Rândurile poemelor Împărat și proletar, Înger și demon și altele le-am transcris într-o altă formă, astfel că fiecare rând original l-am secționat în două rânduri. Datorită rimelor treaba a mers relativ ușor.“ În general

însă, putem afirma că a respectat atât forma cât și spiritul originalului, idealul său ca traducător fiind fidelitatea versiunii slovace față de originalul românesc. Evident, aceste lucruri, așa cum arată Michal Gáfrik, mai așteaptă să fie demonstrate de istorici și comparatiști literari.

Elegantul volum *Umbre pe pânza vremii...* (coperta și ilustrațiile de Edita Ambrušová, în colofon sonetul *Oricâte stele... – Sonet*), tipărit în colecția *Punți – Mosty* a Editurii ce poartă numele poetului Ivan Krasko, constituie un omagiu adus poezilor români și slovaci, celor două culturi, un aport valoros la cunoașterea raporturilor culturale slovaco-române, și nu în ultimul rând, pune la îndemâna celor interesați un valoros material în vederea studiilor comparate.

Lazăr Faur

Un volum cu titlul ascuns*

Dacă valorile sunt parcimonioase, Paulina Popa riscă o prolificitate suspectă. Pentru un poet aflat însă la ora deplinătății creatoare orice clipă irosită în tăcere este un păcat.

Cine mai vede în poezia Paulinei Popa liniște, echilibru, calmitate, evlavie și sacru se înșeală. A o considera pe poetă ca fiind blândă, inocentă sau lipsită de reflexe moderniste echivalează cu a-i nega evoluția. Este adevărat că o etichetă deja lipită cu greu se mai poate răzui. Iar pentru persistența acestei etichete, cu banalul preț înscris la vedere, are și poeta partea ei de vină: întreținerea unei obscurități conceptuale în creația sa. De pildă, ultimul său volum de poeme se numește „**rochia nesupunerii**” dar conține în subtitlu formularea „**după chipul și asemănarea Domnului Dumnezeuului tău**”, care nu se justifică la nivelul mesajului rezultat din substanța versurilor. Iar pentru cei obișnuiți să citească doar titlurile confuzia este la îndemână.

Să fie doar intenția de a păstra o legătură afectivă cu modul său anterior de expresie poetică sau este o lipsă de îndrăzneală? Noi i-am mai sugerat Paulinei Popa asumarea curajului, iar dacă volumul de față

Lazăr Faur,
poet, Arad

avea titlul „**rochia de carne**“ exista șansa unei clarificări. Poeta însă a fost constrânsă și de această dată (de către cine?) ascunzând „*rochia de carne*“ – pe care totuși nu a putut-o evita – într-un subtitlu. Cum inevitabilă este și revărsarea de poezie profană, dinamică și strivitoare, care edifică și demonstrează adevărata structură spirituală sau mai bine zis sentimentală a autoarei.

Bineînțeles că divinul rămâne o temelie, dar nu mai deține omnipotența inspirației poetice, existând o atitudine mai degrabă furtivă în relație cu acesta: „*te privesc cum stai de față/ când filosoful mușcă din poemul tău câte un vers/ apoi îl scuipă sperîind șerpîi de pază*“. Sedițiunea Paulinei Popa nu trebuie căutată la nivelul limbajului, pe care-l preferă cizelat și armonios, ci în nucleul meditativ al mesajului transmis prin mijlocirea lui. Este remarcabil cum poeta reușește să se folosească de un vers elegant, în alcătuirii melodioase, uneori simfonice, pentru a penetra zone existențiale frivole sau chiar infame. Iar ajunsă în acel spațiu practică o problematizare intensă a unor aspecte inevitabile ființei umane, permițându-și un subiectivism pătruns de revoltă, justificator chiar și numai printr-un absurd fermecător. Pe care-l face oarecum credibil procedând la o dedublare succesivă a propriei conștiințe pentru a crea impresia unei entități independente, distante și corect valorizatoare, dar de sorginte general umană: „*nu ești tu femeia care cară/ geamantanele unei vieți mizerabile/ pe scări întortocheate/ și toate acestea de dragul faldurilor/ rochiei nesupunerii*“. Întâlnim acea recunoaștere făcută în lipsa unui scop al iertării, mai mult pentru a poziționa sugestivă: „*cauți acum rochia de carne/ o așezi într-o casetă ca pentru înmormântare/ vai clipe răscolită de aripa unui înger/ devenit într-o mișcare demon/ (...) eliberezi cuvântul din cutia sufletului/ ucizi câte un iepure/ alegi viperele/ te simți fericită în veninul lor/ (...) alegi vînzătorul care te vinde/ lupul chinuit care te chinuie/ bordelul din cartierul obscen/ bărbatul relatînd despre amante/ ca și cum ar relata întîmplări esențiale*“.

O însușire pregnantă a poemelor din volumul **„rochia nesupunerii“** este atingerea realului imediat, printr-o nemijlocire care știe totuși să-și păstreze un anumit romantism în acea formă lirică marcată de tristețea inevitabilă unui cotidian ticălos: *„oameni doldora de diplome și certificate inutile/ stau înghesuți la poarta poemului tău/ îi privești cum stau acolo presărând condimente/ peste măruntaiele păsărilor/ iar tu plângi pentru fiecare aripă tăiată/ bănuind bucuria unui zbor/(...) nu întâmplător îți privești rochia de carne/ încărcată de medalii/ ca și cum ți-ai privi propria moarte“*. Poezia rămâne astfel vie, trăiește într-un prezent ușor de adoptat de către cititor, în baza propriei sale experiențe.

Toate aceste pragmatisme sunt însă inconfortabile poetei, o agresează și se regăsesc în expresia ei lirică impuse de o realitate pe care nu o poate sfida: *„ar trebui să scrii/ așa cum ți-au poruncit mai marii lumii:/ despre campanii electorale/ alegeri libere/ furturi masive(așa ca la sfârșit de mandat)/ ar trebui să scrii despre maladia unui sfârșit de mileniu/ despre întâlnirile interconfesionale/ (unde cuvântul Domnului Dumnezeuului tău/ stă tipărit numai pe buze)/ despre sectele din ce în ce mai numeroase/ despre muzica de mahala/ ori despre majorarea prețului cărnii/ ar trebui să scrii despre copiii maltratați/ despre frigul din apartamente/ jurnaliștii condamnați/ poliția coruptă/ scandalul drogurilor“*. În schimb, cele mai convenabile forme lirice rămân legate de profuziunea sensibilității, cu nuanțe grațioase dar și conceptuale. Nu întâmplător în acest volum apare o expresie de puternică sugestie, **„rochia de carne“** – și regretăm încă o dată nealegerea acestui titlu, fără alte subtitluri fragmentatoare – dar și **„rochia singurătății“**, **„rochia nesupunerii“** care feminizează poemele și le conferă sulețe.

Și în **„rochia nesupunerii“** Paulina Popa folosește același procedeu al legăturii prin vers dintre poeme, într-o continuitate narativă ce ușurează lectura, făcând-o mai captivantă.

Prezența unor teme și idei existente în cărțile sale anterioare nu le considerăm obsesii, ci mai repede confirmări ale unor orientări spirituale ce au atins consacrară. Poate există, totuși, o prea mare influență a simțirii morbide, ce ar putea fi contracarată cu succes de un spirit călăuzit de valorile creștine.

Volumul are o copertă (prea) personalizată și a apărut la *Editura EMIA*, al cărei director-fondator este tocmai Paulina Popa. De altfel, despre activitatea editorială și mecenatul cultural al Paulinei Popa, despre reușitele sale organizatorice în beneficiul literaturii române, nu avem decât cuvinte de laudă!

Gheorghe Lazea Postelnicu

Raze X și praf de cronici*

Binecunoscut istoric și scriitor clujeano- arădean, Ovidiu Pecican urmărește cu o tenacitate demnă de invidiat un program coerent: stoarcerea vechilor cronici de toată informația posibilă astfel încât, trecând peste puținătatea lor, să poată construi o reconstituire cât mai fidelă și mai apropiată de realitatea obiectivă a secolelor X – XIV, secole care sunt încă pline de ceață. Datorată aceasta nu doar insuficientei baze documentare ci și unei lecturi făcute prin lentilele deformante ale ideii dreptului istoric al primordialității românești în fața alterității, ajunsă în postură de cuceritor și întemeietor de statalitate. După monografia dedicată lui Simion Dascălul și după volumul „Troia, Veneția, Roma“, în programul istoriografic al lui Ovidiu Pecican se înscrie și volumul aici recenzat, intitulat, oarecum iconoclast, *Arpadieni, Angevini, Români*. Cum însă autorul este obișnuit cu scandalurile, unul în plus, cu protocroniștii patrioți, se pare că nu strică și nu sperie!

Cartea cuprinde o introducere, 10 studii ample dedicate relației arpadieni – români, angevini – români, concluzii, cronologie și o listă bibliografică selectivă. Firul de legătură dintre toate acestea este asigurat de

* Ovidiu Pecican, *Arpadieni, Angevini, Români*,

„înaintarea, deși foarte anevoioasă, dar totuși posibilă“ a „cunoașterii vârstei noastre de mijloc“, „în paralel cu deconstruirea teoriilor vetuste“ dintre care, unele aparținând savanților noștri, se mențin în „zona unor viziuni pedestre, simpliste, când nu radical eronate.“ Dar, „șansele ca interesul pentru această problematică să fie temperat, atât din motive științifice, cât și extraștiințifice, sunt notabile.“ Printre acestea, sunt clar enunțate „forța simbolică“ și puterea unor „oameni excepționali, personalități cu autoritate în viața științifică“, „vocile și voințele unor autointitulați apărători ai memoriei avangardiștilor de odinioară“, precum și „factorii politici care au instrumentat de atâtea ori cunoașterea istoriografică“. Chiar și numai aceste afirmații – constatări din *Introducere*, l-ar putea pune pe istoricul „reconstructivist“ sub incidența legii lui Lynch. Dacă mai punem la socoteală și prima copertă – un cavaler cu lance, și flamură, privind spre est, cu picioarele ferme, pe un pământ pustiu, crăpat de secetă – , care nu face altceva decât să sugereze că în așezarea termenilor din titlu s-ar fi respectat principiul cronologic, atunci scandalul riscă să ia proporții demne de apetitul unor apărători deloc inocenți ai bi-milenarismului nostru pe aceleași meleaguri.

Cum o spune, în repetate rânduri, și autorul, documentele care stau la baza celor zece studii sunt puține. Dar fiecare studiu în parte dovedește temeinicia, acribia și imparțialitatea cu care Ovidiu Pecican le analizează și re-analizează pentru a putea formula ipoteze îndrăznețe, incitante și cu șanse extrem de mari de a fi validate de continuarea, de adâncirea cercetărilor pe această temă. Pentru exemplificare am ales două momente, respectiv două citate – concluzii:

1. „*Ceea ce făcuseră domnul Țării Românești și feudalul maramureșean cu vasalii săi se încadra, după normele epocii, feloniei (hicleniei de mai târziu, din izvoarele românești). Ei încălcaseră codul etic al aristocrației feudale, atrăgând asupra lor oprobiul celorlalți vasali, credincioși, ai suveranului Ungariei.*

Mobilul lor nu poate fi pus la îndoială; ei acționaseră cu intenția de a-și consolida propria stăpânire, într-o tentativă de a deveni, pe cât posibil, independenți, monarhi puternici în propria lor țară. Eventualele motivații etnice invocate – ca certitudini – de istoriografia română nu pot fi susținute într-o epocă în care solidaritățile de acest tip nu funcționau încă în termenii consacrați de modernitate.“ (p. 130 – 131);

2. „Apărarea drepturilor colective ale românilor din Maramureș, înfățișați ca beneficiari de proprietăți și privilegii dobândite în virtutea slujbelor militare făcute de strămoșii lor regelui Ladislau în lupta cu tătarii, trebuie desigur înțeleasă în sensul solidarității feudale (cneziale), și nu al celor etnice. Ignorăm măsura în care acestea funcționau între reprezentanții feudalității românești ardelenne și supușii lor de aceeași limbă și credință. Cel mai probabil că nici românii din Ardeal nu făceau excepție de la regula feudală care îi opune pe bellatores și oratores laboratores-ilor, în virtutea unei concepții tripartite care distinge clar între ordinele sociale.“ (p. 165)

Astfel, din ambele citate, apare cu suficientă claritate motivația gesturilor lui Basarab I și al lui Bogdan de Cuhea, precum și ale urmașilor lor, ca fiind motivații ce se înscriu în tentația pe care o avea orice feudal mai important de a fi puternic și independent pe un domeniu – țară, tentație observabilă în toate părțile lumii feudale și care se suprapune tentației mult mai mici, insignifiante chiar, a solidarității etnice. Pentru a atinge un asemenea obiectiv se risca chiar și acuzația de felonie care, adeseori, atrăgea după sine oprobriul asupra întregii etnii a „vinovatului“ sau, în fericite cazuri, asupra unor segmente importante ale acesteia. Aspect pe care, de altfel, Ovidiu Pecican îl re-afirmă în *Concluzii*: „A existat o veche nobilime română, alta decât cnezimea – care este mai curând o elită socială incomplet feudalizată –, încă din vremea dinastiei arpadiene (sec. Al X-lea – sfârșitul sec. al XIII-lea). Ea s-a configurat în cadrele statale ale Ungariei feudale și a slujit drept model și primilor domnitori ai Moldovei, atunci când aceasta s-a desprins din sistemul statal maghiar și și-a format

propria elită feudală (existența nemeșilor moldoveni o demonstrează indubitabil). Destinul ei istoric însă, abia dacă se lasă deocamdată ghicit și el va trebui retrasat precaut și cu minuție, de aici înainte.“ (p. 211) Cu certitudinea că Ovidiu Pecican știe că drumul, sărac în documente, îi va fi bogat în piedici de tot felul, nu ne rămâne decât să-i urăm succes în continuarea și desăvârșirea proiectului la care s-a auto-înhamat care s-ar putea să-i aducă și ceva acuzații de „hiclenie“! Și cât mai mulți cititori tineri, dez-inhibați de prejudecăți care, prin forța unor autorități „sfinte și dragi“ riscă să devină judecăți definitive și intangibile!

Gheorghe Mocuța

Ion Miloș: ipostaze ale iubirii și exilului*

Prima ediție a acestui volum, *Cerul iubirii*, a apărut în 1998 și a fost răsplătită cu un premiu de prestigiu, «Mihai Eminescu», al Academiei Române, pe 1999. Într-o prefață succintă, criticul Ioan Holban re-citește pentru cititorul neinițiat, poezia scriitorului de origine română, născut în 1930, în Banatul Sârbesc și autoexilat în Suedia prin 1964, unde desfășoară de peste 30 de ani o bogată activitate culturală, româno-suedeză, la care se adaugă aceea, mai prestigioasă, de traducător, care îl face cunoscut și curtat în mediul scriitoricesc. Folosindu-se cu abilitate de știința traducerii din mai multe limbi (română, suedeză, sârbă, macedoneană engleză, franceză, croată și slovenă), Ion Miloș a cucerit oferte editoriale și pentru volumele personale de poezii, începând cu *Eterna Auroră*, Ed. Univers, 1977 și terminând, recent, cu antologia *O altă lume am visat*, Ed. Litera, Chișinău, 2000. În total 20 de volume originale și antologii, ușor eclipsate de o activitate prodigioasă de traducător, care i-au adus, împreună, comentarii generoase, cu numeroase premii și distincții.

Cerul iubirii cuprinde o lirică erotică ce vibrează în metafizic și ideal, dar cu numeroase interferențe existențiale și memoriale, pe tot parcursul ciclurilor:

*Ion Miloș, *Cerul iubirii*, Ed. Augusta, 2001

Luminile iubirii, Umbrele iubirii, Ninge pe cunună, Iubiri între cer și pământ, Iubiri pe gânduri, Iubiri auri, Iubirile de sus. Ioan Holban afirmă în prefață, pe bună dreptate că „poezia erotică e partea cea mai solidă a liricii lui Ion Miloș“, și adaugă „aici el nu seamănă cu nimeni, nici cu Eminescu, nici cu Nichita Stănescu; este el însuși“. O anumită simplitate a expresiei și profunzime a meditației îl feresc pe poet de stilul eteroclit al melanjului cultural; dar în stilul său curge seva expresiilor prelucrate din poezii traduse, îndeosebi din Eminescu, Jebeleanu, Sorescu și Nichita Stănescu, la care se adaugă o anumită feblețe pentru Cioran. Ceea ce nu înseamnă că poezia miloșiană nu își are propria ei curgere într-o matcă autentică în care se amestecă mentalitățile Estului și spațiul metaforic al Balcanilor și Carpaților, din care transpare, la nivelul temperamental, o anumită dârzenie slavă combinată cu un anumit fatalism mioritic.

Scepticismul său a fost observat de Romul Munteanu, „amara luciditate spirituală“ de Șerban Cioculescu (cel care îl include în familia de spirite a poezilor expresioniști), idealismul incurabil, de Virgil Mihaiu, causticitatea observației de Petru Poantă, – trăsături pe care le subliniază într-o utilă postfață Adrian Dinu Rachieru. Tot el observă în acest volum «un eros întomnat, înțelepțit, tânjitor, surdinizând violențele carnale». Este o formulă care sintetizează experiența temperamentului sudic apropiat de lumina mediteraneeană, cu vidul fiordurilor nordice și frigul exilului. Experiența existenței nordice, a singurătății și a creației își găsesc la Ion Miloș teren fertil numai după un stagiul al sterilității și ezitării, după o perioadă de tăcere și refuz. Maturizarea care se produce în timp îl face filosof și îl apropie de drama exilaților, fără să împărtășească însă soartă acestora. Și nici destinul cultural. El tânjește după un orizont larg recuperator prin canoanele poeziei în general și ale celei erotice în special. Nu-i mai puțin adevărat că poetul s-a bucurat de generozitatea și spiritul receptiv al responsabililor din cultură, îndatorați activității de traducere, dar a

mizat și pe propria luciditate. O luciditate care îl determină în continuare să mizeze pe propria poezie și pe forța ei constructivă. Această forță se bazează de la început la sfârșit, de la primul cuvânt al volumului și până la ultima *Rugăciune*, pe elanul mistic, pe Dumnezeu. E un elan al iubirii și respingerii aproapelui, a Celuilalt, dar și al judecății și pedepsei propriului eu :

«Dumnezeu ți-a dat totul/ Să te facă mai frumoasă decât frumusețea/ Să te înalțe mai sus decât înălțimea// Te văd/ Și mă gândesc/ Că iubirea este sufletul/ Parfumul infinitului în pădurea cerului// Te privesc/ Și văd iubirea crescând / Din surâsul tău/ Vraja curcubeului dimineața// Mă învățesc ca floarea soarelui/ În jurul corpului tău/ Veșnic pom în floare».

De la starea de «veșnic pom în floare», poetul parcurge treptele iubirii coborând în frigul subsolului sau urcând în sferile înalte ale unei noi religii:

«Dragostea ta și dragostea mea/ S-au iubit atât de mult/ De nu s-au mai văzut// Dragostea ta și dragostea mea/ S-au văzut/ Și nu se mai iubesc// Dragostea ta și dragostea mea/ Se urăsc atât de mult/ De nu se mai văd»

«Aici nu se mai poate trăi, iubito/ Viziuni tehnologice clatină lumile/ Zilele se târăsc tremurând/ Prin labirintul ideologiilor corupte// Să mergem în sus, iubito/ Să ne iubim pe stâncă/ Unde zboară vulturii/ Aproape de izvoare și de Dumnezeu»

După cum se vede luminile și umbrele iubirii catalizează o reacție în lanț: sexul și trupul cheamă sentimentele și pătrund în tiparele conștiinței aspirând spre cerul platonice și spre o mistică a iubirii. Cu fiecare nouă treaptă parcursă iubirea devine naveta dintre pământ și cer, dintre ipostaza carnală și cea spirituală, între iubirea coruptă de „viziuni tehnologice“ și iubirea apropiată de „izvoare și de Dumnezeu“.

Ninge pe cunună este un ciclu al despărțirii și al dezamăgirii asumate, o elegie a neîmplinirii dusă până la marginile cunoașterii și ale lucidității:

«Ceasornicul de la biserică bate miezul nopții/ Cel de la tribunal arată ora unu/ Toate cuvintele ne neagă/

Tu nu vezi marea când marea nu e/ N-azi muzica în pahar/ Ești veselă când spun nimicuri/ Gândurile te supără/ În ochii tăi cerul și nepăsarea/ N-am putut deveni noi/ Nu se mai vede drumul pe care l-am căutat», etc.

Iubirile între cer și pământ deschid un ciclu al ipostazelor dragostei așa cum le-a cunoscut poetul în postura de cuceritor și cucerit, de seducător și sedus: dragostea caldă, platonice, domestică, oarbă, blândă, lingvistică, în cercuri, cu simbric, euroatlantică, sexuală, etc. O anumită crispă și luciditate, din ciclurile anterioare lasă aici loc relaxării, fanteziei, experimentului, jocului și ironiei. În ciclul *Iubiri aurii* autorul se raportează în subtext, dincolo de jocul dragostei și al întâmplării, la condiția de exilat, de înstrăinat. Între condiția materială a dragostei («N-am în Suedia/ Să-mi cumpăr Volvo/ În Suedia m-a adus dragostea/ Ursita de a fi altul») și cea ideală (referirile livești la Hegel și Kant) poetul își descoperă destinul, – nu o dată – în frazări și expresii sentențioase, lipsite de subtilități semantice. Alături de experiența cuplului, cea a exilului, amenințarea anonimatului și a inutilității îi provoacă vertijuri existențiale, reverberate până în vasele capilare ale sufletului. Mixajul cosmopolit este asociat aici cu atitudinea de frondă și cu o anumită nepăsare fără leac, trucată:

«Nu mă întreba pe mine/ Cine a câștigat primul Maraton/ Nu-mi place sportul// Nu mă întreba pe mine/ Cine a aruncat prima bombă atomică/ Asta nu-i treaba mea// Nu mă întreba pe mine/ Cine a pictat pe Mona Lisa/ Arta nu mă interesează// Nu mă întreba pe mine/ Cine a compus simfonia a noua/ Muzica simfonică mă adoarme// Nu mă întreba pe mine/ Cine a luat premiul Nobel în literatură anul acesta/ Eu n-am timp de cărți// Nu mă întreba pe mine / Cine a pus primul piciorul pe Lună/ De unde să știu eu asta/ / Nu mă întreba pe mine/ Cine l-a omorât pe Iuliu Cezar/ Eu n-am fost acolo// Nu mă întreba prostii// Eu am alte lucruri de făcut/ Serviciul, casa, copiii/ De rest mi se rupe»

Dincolo de exilul exterior există fuga «de tine/ De lume/ De frunze», un exil interior, al singurătății și dezamăgirii, al insomniei și abandonului. Ultimul ciclu, *Iubirile de sus*, trădează o lirică a maturității întoarsă mai degrabă spre tinerețe decât spre senectute. Instinctul vital e încă puternic și nu poate fi estompat de trecerea timpului, el devine o boală de dragoste în timp ce poezia nu mai e decât un ritual de invocare a leacului:

«Sunt bolnav de dragoste, Doamne/ Dă-mi un leac/
Ce nu mă poate lecui/ Dar m-ajută/ Să pot și mai
mult iubi/ Eterna Auroră a lumii// Ce-ar fi viața/
Dacă iubirea nu e// Fețe surde/ Și suflete uscate/ Ce
în zadar mai caută/ Să te vadă».

Horia Ungureanu

*România și refuzul destalinizării**

Tânăra cercetătoare Ioana Boca (n. în 1974, la Bacău) publică la Fundația Academia Civică din București, în seria Documente, cartea „1956, un an de ruptură“, în fapt un studiu serios și documentat asupra situației statelor comuniste din Europa după moarte lui Stalin și după ce Hrușciov prezentase, într-un congres ținut cu ușile închise, celebrul său raport secret referitor la crimele și abuzurile comise de „părintele popoarelor“, predecesorul său. După cum se știe, raportul a făcut „valuri“ în întregul lagăr socialist, punctul culminant reprezentându-l mișcările din Polonia și Ungaria, din anul 1956, mișcări care au demonstrat clar că „societățile est-europene, comunizate atât de brutal, mai aveau resurse pentru o reacție anticomunistă“ și, mai ales, antisovietică.

Pentru cititor devine cât se poate de clar (după lecturarea cărții) că printre rivalii pe care Hrușciov a trebuit să-i înlăture din calea sa spre puterea deplină era și Stalin, mai bine zis mitul său de „creator al lagărului socialist“. E limpede că acțiunea lui Hrușciov (autoarea se referă la Raportul prezentat la al XX-lea Congres al P.C.U.S, din 1956) nu a avut drept scop dorința de schimbare a sistemului socialist, ci doar legitimarea puterii sale.

Așa cum bine spune Ioana Boca (citându-l pe Martin McCauley), marea dilemă la moartea lui Stalin

**Horia
Ungureanu,**
prozator, Arad

nu a fost *cine* va lua locul liderului de necontestat al lumii comuniste, ci ce va lua locul stalinismului. Sosise momentul ca liderii comuniști din Europa de Est „să aleagă între noul curs inițiat de Moscova și a continua pe același drum, al stalinismului“. Noul curs nu era chiar o vorbă în vânt, el cerea „impunerea principiului conducerii colective, renunțarea la excesele din industrializare și colectivizare, diminuarea practicilor brutale ale represiunii și reabilitarea victimelor comuniste ale terorii staliniste“. Sigur că „noul curs“ nu era pe placul liderilor din Europa de Est, dar nici să se pună împotriva liniei Moscovei nu le surâdea. Așa că au ales calea mimării. Fac distincție (cum li se cerea) între funcția de prim-ministru și cea de șef al partidului, dar, în fapt, desemnează aliați fideli în posturile pe care le-au părăsit. Așa s-a ajuns, de exemplu, la noi, ca, pentru scurt timp, Gheorghe Gherghiu-Dej să cedeze șefia partidului lui Gheorghe Apostol.

Așa cum am mai spus, punctul de pornire al tuturor acestor schimbări l-a reprezentat Raportul secret al lui Hrușciiov, prezentat, în noaptea de 24/25 februarie 1956, doar delegaților sovietici („partidele frățești“ au primit o copie a raportului, ceva mai târziu), în care vinovatul pentru „devierile“ de la linia justă a marxism-leninismului a fost găsit și „demascat“ în persoana lui Stalin. Pentru a se delimita de greșelile lui Stalin (derobându-se astfel de orice răspundere), Hrușciiov face o mișcare abilă și declară delegaților din sală că „nu a participat direct la aceste abuzuri (este vorba despre “ii și mii de morți sau executați și de milioane de oameni condamnați la exil și închisoare“, dar vom fi culpabili de a le fi acoperit, după moartea lui Stalin, când le-am aflat“). Astfel, Stalin era găsit vinovat pentru toate abuzurile și crimele regimului sovietic, în ideea că nu sistemul era greșit, ci omul care l-a condus.

Raportul lui Hrușciiov a produs o „undă de șoc“ în lumea întreagă. Nu puțini oameni, care crezuseră până atunci în mirajul sovietic și în Stalin, au fost „îngroziți și incapabili să înțeleagă monstruoasele crime de care era acuzat acesta“. Deși, odată întorși acasă, liderii

est-europeni au încercat să minimalizeze conținutul Raportului (în nici o țară socialistă, cu excepția Iugoslaviei, textul Raportului nu a fost dat publicității), societățile est-europene au aflat de el și au încercat imediat o reformare a sistemului impus de Stalin la sfârșitul celui de al doilea război mondial. Așa s-a ajuns la mișcările din R.D.G., Cehoslovacia și, mai ales, din Polonia și Ungaria, care au culminat cu intervenția în forță a trupelor sovietice pentru înăbușirea revoluției maghiare.

„Unda de șoc“ s-a simțit, e drept, în mai mică măsură, și în România. Întors de la Moscova, Gheorghe Gheorghiu-Dej a încercat să minimalizeze, prin toate mijloacele, Raportul lui Hrușciov. Mimând adeziunea la linia Moscovei, liderii români s-au împotrivit „dezghețului“ lui Hrușciov, care le amenința supremația în partid și în stat. Singurii care au încercat o manevră de acuzare a cultului personalității au fost Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi, dar scopul lor a fost doar să lovească în Dej, nu să schimbe sistemul. Întreaga „destalinizare“ românească s-a desfășurat sub lozinca „Noi nu avem pe cine reabilita“ (ca răspuns la Raportul lui Hrușciov, în care, printre altele, se spune că, după 1956, în Uniunea Sovietică au fost reabilitate 7.700 de persoane, toate victime ale stalinismului și toate foste cadre de partid – despre celelele milioane de victime, din afara partidului, nici o vorbă).

Pentru a-i controla efectele, liderii comuniști români au organizat dezbateri asupra raportului hrușciovist (dar și asupra Circularei C.C. al P.C.R. din 6 iunie 1956), atât în organizațiile de bază ale partidului, cât și în cele ale U.T.C.-ului, dezbateri în care participanților li s-a impus să facă referiri, mai ales la măsurile luate de partid pentru combaterea cultului personalității. Au fost reorganizate învățământul de partid și propaganda, făcându-se schimbări în programele și în programul școlilor de partid (s-a scos cursul de limba rusă și cel de geografie economică și politică a R.P.R., „Istoria P.C.U.S.“ a fost înlocuită cu „Bazele teoriei marxismului“, s-a introdus istoria P. M.R. în locul celei a R.P.R. etc). O atenție

mai mare a fost acordată tinerilor, intelectualilor (vezi primul Congres al Scriitorilor din R.P.R., din iunie 1956 și „cazul Alexandru Jar“, în contrast cu, de exemplu, Congresul al II-lea al Scriitorilor Cehoslovaci, unde s-au purtat discuții critice la adresa liderilor comuniști din Cehoslovacia și au fost respinși candidații oficiali, desemnați pentru posturile de conducere ale Uniunii).

Cartea Ioanei Boca prezintă clar modul în care Raportul lui Hrușciiov a influențat profund procesul de destalinizare a țărilor din lagărul socialist, proces care a luat, în unele cazuri, forme extrem de violente. La 28 iunie 1956, 15.000 de muncitori polonezi ies în stradă strigând „Vrem libertate!“, „Dați-ne pâine!“... Intervenția armatei se soldează cu 54 de morți, 300 de răniți și 320 de arestați. La 23 octombrie 1956, 300.000 de budapestani inițiază o adevărată insurecție populară, cu un program bine definit, cu conducători ceruți de mulțime și, din păcate, cu un sfârșit tragic. Măfestații unguri cereau, printre altele, nici mai mult, nici mai puțin decât „ieșirea Ungariei din Tratatul de la Varșovia și reintroducerea sistemului multi-partid“.

Doi factori au lipsit României acelor vremi, comparativ cu Polonia și Ungaria, pentru a încerca, la rândul ei, „o rupere“: o clasă muncitoare și o intelectualitate capabile de revoltă, pe de o parte, și o Biserică luptătoare, pe de altă parte. Exploatarea acestei realități, forurile decizionale de la București și-au îndreptat acțiunile în două direcții: una internă, pentru a păstra societatea românească docilă, și una externă, instrumentând noi raporturi între Kremlin și București, în ideea că socialismul se poate construi în România și fără intervenția directă a sovieticilor. Pe plan intern, liderii comuniști români au acordat o atenție deosebită controlului strict asupra acțiunilor studenților și intelectualilor, văzuți ca potențiali „agitatori contrarevoluționari“. Sub presiunea evenimentelor din Ungaria, partidul a înființat un organism de criză, numit Comandamentul General (din care, printre alții, făcea parte și Nicolae Ceaușescu, dictatorul de mai târziu, cu atribuții foarte largi, având

chiar dreptul de a ordona deschiderea focului), și s-au luat unele măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației (mărirea salariilor, a alocațiilor pentru copii și a pensiilor mici).

Cu toate acestea, mișcările studențești din septembrie-octombrie 1956 și starea de spirit generală a populației au arătat slaba aderență a românilor la politica partidului comunist. Capitolul al VI-lea al cărții se ocupă pe larg de mișcările studențești din Timișoara, Cluj, București și din alte centre universitare și de urmările acestor mișcări.

Mișcarea de la Timișoara a fost cea mai bine organizată dintre ele. Inițiată de studenții Facultății de Mecanică a Institutului Politehnic, ea a debutat la 30 octombrie 1956 și a antrenat cca. 3000 de persoane provenind de la toate facultățile timișorene. Au fost strigate lozinci de genul „Afară cu rușii din țară!“, „Ne-am săturat de robie!“, „Vrem libertate!“ În memoriul înaintat conducerii de la București se cerea: scoaterea limbii ruse din programa de învățământ, reducerea numărului orelor de marxism, burse pentru toți studenții, autonomie universitară, retragerea trupelor sovietice din România, relații economice cu toate țările, lichidarea cultului personalității lui Stalin, desființarea cotelor obligatorii pentru țărani, mărirea salariilor muncitorilor, desființarea impozitului pe salarii.

La București, la adunarea din 27 septembrie 1956, organizată pentru alegerea noului birou al organizației de bază al U.T.M., anul IV, Facultatea de Filologie a Universității „C. I. Parhon“, studenții au încercat o democratizare a alegerilor, participanții reușind să-și impună propriul birou de conducere, hotărând chiar declanșarea unei greve pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale studenților. Ei mai cereau scoaterea limbii ruse și a marxismului din programa analitică, autonomie universitară, desființarea cotelor și creșterea salariilor muncitorilor. Și în alte centre universitare au existat încercări de organizare a unor mișcări revednicative, dar ele au fost fie slab pregătite, fie stopate din fașă (Craiova, Brașov, Iași, Tg. Mureș).

Reacția autorităților a fost dură, nemiloasă. Arestări, anchete, condamnări. Peste 30 de arestați la

Timișoara (cu pedepse între 3 luni și 8 ani închisoare), printre care și arădeanul Romulus Tașcă și prof. universitar Ilie Haiduc. La Cluj, pedepsele pentru „agitație publică“ variau între 3 ani și muncă silnică pe viață (prof. Raoul Volcinsky); la Brașov, șase studenți au primit pedepse între 9 ani închisoare corecțională și 18 ani muncă silnică; la Iași este arestat, printre alții, Alexandru Zub; la București, la finele cercetărilor, zece persoane au fost duse în fața justiției (deși fuseseră arestate mult mai multe), printre ele numărându-se și Al. Ivasiuc, Șt. Aug. Doinaș și Paul Goma.

O parte însemnată a cărții este consacrată mărturiilor celor care au avut de suferit, direct, de pe urma atitudinilor lor „dușmănoase“. Astfel, depun mărturie, „la 40 de ani distanță în timp“, Vasile Brânzan (1 an detenție), Dan Mugur Rosieski (4 ani), Horia Florin Popescu (2 ani), Ion Varlam (5 ani), Mihai Crama (muncă silnică pe viață). Autoarea prezintă apoi o serie de referate ale organizațiilor de partid cu privire la manifestațiile studențești, procese-verbale ale interogatoriilor (Iliescu Constantin, Alexandru Ivasiuc, Victor Mihai Serdaru, Depner Christl, Marcel Petrișor, Mihai Rădulescu), depoziții de martor, procese-verbale de condamnare, decizii pentru fixarea domiciliului obligatoriu.

Ultima parte a cărții conține două anexe: Anexa 1 (Mișcările studențești din Timișoara din toamna lui 1956 în documente de arhivă) și Anexa 2 (Evenimentele politice de la Cluj din preajma și din timpul revoluției din Ungaria din 1956 – în fapt, procesul-verbal încheiat cu ocazia ședinței de analiză a Uniunii Scriitorilor Români din Cluj, din 9 octombrie 1956).

În întregul ei, cartea „1956, un an de ruptură“ este o cercetare științific făcută, temeinică, utilă atât istoricului de profesie, cât și cititorului interesat de trecutul nu prea îndepărtat al românilor. Ea „dezvăluie și elemente importante din dezvoltarea ulterioară a României pe drumul național-comunismului“.

Tiberiu Novac

O vizită a lui Caragiale la Arad

În primul deceniu al secolului XX, o nouă generație se afirmă în Partidul Național Român din Transilvania, generație care se pronunța pentru o implicare directă în lupta politică. La conferința națională a partidului din ianuarie 1905, liderii acesteia (Al Vaida, I Maniu, A Vlad, V. Goldiș, Șt Cicio Pop ș. a.) au avut un rol decisiv în reluarea activismului ca politică oficială a P. N. R. Ei credeau că pot apăra mult mai bine „interesele românești în chiar parlamentul ungar, acolo unde se luau deciziile”¹. La alegerile din 1905, românii au trimis în Camera de la Budapesta 15 deputați, dintre care 8 pe listele P. N. R. Împreună cu deputații slovaci și sârbi, ei formează primul grup parlamentar de deputați naționaliști. Dar, spre sfârșitul deceniului, apar divergențe între fruntașii politici români, privind tactica și mijloacele de acțiune în lupta pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania. Se conturează o orientare radicală promovată de „tinerii oțeliți” din jurul Tribunei din Arad și a Luceafărului din Sibiu (Octavian Goga, Ilarie Chendi, Octavian Tăzlăuanu, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, ș. a.), personalități în curs de afirmare pe plan cultural și politic. Aceștia reproșau

Tiberiu Novac,
istoric, Arad

¹Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea*, Ed. Eminescu, București, 1990, p. 26

conducerii P. N. R. că-și lega aspirațiile politice de Viena, subliniau sterilitatea unor acțiuni ale deputaților români din parlamentul de la Budapesta și criticau slaba implicare a partidului în sprijinirea vieții culturale românești.² În locul tratatelor fie cu Viena, fie cu Budapesta, ei preconizau obținerea de drepturi naționale pe calea luptei deschise, fără nici un compromis. Personalități cunoscute din conducerea P. N. R. (I. Maniu, A. Vlad, Al. Vaida, A. C. Popovici) acționau pentru o apropiere de principele moștenitor Franz Ferdinand care sub influența anturajului său (cercul de la Belvedere), afirmase în mai multe rânduri că ajuns la conducerea statului, va înlocui dualismul cu un sistem federalist, acordând o largă autonomie administrativă naționalităților din imperiu. Nu erau excluse nici tratative cu oameni politici maghiari, care după anexarea în 1908, de către Austro-Ungaria a Bosniei și Herțegovinei își vedeau amenințată dominația, prin sporirea populației slave. În vara lui 1910, conflictul ajunge la apogeu, gruparea politică de la Tribuna din Arad, avându-l în frunte pe Octavian Goga acuzând conducerea P. N. R. de spirit tranzacțional față de oficialitățile maghiare. Cei învinuiți nu se lăsau mai prejos, întorcându-i lui Goga acuzația de conivență cu guvernul maghiar. În această situație, pentru a contracara criticile tot mai virulente ale Tribunei, conducerea P. N. R. cu sprijinul unor cercuri politice din jurul regelui Carol I, hotărăște apariția unei noi publicații, *Românul*, care să apară tot la Arad, din ianuarie 1911, sub conducerea lui V. Goldiș. Pentru a rivaliza cu talentații ziariști și scriitori din jurul Tribunei, Goldiș s-a adresat unor personalități culturale din România, între care și Caragiale. Acesta stabilit de mai mulți ani la Berlin, avea relații prietenești cu reprezentanți ai elitei culturale și politice românești din Ardeal. Este invitat de Vasile Goldiș, să colaboreze la publicația ce urma să apară: *„Ar fi pentru cauza noastră națională un mare câștig, dacă*

²Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Ed. Dacia Dacia, Cluj -Napoca, p.165

*primul număr din acest ziar ar cuprinde și câteva șire(rânduri n. n.) din condeiul d-voastră, **atât de iubit la noi**. Vă rog deci cu toată insistența să binevoiți a-mi trimite ceva pentru ziar*⁴³.

Pentru a-l face cunoscut pe viitorul colaborator al Românilui, Horia Petra-Popescu un tânăr ardelean, doctorand la Leipzig cu o teză despre opera lui Caragiale publică o amplă convorbire cu marele dramaturg apărută în două numere succesive ale noului ziar. După ce-i face un portret plin de superlative, autorul articolului prezintă aprecierile pozitive ale marelui dramaturg față de scriitorii ardeleni: *„Nu scrieți rău, zău, nu scrieți rău. În timpul din urmă nu vă deosebiți aproape deloc de limba noastră din Regat. Vă pot pricepe foarte bine.*“⁴⁴ Mărturisește că-i cunoaște pe mulți scriitorii din Ardeal. Are față de Goga *„o simpatie deosebită“*, îl cunoaște pe Agârbiceanu, iar despre Coșbuc afirmă că *„ar putea să figureze la orice neam, cu fală, în fruntea tuturor“*. Indeamnă pe fruntașii ardeleni la unitate, dezbinarea condamnându-i la lăncezeală: *„Vezi, voi trebuie să fiți una, căci numai așa o să puteți realiza ceva. Certurile să nu cuprindă inimile voastre, căci ar pierde înaintarea neamului. Și neamul înainte de toate! Nu pe minciună, ci pe adevăr! Nu cu ajutorul unui naționalism rău înțeles, ci prin munca îndelungată, continuă, plină de devotament.*“⁴⁵. Indemnuri pline de bun simț, ce ne arată un alt Caragiale, departe de ironia și zeflemeaua cu care ne-a obișnuit. Totuși, Caragiale nu se grăbește să colaboreze la Românul. Să încerce o împăcare între cele două tabere era dificil de realizat. La aceasta se adăuga prietenia față de Goga, pe care-l apăruse în presă cu prilejul arestării sale. Pentru a se edifica asupra situației, trecând prin Ungaria, Caragiale descinde la Arad. pentru o zi. Sub titlul D. I. L. Caragiale în Arad, Românul relatează succint vizita în urbea de Mureș a lui nenea Iancu cum îl numeau

⁴³Vasile Goldiș, Corespondență(1888-1934)Scrisori trimise, Vol.I, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, p.68

⁴⁴Românul, I, nr 2 din 4/17 ianuarie 1911

⁴⁵Idem, , I, nr3 din 5/18 ianuarie 1911

cu simpatie Goldiș și colaboratorii săi. Sosind cu acceleratul de la București, în 7 februarie 1911 Caragiale „a cercetat redacția ziarului nostru, apoi localitățile (localurile n. n.)Tribunei. A luat masa în societatea d-lui Goldiș, iar după amiazi a petrecut la cafeneaua Vas la masa românească, unde a încântat pe toți prin drăgălășenia spiritului său. Ne-a părut atât de rău, că după amiazi, nenea Iancu ne-a părăsit, plecând spre Budapesta.“⁶ Scriitorul le-a promis gazdelor sale că va reveni la primăvară pentru mai multe zile. Rivala Românului, Tribuna anunța la 8 februarie 1911 la rubrica Informațiuni, popasul de o zi a la Arad al dramaturgului, menționând că acesta „a vizitat redacția și tipografia ziarului nostru“⁷. Ziarul mai redă, sub titlul Caragiale în Ardeal, crâmpie din dialoguri mai mult sau mai puțin născocite puse în gura arădenilor prilejuite de trecerea scriitorului prin Arad:

„—Cine e Caragiale ăla?

—Cum, nu știi?Caragiale e unul din scriitorii noștri cei mai bunii!

—La cine e în cancelarie?“

Alt dialog: Cineva cere în librărie o carte de Caragiale:

„—Nuvele, schițe sau teatru?

—Dă-mi mai bine poezii!“

Aceste anecdote plăsmuite căutau să acrediteze ideea slabei notorietăți a scriitorului în Ardeal. Era o mică război a redactorilor Tribunei, care-l suspectau pe Caragiale că ar fi trecut de partea celor de la Românul. Scriitorul nu va fi supărat de aceste mici răutăți și plăcut impresionat de primirea caldă de care s-a bucurat va reveni peste cinci **săptămâni în orașul de pe Mureș.**

⁶Idem, I, nr 20 din 28 ianuarie/8 februarie 1911

⁷Tribuna, XIV, nr 65 din 28ianuarie/8 februarie 1911

Logos

Petru Pecican

Un leagăn al cerului pe pământ

Ca orice lucru sau fenomen, libertatea are și ea o finalitate. Finalitatea ei este ordinea. Nu trebuie uitat niciodată că libertatea ne-a fost dată pentru ca fiecare dintre noi să împlinească personal ordinea gândului creator în ceea ce ne privește, căci orice altă finalitate, în afara acestei ordini, indiferent de soluțiile pe care le-ar putea găsi, transformă libertatea în libertinaj. Înțelegem prin libertinaj, a substitui finalității gândului creator, orice altă finalitate.

Dialogând cu un supus de-al său care se bucura de un imens prestigiu pastoral-religios în toată țara, un Cezar trufaș din secolul trecut a pus smeritului său interlocutor, următoarea întrebare: „Dac-ar fi, ca noi doi să ne împărțim liberi portofoliile în țara aceasta, tu ce anume ți-ai alege spre cârmuire?” La care, slujitorul răspunde prompt și fără echivoc: „Mi-aș dori să-mi aparțină în exclusivitate Biserica (cu învățământul) și familia“. „În cazul acesta – zice mai-marele – ai ajunge să stăpânești totul“...

Îată-ne deci discutând despre omul politic creștin. Înțelegem prin om politic creștin, pe acela care rezolvă problemele politice în spirit creștin.

Petru Pecican,
preot greco-
catolic,
Arad

A avea spirit creștin, înseamnă a gândi și acționa cu respectul dogmei și moralei creștine și sub inspirația lor. Mijloacele naturale pentru a obține acest spirit creștin sunt instrucția și educația. Instrucția prin Biserică și educația prin familie. Aceasta nu înseamnă că Biserica nu are dreptul să facă educație, sau că familia n-ar avea voie să instruiască. Fiecare are libertatea instrucției. Dar un stat creștin (al cărui majoritate este botezată) trebuie să profeseze oficial o instrucție creștină. Este creștină instrucția confirmată de Biserică. (Nu e vorba de un „stat ecleziastic“, ci de o supraveghere ca nu cumva sub haina unei „false științe“ să se încalce domeniul metafizicului, al supranaturalului.)

Repetăm deci că la baza politicii creștine ar trebui să fie Biserica (cu învățământul) și familia. Da, și familia. Ajungem la familie, prin căsătorie, și numai prin căsătorie. Căsătoria este sacramentul care transformă unirea naturală a bărbatului cu femeia, într-un act sfânt (unit cu Dumnezeu), indisolubil și izvor de haruri. Finalitatea căsătoriei este procreația (adică să promovezi copiii, cerului), în ambianța ajutorului reciproc și a satisfacerii necesităților psihice și fizice.

Împreunarea bărbatului cu femeia nu este proprie omului; nici măcar întemeierea unei familii nu îi este specifică. Aceasta o fac și viețuitoarele genului proximal. Ceea ce îi este propriu sunt anumite ritualuri, cu prilejul acestui eveniment sacru numit căsătorie. Atâta timp cât căsătoria a trebuit să procure locuitori pământului, a fost o instituție naturală. Mântuitorul a preschimbato într-un sacrament, pentru ca ea să poată corespunde noii sale misiuni, care este să promoveze copiii Cerului.

În ce constă sacramentul? În răspunsurile afirmative ale celor două părți, la întrebarea pusă de preot, atât bărbatului cât și femeii, în care li se cere să răspundă dacă vor să se căsătorească unul cu celălalt. Dumnezeu, prin preot, nu este decât martor, luând act și consacrand libera manifestare de voință a viitorilor soți. Această mărturie divină imprimă actului un triplu caracter, devenind sfânt, indisolubil

și izvor de haruri. Monseniorul Vladimir I. Ghika (căruiua îi aparțin multe texte din această lucrare) a spus: „Căsătoria este un sacrament care se reînnoiește în fiecare zi, ca și preoția. Este o instituție în care bărbatul și femeia ajung la sfințenie, fără nimic mai mult decât a fi un soț bun și o soție bună. Numai căsătoria și preoția pot schimba societatea“.

Soții creștini au posibilitatea să întemeieze adevărata familie creștină, **care trebuie să fie un leagăn al cerului pe pământ**. Este, ca și cum Dumnezeu le-ar spune: duceți în Cer acest spirit pe care l-am creat din iubire.

„Chipul“ (sigiliul) lui Dumnezeu este Sacramentul. În social, Dumnezeu nu și-a rezervat decât două sacramente: Căsătoria, care aduce pe creștin în lume și preoția, care coboară pe Cristos pe altar. Aceasta este totul: întâlnirea dintre creștin și Cristos, Dumnezeuul lui.

Iată ce zic evangheliștii despre trăinicia căsătoriei și a familiei: „S-a mai spus: „Cine-și va lăsa soția, să-i dea carte de despărțire. Eu însă vă spun: oricine își va lăsa soția, o împinge la adulter, iar cine ia în căsătorie o femeie lăsată de bărbat, faptuiește adulterul“. (Matei 5, 31-32)

E vorba aci, deci, despre un alineat cu două judecăți, cea de-a doua fiind în antiteză cu cea dintâi, în descoperirea adevărului. O intransigență clară a ideii secunde, o treaptă hotărâtoare pe muntele desăvârșirii. Deci, nu numai că este interzis să dai soției tale carte de despărțire, dar nu ți se îngăduie nici măcar să o lași. O situație, fără de care, s-ar aluneca pe panta degradării morale, ignorându-se acel strălucitor excelsior pe care-l cultivă toată Predica de pe munte.

Aceeași pledoarie pentru indisolubilitatea căsătoriei, la Matei 19, 3-8 și la Sfântul Pavel (I Cor. 7, 10-12), care are și aici prudența de mare valoare să precizeze ceea ce este de la el, (Pavel) și ceea ce este de la Isus prin revelație directă: „Iar celor ce sunt căsătoriți, le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat. Iar dacă s-a despărțit, să rămână nemăritată sau să se împace cu bărbatul său;

tot așa bărbatul să nu-și lase femeia“

Adevărata familie creștină cere:

– O cunoaștere completă și corectă a adevărilor de credință și mai ales a acelor care se referă la familia creștină.

– Practica acestor realități.

– Împărtășania frecventă înainte și mai ales în timpul căsătoriei. Pe lângă hrana spiritului, fiecare împărtășanie ne schimbă. Nici una nu este indiferentă și fără consecințe pentru ființa noastră. Fiecare Sfântă Împărtășanie operează o înnoire a ființei noastre. O reinnoire atât intelectuală, cât și fizică și sufletească. După fiecare Sfântă Împărtășanie, femeia va găsi în bărbatul său și bărbatul în femeia sa mereu lucruri noi, bune, atrăgătoare, de interes reciproc, iar apropierea dintre ei va fi o adevărată bucurie. Bineînțeles, să nu se creadă că au scăpat de ispită! Dimpotrivă: ispita va ataca mai puternic, dar rezistența noastră va fi și ea cu mult mărită. În final, Isus va fi biruitor în noi.

– Rugăciunea familiei în comun, cu iertarea reciprocă. Viața în comun este grea. Sfânta Tereza cea mică, acest suflet atât de delicat, a notat în istoria vieții sale că: „Trebuie să știi să te faci iertat, pentru a locui sub același acoperământ“. Căsătoria, ca orice instituție de pe pământ, va avea și anumite inconveniente care nu se vor putea rezolva prin divorț. Și încă ceva: o căsătorie desfăcută, prin recăsătorirea soților, din punct de vedere matematic, va dubla tulburarea socială, deplasând-o și amplificând-o. Răul este în fiecare din noi și nu trebuie să-l căutăm în mod ipocrit în altă parte. Iată de ce, alături de har, alături de unitatea de ideal, educația și instrucția rămân singurele amortizoare valabile împotriva șocurilor inevitabile, în această comunitate de zi cu zi, pentru toată viața, care este căsătoria. Căci dacă o familie ratată țintește să stingă o căsătorie, o adevărată familie creștină rămâne cu adevărat un leagăn al Cerului pe pământ.

Bibliotheca Universalis

DAVID ALBAHARI

Prozator și traducător sârb, născut în 1948 la Peæ, în Kosovo. Deja de la debut se impune prin acuratețea și rigoarea expresiei ; concizia este idealul de stil al autorului, preocupat de tema copilăriei, a familiei, de „temele evreității“ dar, în egală măsură, de temele creației, ale poeziei prozei, numărându-se printre principalii ei innoitori. Publică următoarele volume de schițe și povestiri: *Timpul familiei*, 1973; *Povestiri obișnuite*, 1978; *Descrierea morții*, 1982 –premiul Ivo Andriæ; *Strechea în șopron*, 1984; *Simplitatea*, 1988; *Pelerina*, 1993, premiul Stanislav Vinaver; *Povestiri alese* îi apar în 1994. Aceleași preocupări definesc și producția romanescă a lui Albahari: *Judecătorul Dimitrijeviæ*, 1978; *Zinc*, 1988; *Cärticica*, 1993; *Omul de zăpadă*, 1995; *Momeala*, 1996, premiul NIN pentru romanul anului și premiul Bibliotecii Naționale Sârbe pentru cea mai citită carte ; *Bezna*, 1997; *Goetz și Mayer*, 1998. Între 1996 și 1997 îi apar, la Belgrad, *Opere alese* în zece volume. Prozatorul este dublat de traducător (din engleză) și, în completarea preocupărilor legate de poezia prozei moderne, de un atent antologator al acesteia. Printre altele a întocmit antologiile *Povestirea contemporană în lume*, 1982 și *Cele mai scurte povestiri din lume*, 1994.

David Albahari

Trei stații pînă acasă

Erau zile cînd plecam la plimbare împreună cu tata pe malul rîului, uneori chiar mai departe: de-a lungul treptelor fărîmicioase, nesigure, prin cimitirul evreiesc, pînă la Muhar și apoi, agale, pe strada principală, spre casă. Pe atunci amîndoi eram de aceeași înălțime și eu purtam un sacou de-al lui, măsliniu, de vară, croit în Italia în urmă cu zece ani: 1952. Nu discutam.

Ne mișcam printre umbrele dese, și cele încă și mai dese; inspiram, cu nările în freamăt blînd, mirosul Dunării, ne învăluiam în el așa cum se îmbrobodeau în maramele lor femeile pescarilor, firave și nemișcate pe prora bărcilor; doar fișuțul vislelor, zumzetul agitat al motorului și, pe malul celălalt, la fel de imobil, indestructibil de solid zidul trunchiurilor de copac, oraș de fete aplecate deasupra oglinzii. Plimbarea nu dura mult: exact atîta cît era nevoie ca toate astea să fie vizitate, fără vorbă, fără oprire – ne opream de două-trei ori la *pasaje* apoi sus, la cimitir – întru-un iureș peste aleile pustii, de-a lungul treptelor nesvîrșite (nu la primul rînd, din spatele lui Radecki, ci la cel de-al doilea, de la cimitir, mult mai sigur) în drum spre Muhar unde, dacă începea să plouă, luam autobusul: trei stații pînă acasă.

Nu intenționam, dar uneori aș fi dorit într-adevăr să-l opresc, să-l întreb: Ce crezi, mai poate asta să dureze? Cît mai putem așa, fără o vorbă, în tăcere? Și, în general, putem? O facem? – Pe atunci încă nu știam că voi fi mai înalt ca el, deși speram să-mi reușească figura. Noaptea visam deseori că zbor: dimineața eram convins că pantalonii mi-au rămas mai scurți, că pantofii nu mă mai încap. – Porneam împreună, la fel de înalți, la fel de lați în umeri, burta lui abia prevestind îngrășarea, cu toate că nici acuma nu-i gras: membrele slăbănoage, vînoase, exact contrariul obezității, emisferele abrubte de sub curea. *Icterul infectiv* lăsase în el urme sigure, – nu știu ce anume dar cînd era în mișcare, sau cînd privea din mers peste umăr, răsucit, puteai să spui cu certitudine: Omul ăsta a ajuns pînă la sfîrșitul sfîrșitului și s-a întors înapoi. Pe atunci locuiam la Æ., eram o familie de medici, fără îndoială onorabilă, obișnuiți ai spectacolelor cinematografice, locatari ai unei vile spectabile cu ușa de la intrare din stejar masiv, deasupra căreia, printre nenumăratele cuiburi de rîndunea, cineva desenase omare pentagramă roșie. Apoi, după ce se isănătoșise, a investit-o pe mama să prepare în fiecare zi brînză tînără, prescrisă în dietă, iar el s-a apucat de muncă, nereușind vreodată să devină șef de secție (fără a socoti șefia la Peæ, imediat după război: singurul medic în singura policlinică ginecologică din regiune), nici la Æ. nici la Zemun.

Erau zile în care nu voiam să merg, dar începeam să mă îmbrac imediat ce el și-ar fi scos papucii, în bucătărie. În perioada aceea abandonase obiceiul de a folosi bătaia ca metodă educativă, nu mă mai chema la baie decît în cazuri extreme; dar chiar și atunci cînd eram în curte, urcam sus, îmi schimbam pantofii, mă spălam pe față, lăsînd dungi negre pe prosopul cu care mă ștergeam. El era deja pregătit, impecabil în singurul lui costum de vară (la Peæ avea o singură pereche de pantaloni și sacou desperechiat iar mama se trezea înaintea lui ca să le mai zbicească nițel, cu fierul de călcat), cu cravata atent înnodată. Uneori, în grabă și neîndeminatic, îmi corecta cărarea, la fel de tăcut, nepriceput la vorbă, gata să se retragă subit.

Porneam împreună, el și mama se sărutau, eu și mama ne zîbeam, direct în lumina diurnă, prin parcul oval, peste vechiul depozit de lemne, pînă la malul râului–Acum parcul nu mai este. L-a înghițit civilizația, spunea mama, aplecată pe fereastră. Și Stația de autobus e mutată, și-n general: am pierdut acea importantă poziție centrală, fără ca măcar să ne mutăm din loc, locul s-a mutat în jurul nostru. – Pe riu, pescarii și femeile lor, învelite în marame viu colorate; În fața lui Radechi dădeam de cîte –un înotător întîrziat; ajungeam pînă sus, înalt, în fața porții cimitirului, ne opream să ne tragem sufletul iar tata scotea o cîrpă împăturită din buzunarși își ștergea praful de pe pantofi.

Cînd ne hotăram pentru scalinada de lingă Culă, vedeam de la bun început totul: Dunărea, orașul, cîmpia, apoi ajungeam pe aerisita stradă principală, tot înainte, din nou de-a lungul a două străzi și două piețe, pînă acasă.– La început locuiam într-o cămăruță de trecere pe strada 22 octombrie. Ajunseserăm aici din vila cu șapte camere de la *Æ.*, întu-un decembrie, l-am găsit pe tata deja instalat (un pat, un fotoliu) și am rămas aici destul de mult ca să-mi petrec copilăria și să comit primele păcate. Apoi ne-am mutat pe strada Lenin la niște cunoștințe întîmplătoare, semi-evrei ca și noi (socotind convertirea mamei din 1936, trecerea de la credința ortodoxă la cea iudaică), semi –înstăriți ca și noi. De acolo, pe Dubrovaëka, la o mătușă, tot la Zemun, eu încă mereu neprihănit, cu teamă de forțele naturii, cu teamă de rîul turbure. După aceea ne-am mutat aici, în Piața Karaadjordje, și aici am și rămas. – Dacă porneam pe alt traseu, de-a lungul șirului nesfirșit de parcele, ne întîmpinau alte scări, mai largi și mai obositoare, ne despărteam, ne sprijineam fiecare de cîte-o balustradă-același sînge, despărțit paralel.

Întorcîndu-mă de la farmacie, m-am oprit la vitrina unei mici tutungerii.Mi-am tras răsufierea cîteva clipe: baloane, oSalvare sclipitor de al bă, jeepuri verzi, tainic cutii RIS, și atunci m-a atins cineva pe umăr, întrebîndu-mă: Al cui ești tu, micuțule? și m-am întors fără să privesc. Apoi e am ridicat privirea și i-am văzut:

tata și mama, singura carne pe care (aveam zeceani) am cunoscut-o pînă atunci și pe care o voi cunoaște, și am spus: al tău, fără să-mi dau seama că realizez pentru prima dată acest lucru și: al nostru, am adăugat.

Spuneam: dacă s-ar fi pornit ploaia, pentru că vara se stingea, se-ntuneca peste Novi Beograd, luam autobusul/trei stații pînă acasă.

EVANGHELIA DUPĂ TATA

După nesvîrșitele viituri din toamnă: rîul s-a retras peste noapte, lăsînd în urmă suprafețele goale, rase ale malurilor noroioase și cînd, pe la sfîrșitul lui Ianuarie-profitînd de prima zi însorită-tata, Ruben Rubenoviæ și cu mine am ieșit pe chei, tata, surprins, aproape a dat în plîns, a strîns îndurerat pleoapele și s-a sprijinit cu toată greutatea de brațul meu. Ce-au făcut ăștia, a gemut, ce-au făcut cu fluviul? Și-am băgat de seamă că-i tremură genunchii.

Să ne așezăm, a spus Ruben Rubenoviæ, fost negustor cu stofe, dar tata refuza să se urnească. Își scosese ochelarii și stătea așa: cu tălpile puțin desfăcute, capul plecat, umerii lăsați. Își freca ochii cu palicarul și degetul mijlociu, apoi fruntea, obrazii, buzele. Nu mă dumiresc, a spus, într-adevăr nu mă pot dumiri. De ce-ar vrea cineva.....

Să ne așezăm, repetă Ruben Rubenoviæ și-l luă pe tata de braț.

Nu mă dumiresc, spuse tata întorcîndu-se spre mine. Tu ești tot timpul aici, te plimbi. Ce-au făcut cu atîta apă?

Nu știu, am spus.

Haide, spuse Ruben Rubenoviæ și-i puse mîna pe umăr, șezi.

Tata se relaxă, se destinsese, ochii îi erau plini de lacrimi, ochelarii îi lunecaseră în palmă. Cine a făcut asta, se vîri miop în obrazul lui Ruben Rubenoviæ, cine a făcut asta?

Ce se întîmplă cu tine? întrebă fostul negustor de stofe.

Dar ce se întîmplă cu natura? i-o întoarce tata.

Da, spuse Ruben Rubenoviæ, ce se întîmplă cu natura?

În spatele nostru, în imediata apropiere, cîțiva muncitori asaltau hala unei fabrici, pe jumătate dărîmată, se auzeau izbiturile maiurilor și troznetul bîrnelorîn cădere.

Asta ce mai e? se agită tata. Cine izbește?

Demolează fabrica de ciocolată, am spus.

Poate că tot ăștia au făcut-o, mă apucă tata de genunchi, poate că ei au făcut treaba asta cu riul.....De ce nu te duci să-i întrebi? Poate că ei au deviat cursul.....

Ruben Rubenoviæ ridică ochelarii tatii: Ce se întîmplă cu tine? A întreat. Despre ce vorbești?

Despre riû, strigă tata. Ce au făcut din riûl ăsta?

Din riû? Spuse Ruben Rubenoviæ și privi în jurul său. Riûl era strîmtat, într-adevăr, ascuns în sine, dezgolindu-și dintr-odată suprafețele mîloase ale malurilor. Bârcile, uitate, căzuseră pe o parte, iar între bolovanii mai mari sau mai mici se ițeau crengi, sticle sparte, ziare *spălăcite*, conserve. Prin pîcla amiezii, pe partea opusă, a danei se întrezărea silueta unui plimbăreț singuratic, un om cu pălărie și cu un cățeluș. Deasupra Belgradului se grămădeau norii, însă deasupra noastră lucea un soare cu dinți, hibernal. Riûl e în ordine, a răspuns Ruben Rubenoviæ la întrebarea tatii. Acum spune-mi ce se întîmplă cu tine?

Tata și-a șters lacrimile, a luat ochelarii de la fostul negustor cu stofe și, prin ei, a privit în jur: un om care s-a pomenit deodată într-un mediu necunoscut. Nu știu a spus. Șed uneori așa, cu mămicuța, tac și mă gîndesc că toate se schimbă. Ascult izbiturile nemiloase ale săpătorilor,ale dulgherilor-arătă undeva în spate-și gîndesc: nu-ți face griji, e bine, e vorba de progres, omul are un țel....Însă dimineața, cînd mă duc la lucru, stau mult timp nemișcat în fața intrării, nu știu unde mă aflu, încotro să pornesc...Cel mai mult mi-ar place să mă întorc acasă...

O să trecă și asta, spuse Ruben Rubenoviæ

O să trecă toată viața, spuse tata

Și tu ce-ai fi vrut?

Tata tăcu.

Pe malul opus, între tufe, apăru o mașină, se auziră stigăte și hămăit de cîine, apoi risul unei femei. Lîngă noi, un cățelandru cu blana tunsă scurt se opri, ciulu urechile.

Vino-aici Arnold, spuse omul cu pălărie și noi întoarserăm capetele. Ce zi frumoasă, ne zîmbi omul.

E plăcut, spuse Ruben Rubenoviæ.

Soarele, a? spuse omul. Cîinele ne adulmecă pe la picioare, la tatăl meu mîrîi. Vino, Arnold! strigă omul cu pălărie și fluieră. Tata flutură din mîină, cîinele se îndepărtă cîțiva pași și începu să latre tare. De pe malul celălalt se auzi din nou hămăitul.

Aici nu te poate ajuta cu nimic, spuse fostul negustor cu stofe și mîngîhie tandru mîna tatii. E zadarnic să speri.

Nici nu sper, spuse tata. În ce să sper?

Asta mă întrebam și eu, spuse Ruben Rubenoviæ.

În el? Spuse tata și privi spre mine.

De pildă.

Și ce încă?

Soția. Fiica.

Dar tu? Spuse tata. Tu nu ai pe nimeni. Tu în ce speri?

Ruben Rubenoviæ flutură evaziv mîna, totuși, în direcția cerului. În mine. Și imediat adăugă: În tot.

În Dumnezeu? am întreat.

Ruben Rubenoviæ cercetă cerul, riul, cugetă: Poate.

Deh, spuse tata.

Tăcurăm. De după insulă, alene, greoi, se ivea un remorchier, apoi începură să se rînduiască șlepurile. Pe punți forfoteau oameni, vuiiau clopote, țuiiau fluieri și, se auzeau distinct, înjurături.

Nu-i prea joasă cota? Întrebă tata.

Știu și ei asta, am spus. Au diferite semne, scale, felinare, tot ce-i necesar.

Umblă și noaptea?

Da, am confirmat.

Asta da curaj, a spus tata.

Da.

Aud, își drese vocea Ruben Rubenoviæ, că în ultimul timp te-ai interesat de Iisus. E adevărat?

Cine v-a spus asta?

Deci, e adevărat.
Cine v-a spus asta? am repetat.
Nu contează, spuse fostul negustor cu stofe, umblă vorba.

Își duc și soțiile cu ei? a întrebat tata.

Cine? Unde?

Cei de pe șlepuri, spuse tata. La drum cînd navighează.

Era și timpul să te îndoiești, spuse Ruben Rubenoviæ fără să mă privească, dar ai grijă să nu te năpădească muștrările de conștiință. Îndoiala n-o să-ți strice.

De ce aș avea mustări de conștiință?– am spus. Istoria a dovedit-

Istoria, rosti Ruben Rubenoviæ cu dispreț.

Dacă urăsc ceva, spuse tata, asta este istoria.

Ai dreptate, spuse Ruben Rubenoviæ, atîta timp cît servește, în mîinile istoricilor, ca mijloc de stabilire a vreunui adevăr.

Artificial, spuse tata.

Exact, fu de acord fostul negustor cu stofe, artificial, da. Atîta timp, deci, istoria nu înseamnă nimic. În cel mai bun caz, ea devine o armă, iar armele-

Istoria se poate susține doar pe ea însăși, am spus.

Ca și timpul, a spus tata.

Istoria este timpul.

Iar timpul nu poate fi consemnat.

De ce, atunci, îi dai crezare? mă întrebă Ruben Rubenoviæ?

Tăceam.

Îndoiește-te fără manual, pe temeiul sufletului.

Pare-mi-se că așa se și îndoiește, spuse tata.

De unde știi tu?

Citesc ceea ce scrie, îmi dă uneori să citesc

Atunci nu aminti de ea, se încruntă Ruben Rubenoviæ, îndoiește-te! Cum te îndoiești?

Am ridicat din umeri.

Ai vrea să te creștinezi?

Tata se uita la mine. Păi, am zis.

Da sau nu?

Depinde, am zis. De situație

Eziți, eziți, spuse tata.

Altădată îi acuzai pe maranii¹ spanioli, îmi aduse aminte Ruben Rubenoviæ, iar acum îmi dai de înțeles că, în funcție de situație, te-ai converti. Cum vine asta?

Eu nici nu sînt un mare credincips, am spus.

Sufletul, fiul meu, sufletul.

Omul cu pălărie și căteluș se întorcea, așa să ne-am oprit din vorbă. Cîinele ne adulmecă din nou pe la picioare și, nemulțumit de ceva, mirii la tata. Arnold, la mine! Strigă omul.

Deja – acasă? Întrebă Ruben Rubenoviæ.

Ce să-i faci, asta este.

La revedere, spuse tata.

Am tăcut din nou, privind rîul. Fără să ne întoarcem, am simțit că norii au acoperit soarele: se întunecase și se făcuse răcoare, a început să sufle un vînt rece. De undeva din spate zgomotul se auzea cu aceeași intensitate: ecourile izbiturilor alternau cu bufăiturile înfundate ale căderii. Aerul mirosea a praf.

E o muncă infernală, a spus tata. Marinăria, mineritul, defrișările, mereu fără familie, mereu pe drumuri – nu înțeleg cum pot trăi oamenii ăștia?

Eh, spuse Ruben Rubenoviæ și, totuși, întoarse capul: Pornim spre casă?

Eu n-aș pleca, am spus.

Mai rămînem, spuse tata, oricum nu mergeam în aceeași direcție.

Ruben Rubenoviæ se ridică, începu să-și încheie paltonul său vechi, de iarnă. La apele Dunării, spuse el, șezum și plînsam,¹ și de ce ne aduserăm aminte? Și porni, fără o vorbă de rămas bun, izbind înfundat cu bastonul în jur.

Treci dupăamiază pe la noi? Strigă tata în urma lui, dar nu primi răspuns. Ce se întîmplă cu el?

Precis i s-a făcut dor să audă harfa, am spus.

Asta e din vreun psalm?

¹ – span. marranos – evreiibotezați cu forța în Spania sec. XIV-XV. Unii dintre aceștia au ajuns înalt în ierarhia statală sau catolică, prezentîndu-și conașionalimajoritatea însă au rămas, în taină, adepți ai vechii credințe. Negustori bogați, în cea mai mare parte.

²Referitor la Psalmul 136

Da.³

Ești răutăcios?

Ne-am privit pe sub sprâncene.

Te-a derutat cu întrebarea despre Marani, a spus tata. Trebuie să recunoști.

Ce să-ți spun?

Tata suspină, se ridică, își înfipse mâinile în buzunarele paltonului. TE-ai schimbat în ultimul timp, spuse. Nu se uita la mine.

Nu știu, am spus, într-adevăr nu știu.

La ce te gîndești cînd mama aprinde vinerea lumînările?

Dar tu?

Mă rog.

Și eu, am spus.

Tata făcu primii pași, porni de-a lungul treptelor de beton. Cineva a nenorocit rîul ăsta, spuse, numai că nu știu cine. A continuat să coboare, fără a întoarce capul, și curînd a dispărut sub platoul de beton. Puțin mai țîrziu l-am zărit cum se apropie, prudent, evitînd băltoacele și noroiul gelatinos, de malul apei. M-am gîndit că ar trebui să-l avertizez: totuși, anii lui, neîndemînarea nestăpînită, iar malul e așa de lunecos!, dar el se mișca vrednic, ocolea obstacolele și cînd deja credeam că o să-și ude pantofii, picioarele, pantalonii, el călcă apa. Rîul tresăltă sub povară, valurile se – ntretăiară, tata desfăcu brațele ca un echilibrist pe sîrmă, apoi continuă, tot mai sigur, tot mai încrezător în propriul simț al echilibrului. Degeaba, îngrozit închideam ochii. El înainta pe suprafața tălăzuită, calm, puternic, tot mai departe, și mai departe, cu fața în vînt, prin furtună, viscol, pînă cînd a ajuns pe malul de dincolo și s-a prăvălit, cu totul epuizat, pe așternutul lui de nisip murdar. Și a stat acolo, sprijinit în coate, cu răsufierea întretăiată dar, totuși, din cînd în cînd găsea putere să-mi facă semn cu mîna și să mă stige, cu o voce neașteptat de limpede:

–Treci, striga. Haide, treci odată! Treci numai.

TERENUL DE JOACĂ

1

³ Idem 1

Pe treisprezece septembrie 1972, pe cînd ne întorceam din obișnuita noastră plimbare, tata și cu mine am descoperit terenul de joacă. Ar fi greu de crezut că nu-l băgaserăm de seamă pînă atunci: suprafețele circulare din beton, labirinturile metalice, nisipul. Tocmai cotiserăm de pe strada Primorska pe Vukova, hotărîndu-ne brusc pentru această scurtătură uitată, care ducea la aleea principală a Parcului Central. De aici l-am și întrezărit, prin frunzișul rarefiat: ne ademenea, însă ne sfiam din cauza copiilor, captivați de joaca lor, așa încît ne-am văzut de drum printre plopi și frasini, spre casă. Dealtfel, citiserăm, în treacăt, ora pe care o indica orologiul biericii ortodoxe: 18.22. Tata a îngăimat ceva despre confruntările din Orientul apropiat, parcă scuzîndu-se, și imediat a iuțit pașii. Telejurnalul, mi se pare că a spus, începe la șase-jimătate. Deasupra noastră, seara îmbrăcase rumeneala amurgului, evidențiind desăvîrșirea norilor. Am lungit pasul ca să-l ajung din urmă. La noapte, i-am spus, la noapte precis n-o să plouă.

2.

Cu ozi înainte, marți mama se întorsese de la Băile Mataruška. După trei săptămîni, pentru prima dată, tata s-a sculat la timp, s-a ras și s-a parfumat cu discreție, s-a așezat la masa pe care-l așteptau: cana cu *ceai pentru* fiere, un ou moale, felia de pîine și două tablete de zaharină. Il ascultam cum tușește și fornăie în baie: evident fericit. Trecea prin cameră în vîrfurile degetelor, dar revenea imediat, bîjbiind după ochelarii pe care –i uitase în semiîntunericul verzui al jaluzelelor coborîte. Deschideam ochii și-i priveam spatele chirchit de chinuitul efort al echilibristicii, cum trecea în vîrfurile degetelor, lăsînd ușa întredeschisă, de teamă ca nu cumva clanța să scrișnească, dar chiar și în bucătărie cobora vocea, aproape de șoaptă. Apoi, pe geamul mat apăreau profilurile lor, dar sărutarea însăși nu se auzea. Tata ieșea, intra mama, să curețe soba de teracotă, eu mă sculam, îmi lipeam obrazul de geam: nu venea nimeni. Doar hîrțiile, formularele completate erau stivuite ordonat în colțul camerei. Intr-un cuvînt: așa începea ziua.

3. În anii aceia- tata era într-al șaptelea, eu în al treilea, mama în al șaselea deceniu de viață- simțeam nevoia să cultivăm în noi dragostea pentru acest nedefinit anotimp al anului, pentru toamnă. Tata a spus, în timpul mesei, că toamna este asemănătoare cel mai mult cu viața, socotea că trebuie să scriu despre asta. Numai câteva propoziții, mă sfătuia, compar-o cu omul. Pomeniște *seninătatea* și negurile, cerul pe care, ca în creierul omului, se înfruntă ideile norilor, în timp ce rîul, sistem sangvin, tresaltă de neliniște și pasiune sub razele nesigure ale soarelui.

Baliverne, a spus mama. Doar nu-ți trece prin cap că mie uneia îmi cade bine vremea asta, schimbările astea de arșiță caniculară și ploii de gheață.

Nu de asta vorbeam, a răspuns tata, vorbeam de simboluri. Pentru mine-

Spune-mi tu mie altceva, l-a întrerupt mama. Cît timp pot să mai reziste încheieturile astea? Pînă cînd?

Tata tăcea, nu ridica privirea.

Dar să-mi spui sincer, l-a avertizat mama.

Așa! A spus tata. N-aș vrea să vorbesc despre asta, nu-i specialitatea mea. Am putea să consultăm un reumatolog.

Pe mine parerea ta mă interesează, a spus mama.

Tata își scoase ochelarii, își frecă ochii. Vreo zece ani, spuse. Încercă să zîmbească.

Cel mult?

Să zicem.

Mama suspină, își șterse palmele de șorț. Mă privi, se uită la farfuria mea, potrivi solnița în mijlocul mesei. Să-ți mai torn niștesupă? Îl întrebă pe tata.

Bine, spuse, dar numai jumătate de polonic.

Numai jumătate? Se miră mama. Se ridicase deja, se apropia de sobă, atingea polonicul, capacul.

Bine, fie, spuse deodată tata.

Poftim?

Toarnă un polonic întreg, zise, plin. Și nu uita de tăiței.

4.

(De fapt: era vremea cînd, epuizați de îndelungatele ciorovăieli în legătură cu autenticitatea plimbărilor noastre de altădată, așa de vii acum în povestirile mele,

am început să ne plimbăm de-adevăratelea, e drept, nu după un plan dinainte stabilit, urmînd o linie imaginară care să cuprindă centrul oraşului şi care să fi existat în textele mele, ci în ocoluri neregulate, pe cărări alese la întîmplare, care nu trebuiau să îndeplinească decîz o singură condiţie: ca, mai devreme sau mai tîrziu, să ne aducă acasă).

5.

Ne apropiem, în linişte, de Sfîntul mormînt, în timp ce izbiturile fierarilor şi dulgherilor năruiesc tihna divină. Pe schelele înalte se plimbă zidarii, *particulele* de praf se iau la hîrjană cu grăunţele de lumină. Un călugăr nedesluşit deschide porţiţa de fier forjat, ne aplecăm, Lucia sărută piatra postamentului. Ochii călugărului sunt negri, dazinteresaţi. În ruga care susură de pe buzele lui, pot să văd foarte clar, se înfîg dălţi şi piroane. Cînd scot la iveală bancnota de cinci lire Amen-ul devine mai sonor: tremută flacăra, sfîrşie lumina.

Iisus se arată la amiază. Este vizibil palid, deşi poartă haine curate: fruntea i-e presărată de mărunte cicatrici, neregulate; pe ghît, sub urechea stîngă, are un neg proeminent; e costeliv. El întinde braţul, palma diafană atinge părul Luciei: acesta luceşte, auriu, printre degetele lui îngrijite. Iisus se apleacă, o sărută pe frunte, sărutul acesta e imperceptibil mai lung şi ea închide ochii în care îi deschide pentru mine. Un tremur îi stăbate coapsele, sîngele i se retrage din buze. Iisus ridică două degete şi pleacă, păşeşte cu toată talpa. Turiştii şi pelerinii dau buzna, aşa încît el se opreşte, pozează. Sub fulgerele bliţurilor faţa lui prinde o culoare mai rumenă.

Mult mai tîrziu, în timp ce Lucia şade tăcută pe banca de piatră, aprind o luminare pentru prietenul meu. Cînd observă că plîng, preotul mă binecuvîntează şi desenează în văzduh, imediat deasupra mea, o cruce uriaşă din lemn de măslin. Rezist pînă în curte, mă împleticesc, o depun lîngă uşă. Afară, în lumina zilei, fiecare cruce este cu mult mai grea.

Ne aflăm în preajma Zidului Plîngerii.

5a.

Totul e vis, spune tata, totul e vis.

La Radecki ne oprim, întorcem privirile. Nu ne urmărește nimeni. Doar vapoarele plutesc pe apă.

6.

Cîteva zile după nunta sorei mele, mama a început să diagoleze cu lucrurile. Nu știu cum ne-am dat seama de asta (cine a observat cel dintîi?): în orice caz, casa a rămas pustie abia după cîteva săptămîni. Pe mese și prin colțurile camerelor se ofileau cantități nefiresc de mari de garoafe și trandafir galben, panglicile și frunzele le grămădiserăm după ușa balconului, în așteptarea iernii. Apoi au început să sosească fotografiile: reci, rigide, zadarnice în încercarea lor de a reda atmosfera, iubirea. Pe-ici-pe-colo răsărea dantura neregulată a sorei mele sau ceafa golașă a cumnatului. El, Stjepan, era comunist, catolic, inginer electronist, bursier al **Industriei Electronice Niș**. Închiriaseră o locuință în blocul nostru și, la început, nu se pre lăsau văzuți. Apoi vizitele lor s-au înmulțit, se lungeau ;ore întregi se holbau toți împreună la ecranul televizorului. Unde-i loc, aici, pentru iubire? Se îngrijorase mama. În tinerețea mea– Tacii, spunea tata, fiecare învață pentru el însuși. Și umbla în continuare doar în maieu și chiloții de pooplînpre largi pentru picioarele lui slabe, vînoase, care se terminau surprinzător cu niște labe de copil. Numărul 39.

7.

Așa au început plimbările noastre adevărate. Nimeni nu mai era sigur dacă acestea avuseseră loc și înainte, îi trecut. CE este, la urma urmelor, trecutul? Întrba mama de fiecare dată cînd începeam ciondănelile. Tata își agita tulburat jurnalul de război, scotea legăturile de **Antwort-Postkarten**, completul de **Kriegs-gefangenenpost**. Asta este istorie, răspundea mama, asta nu dovedește nimic. Asta este o tagedie, răspundea tata, este mersul vremurilor.

Toate la vremea lor, îi liniștea Ruben Rubenovix, fost negustor cu stofe. Încă tot nu ne obișnuiserăm cu trăinicia plecării sorei mele, așa încît vizitele acestuia le primeam cu nedisimulată recunoștiință. Toate își au sorocul lor: războiul și pacea, plînsul și rîsul, amintirea și uitarea. Avea părul alb, pleoapele grele și buza de jos răsfrîntă.

Lămurește-o, i se adresează tata, explică-i, te rog.

Nu e de amintit ce a fost înainte, spuse Ruben Rubenoviæ, pentru că nu-i nimic nou sub soare. Ce-a fost o să mai fie.

Așa este, spuse mama și începu să aplaude.

Tu de partea cui ești? îl întreabă tata.

Inima este o jumătate de profet, zîmbea negustorul și înălța degetul arătător: Eu nu neg trecutul tău – el există așa cum există prezentul tău, care este viitorul tău.

Poftim!, se adresează tata mamei.

Viitorul e o taină, am spus pentru mine însumi.

Cartea Profetului, începu Ruben Rubenoviæ –

Cu asta nu sînt de acord a priori, dădu din miini tata.

Ce om ciudat mai ești tu, spuse mama, surprinsă.

În privirea tristă a lui Ruben Rubenoviæ pîlpui zîmbet: tuturor li se întîmplă la fel, spuse el.

Vorbeam despre veridicitatea plimbărilor de altădată, s-a emoționat tata. Ce legătură este între autenticitatea unei întîmplări și Cartea Profetului din Biblie?

Aceea că fiecare faptă va fi supusă judecării, și fiecare taină va fi dată în vileag.

Tata își fixă privirea asupra lui Ruben Rubenoviæ. Avea de gînd să vorbească dar tăcea, cu buzele strînse.

Deci? întreabă mama.

Nu ne-am plimbat, a recunoscut tata.

Iar povestirile lui?

Povestirile lui? Ale cui?

Sincer să fiu, spuse bătrînul negustor, mie mi se pare că odinioară vă întîlneam pe mal și în preajma cimitirului. Copilul tocmai începuse să se înalțe. Îmi aduc aminte că părea cam rășchirat în preajma ta.

Purtam sacoul lui măsliniu, am spus.

Din Italia, spuse, gîtuit, tata.

Mama ne privi surprinsă: Deci, vă plimbați?

N-am răspuns nici unul din noi. Ruben Rubenoviæ se scuză, spuse că trebuie să plece și apucă pălăria lui neagră ci boruri largi. Tata îi strînse mîna fisticit, mama la fel, iar pe mine mă mîngîie cu palma lui îngustă, uscată, pe cap. Paltonul îi era ponosit,

buzunarele adînci îi albiseră pe la tivuri. S-a oprit în fața ușii, înalt gîrbovit. Cîndva discutam despre înțelepciune, spuse el, și atunci uitasem să vă spun următoarele. Și-a dres vocea, și-a mutat bastonul dintr-o mîină în cealaltă

La înțelepți, inima e în partea dreaptă

8

Am avut nevoie de peste trei săptămîni ca să ne decidem. Mai întii am întreprins toate investigațiile posibile. Am luat evidența tuturor îndrăgostiților care, sub cerul înstelat, se cățarau pînă în vîrfurile rachetei din șine metalice. Țineam sub observație cerșetorul care în fiecare dimineață picotea în leagăn. Nu ne deranjau nici măcar vererile care se jucau pe discul oval de beton. Am venit, așadar, pe cincisprezece octombrie la 23 și 15. Eu am construit în nisip un castel cam slut, tata se strecura prin labirintul pătrășos. Vreo zece minute am patrecut împreună deasupra lumii, pe o platformă înaltă de lemn. Tata s-a dat puțin în leagăn, apoi ne-am dus la balansoar. În lumina palidă a lunii, turnul bisericii arăta 23 și 42. Nu mai știu cu siguranță cine a accelerat ritmul balansului. Uneori, în vis, simt durerea din coapse, de la forța cu care îmi iau avîntul; altădată, văd fața îmbujorată a tatii, aud urletul lui puternic, ochelarii alunecă de pe nasul încovăiat. el se desprinde de pe *sezutul* celălalt al balansoarului și încet, cu miinile ridicate și capul lăsat pe spate, își ia zborul în noapte, în cosmos. Eu alerg, gîfii, mă trezesc, mă surprind în goana nebună pe străzile din Zemun, între timp tatăl meu se oprește, coboară pe lună ca o mașină puternică și imediat se culcă, se cufundă în somn. Pe fundul jgheabului de beton lentilele sparte ale ochelarilor lui (dioptrii-1,75 și 2,25) reflectă o imagine mai puțin obișnuită a lumii în care, fără vreo rînduială și fără scop, se succed catastrofe naturale și artificiale: cutremure, devalvări, războaie și bătrînețe, cărora noi niciodată nu am reușit să le facem față. Pînă atunci tata reușise să descopere un nou **Ghetaldus**, o nouă ramă de baga și stă așa, nu izolat, dar: detașat, în mijlocul străzii principale, iar de ambele părți, între

șiruri de case renovate, tot mai iute și mai iute se depărtează lentilele camerei de filmat încît el dispare, se scufundă în focarul infinitului, se pierde sub masivitatea literelor cu un înțeles indubitabil, ca și culoarea lor neag ră:

9.

THE END .

Dar, aceasta nu este adevăratul sfîrșit ; nici vorbă. Ne confruntăm cu o abundență de imagini noi, ne copleșesc semitonurile muzicii încă nescrise. Ne predăm, cu zîmbete nesigure, atingerii muribunde a asaltului asociațiilor. Ne-am lipit urechea de timp.

Deoarece căile fugii sunt fără număr și insuficient cercetate.

Precum propoziția aceea a Luciei rostită între teii din alee în fața căreia au dispărut interdicțiile, zonele de circulație limitată și s-au ivit tareitorii neinvestigate, lumi unduielnice dimensiunile dimensiunilor.

– Simt claustrofobie pe Pămînt, spusese Lucia.

Și ne-am culcat pe spate. În iarbă. Să ne uităm la stele.

SCRIITORUL

După ce închide ușa în urma lui, scriitorul rămîne cîteva clipe în întunericul gros al scăriilor, gîndește scriitorul. Apoi mîna lui se ridică spre comutator – aceasta este o mișcare de mult deprinsă și nu există nici o posibilitate de a greși – doar o clipă mai tîrziu lumina dezvăluie întreaga priveliște. Dar scriitorul nu este mulțumit: toate astea s-au petrecut prea repede ; îl atrage mai mult varianta care se desfășoară în felul următor: cînd scriitorul se pomenește în întunericul gangului și ridică mîna spre butonul pentru iluminarea palierului, constată uluit că butonul nu se află la locul lui. Scriitorul pipăie peretele, întii puțin deasupra apoi puțin sub locul în care se afla pînă acum butonul roșu (ține minte, deci, și culoarea lui), dar în zadar. Atunci face un pas înainte, unul înapoi, pipăie – și asta cu ambele palme – suprafața prăfoasă a zidului, dar nu găsește ceea ce căuta. Scriitorul se fiție turburat în

scaunul său. Tensiunea, mai exact spus: disperarea scriitorului pierdut în întuneric trece treptat și asupra lui. La drept vorbind, conștiința i-e străfulgerată de numele lui Robert Couver, își amintește că a citit una – ba chiar două din povestirile lui construite printr-un procedeu asemănător: în cea dintii un individ stinge lumina și pornește spre patul său pe care se lăfăie goală soția lui dar descoperă deodată că spațiul îi este necunoscut și nu reușește să ajungă la ea – când acest lucru îi reușește în șfîrșit și când începe să facă dragoste cu ea pe întuneric, ușa se deschide larg, dau buzna polițiștii, se aprinde lumina și omul constată scîrbit că soția lui e moartă, că deja e în descompunere etc.; în cealaltă povestire nicăieri, iese din baie, stinge lumina și de asemenea pornește spre pat, dar după ce se culcă și aprinde veioza constată perplex că împreună cu el pat, că împreună cu el în pat mai sunt patru-cinci alte persoane etc. Toate astea i se năzăresc (scriitorului, desigur) mult mai iute decît a fost necesar să fie scrise ori citite, așa încît atunci cînd noi ajungem în acest loc scriitorul deja începe să pipăie podeaua de beton a palierului convins că s-a petrecut o schimbare în perspectivă, că sus a devenit jos și invers, în timp ce scriitorul șade mai departe în scaunul său. Tulburarea îi este acum deja evidentă, nu ne-ar mira să vedem pe fruntea lor borboane de sudoare. Pe el însă îl interesează altceva : cine a rămas de partea cealaltă a ușii, de ce a ieșit, la urma urmelor, scriitorul pe hol, de ce se întîmplă toate astea? Dar, oare acestea nu sînt întrebări la care el însuși ar trebui să răspundă? Scriitorul, însă, decide să fie rezonabil: se îndreaptă prin întunericul de nepătruns, atinge zidul cu degetele mîinii drepte, mîna stîngă o întinde în lături pe *parapet*. Planul lui este simplu. Cînd va apuca *parapetul*, va porni pe trepte și va ieși în stradă. Lucru pe care, de altfel, l-a mai făcut de multe ori pînă acum: în timpul restricțiilor de curent electric, în timpul copilăriei, în vremuri care te obligă să te furișezi. După socoteala lui, foarte simplă, de vreme ce niciodată n-a excelat în matematici, brațele complet întinse, dar nicidecum încordate, arată cît se poate de sigur, locul în care se află: pentru că dacă va desface vîrfurile

degetelor mîinii drepte și dacă va mai mișca încă foarte puțin degetele mîinii stîngi, va atinge barele grilajului metalic al scărilor. Însă atunci într-adevăr face acest lucru, scriitorul nu atinge nimic. Cînd, doar o clipă mai tîrziu, își mută echilibrul pe piciorul drept și pornește cu mîna dreaptă spre zidul pe care –l pipăise adineaori, nu găsește nimic. Dealtfel, la ce se aștepta? gîndește scriitorul. Scriitorul nu răspunde. Putem să presupunem că proza lui Robert Couver nu-i este nici lui străină, influențele literare se răspîndesc cu viteză de neimaginat. Nu cumva toate acestea confirmă teza că nu putem ști nimic altceva decît ceea ce altcineva știe deja? Și nu cumva asta înseamnă că deja cineva nu știe ceea ce noi nu vom ști niciodată? Scriitorul se oprește din scris pentru a cugeta în liniște la toate implicațiile întrebărilor de mai sus. Ceea ce nu ușurează nici în cea mai mică măsură situația scriitorului care, în întunericul deplin începe să simtă cum își pierde echilibrul. Încet, dar sigur. Aproape că ar putea descrie acel sentiment: ca și cum ceva, aceasta e, poate rațiunea, s-ar desprinde din el, dar în așa fel încît el simte că devine tot mai ușor. Scriitorul se gîndește că pierderea totală greutății ar putea să-i fie de ajutor: s-ar înălța, așa, imponderabil, în văzduh, în înalt și poate că tocmai aici, unde se aștepta cel mai puțin, ar găsi ieșirea. Toți am avea nevoie de această ieșire, gîndește scriitorul. Fiecare a nimerit într-o fundătură a lui, gîndește scriitorul. Oare scriitorul n-ar putea să înceteze să cugete ca un scriitor, cugetă scriitorul. Scriitorul crede că acest lucru ar putea fi posibil. Ar fi, însă, folositor? Ar fi. Nouă ne este însă, folositor? Ar fi. Nouă ne este însă cunoscut și altceva, noi știm dinainte învățătura la care scriitorul și scriitorul vor ajunge abia cu mult mai tîrziu. Învățătura sună așa: Nu deschide o ușă pe care nu știi cum o s-o închizi. Respectiv: Nu închide ușa înainte de a aprinde lumina pe hol. Nici unul nici celălalt scriitor nu s-au gîndit la asta. Cel dintîi nu se gîndește nici acum, celuilalt i-ar place să poate gîndi, dar a pierdut deja de mult orice putere de judecată. El stă în întuneric ca un deșeu, ca o piatră, ca un melc. Comparația cu melcul poate nu e prea reușită. El respiră, privește,

inima îi bate, pulsul îi bate, își înghite salivaș are piatră la rinichi. Din toate astea, ce poate fi atribuit melcului? Așa – zicînd, nimic. Înainte de a deveni ceea ce este s-a gîndit să scrie o poveste despre un scriitor care scrie o poveste despre un scriitor care nu mai știe cine este, ce este și unde se află. Ceea ce-l dduce pe primul scriitor într-o pziție mult mai grea pentru că nu mai este sigur dacă butonează tastatura mașinii de scris pentru că așa vrea sau pentru că așa vrea un altul. Primejdia constă tocmai în aceea că se poate întîmpla să ne pomenim într-o situație fără ieșire atunci cînd cînd credem că altcineva se află într-o situație fără ieșire. Tandrețea trebuie să fie calitatea noastră primară. Apoi noblețea, apoi caritatea. Răul se întoarce, asta au constatat alții, mai deștepți ca noi, gîndește scriitorul El ar da acum orice ca să-și poată stecura degetul prin bezna rîndurilor dinainte, a paginilor de hîrtie și a cernelii tipografice și să apese pe butonul roșu al întrerupătorului. Lumina, care s-ar ivi ca o dezvăluire, n-ar numi-o a sa. N-aș numi-o a mea, această lumină, gîndește scriitorul. Scriitorul din întuneric nu gîndește nimic în continuare. El este acum un cadavru viu, un document referitor la efectul ucigător al prozei asupra eroilor ei. Dacăar putea să pronunție cuvîntul „ Lumină „, el s-ar simți la fel ca și cum ar pronunța cuvîntul „măr „ sau „cremă“ sau „cuiet „ sau „universul nu are nici sfîrșit nici început ci totul există în el simultan în același loc și în mulțime de alte locuri diferite „. Asta este: azi ești, miine nu ești. Problema e doar de a defini corect cînd este azi și cînd miine, deși cel mai complicat este să faci ceea ce este mai simplu. Cum ar fi, de pildă, cei doi pași care trebuie făcuți de la ușa de intrare a locuinței proprii pînă la locul în care se află întrerupătorul pentru luminarea scării. E de ajuns o singură mișcare greșită pentru a se naște o întreagă poveste

GAO XING (China)

Poet. De asemenea traducător și eseist.

S-a născut la 22 aprilie 1963 în orașul Wujiang, provincia Jiangsu, China. A absolvit în 1984 Facultatea de Limba Engleză și Limba Română din Beijing și a obținut în 1987 titlul de master în literatură. Din 1987, este redactor-șef la revista LITERATURA LUMII, iar din 2000 este redactor-șef adjunct al acestei reviste. Între 1995-1996 a făcut o vizită academică în Statele Unite. A fost de două ori în România cu delegația scriitorilor chinezi. A avut de asemenea onoarea de a primi opt delegații de scriitori români în China.

Scrie și traduce. A publicat singur sau în colaborare nouă cărți. Este prezent în peste 80 de reviste și antologii.

GAO Xing

Frații

M-am născut într-o familie numeroasă, am trei frați mai mari, o soră mai mare și un frate mai mic. Primii doi frați sunt cu 20 și ceva de ani mai mari ca mine, iar după căsătorie fiecare și-a întemeiat propria familie. Al treilea frate mai mare a intrat în armată la începutul anilor '70, de aceea copilăria și adolescența am petrecut-o împreună cu sora mai mare și fratele cel mic.

Sora mai mare este cu trei ani în vârstă decât mine, iar fratele cel mic cu doi ani mai tânăr. Vârstele noastre sunt destul de apropiate, dar înclinațiile sunt total diferite. Sora cea mare este în zodia șobolanului, fratele cel mic în zodia șarpelui iar eu în cea a iepurelui, de aceea e și normal ca înclinațiile și firile noastre să fie atât de diferite.

Sora cea mare are un talent innăscut pentru literatură și artă. La nici 10 ani făcea parte din grupul artistic al „Armatei Roșii pentru pionieri“. Îi plăcea nespuse de mult să cânte și să citească și adora stele de cinema precum Wang Xingang sau Guo Gaimin. A citit foarte mult, lăsând pe planul al doilea activitățile școlare. Obișnuia să stea întinsă pe pat și să citească la lumina slabă a lămpii, de aceea cu timpul a devenit mioapă. Făcea parte din categoria aceea de oameni care spun lucrurile pe șleau, foarte apropiată și mărinimoasă. Uneori era chiar prea entuziastă și

generoasă, dar pentru că avea o fire prea sinceră câteodată devenea irascibilă, deseori o persoană prea bună nu primește pe măsura mărinimiei ei.

În amintirile mele, sorei mai mari îi plăcea încă din copilărie să mănânce. Era gurmândă. Dădea mare atenție lucrurilor pe care le purta și felului în care se aranja. Pe atunci dulciurile, fructele uscate și alte astfel de produse alimentare erau un lux. Câteodată mama, totuși, le cumpăra și le aducea acasă, dar mai întâi găsea un loc unde să le ascundă, apoi ni le oferea în pe rând. Asta era metoda mamei. Indiferent de ceea ce făcea, mama chivernisea pentru a evita lipsurile. Dar indiferent de locul unde le ascundea, sora mai mare făcea ce făcea și le dibuia. Din acest motiv mama a certat-o în repetate rânduri.

Fiecare perioadă, chiar și cele pline de lipsuri au propriile obiceiuri. Sora mai mare era destul de sensibilă la aceste moravuri. La urma urmei era singura fată din familie. În anii '70, se purtau uniforme militare. Cât era ziulica de lungă, se dădea de ceasul morții că vrea și ea una, și l-a pus pe tata sa apeleze la prietenii din armată ca să-i facă rost de o uniformă. Dar în acea perioadă era destul de dificil să procuri o uniformă, trebuia să ai prieteni foarte influenți ca să reușești. A făcut tata ce-a făcut și până la urmă a reușit să-i facă rost de o uniformă. Sora cea mare era în culmea fericirii, îmbrăcată în uniformă, buna dispoziție i s-a îmbunătățit vizibil. În anii '80 când erau la modă fustele clos, sora cea mare iar a fost printre primele fete care au purtat astfel de fuste. Dacă te uitai la hainele pe care le purta puteai să-ți faci o idee despre tendința dezvoltării obiceiurilor perioadei respective.

Când eram doar noi trei acasă, sora mai mare mai tot timpul ne anunța cu solemnitate că o sa-ne facă ceva bun de mâncare. Cel mai mult îi plăcea să ne gătească doufu cu cinci miresme în smântână. Pe când stătea lângă plită și gătea, toată casa se umplea de o mireasmă îmbietoare. Acest lucru a devenit o amintire frumoasă din copilărie.

Firește că în afară de faptul că prepara doufu cu cinci miresme, sora cea mare petrecea cel mai mult timp cântând. Deschidea radioul apoi făcea curat și

cânta în același timp. Era foarte prinsă și fără griji atunci când cânta. În perioada când pregăteam examenele în liceu, sora mea o ținea tot într-un cântat. Cum am protestat, mi-a și replicat: „Poți să intri la facultate?”

În ce privește literatura și arta, sora mea m-a influențat foarte mult. Începea să spună povești sau îmi dădea să citesc revista „Filme pentru masele populare”. Îmi plăcea nespuse de mult să recit poezii. De fiecare dată când se dădea o muzică potrivită la radio, o rugam să recite împreună cu mine poezii: „În epoca lui Mao Zedong, poporul patriei este atât de fericit, fluviile și munții patriei sunt atât de maiestruși...”

Sora mea avea camera ei. Eu și fratele mai mic stăteam în aceeași cameră. Ca fire fratele cel mic era foarte diferit de mine și sora noastră. Nu-i plăceau dulcegiurile ci lucrurile dure, din zori și până-n seară făcea tot felul de nebunii.

În apropierea casei erau un râu și un pod. Încă din copilărie și-a dezvoltat firea de înotător, într-o clipită putea să înoate câteva sute de metri, ba mai mult avea și curajul să sară în apă de pe pod. Când îl vedeam cum sare îmi îngheța sângele în vine.

De fapt dintre noi trei, cel mai plin de ingeniozitate era fratele cel mic, dar nu-i plăcea deloc cartea. Avea el propria lui teorie: dacă toți s-ar duce la facultate cine s-ar mai ocupa atunci de măcelării sau micile magazine de doufu. Părinții n-au avut încotro.

Toată ziua se juca nebunește și era foarte ușor să apară și probleme. A avut multe accidente. Într-un rând a căzut de pe casă și și-a fracturat piciorul. În alt rând s-a tăiat la picior pe când înota. De doua ori și-a rupt brațul și o dată piciorul. O lungă perioadă de timp a fost în ghips. Îmi aduc aminte că după ce și-a fracturat piciorul și i l-au pus în ghips, un prieten venea zilnic la noi acasă să-l ducă la școală în circă și asta a durat câteva luni. Mai târziu acel prieten s-a mutat în altă localitate împreună cu familia. Mi-e tare dor de el.

Fratele cel mic avea partenerii lui de joacă. De foarte puține ori se juca cu mine. Doar vara când ne adăposteam de caniculă, stăteam întinși pe pragul

ușii și jucam un joc special și anume jocul cu ghicirea degetelor. Cel care pierdea îl scărpină sau îi făcea vânt cu evantaiul învingătorului. Eu am câștigat de cele mai multe ori. Fratele cel mic începea să miște evantaiul, o dată, de două ori, de trei ori..., cu ochii închiși mă bucuram în tihnă, plin de mulțumire.

Sora cea mare era neglijentă, fratele cel mic cu toane iar eu aveam o fire blândă. Deși eram mulți, părinții n-au ținut niciodată partea cuiva. Dar părinții erau fericiți dacă copilul era mai așezat, mai cuminte. Într-un cuvânt, eu eram un copil cuminte. Erau o mulțime de avantaje dacă erai cuminte. Nu-i de mirare că pe lumea asta copiii cumiți se bucură de atâta atenție. Când veneau musafirii, mama se ducea la bucătărie să prepare câteva feluri de mâncare. Obişnuiam să mă furișez după ea și-i sugeram mamei: „Ai putea să faci și fășii de carne înăbușite în sos de soia?” Mama mă privea zâmbind și zicea: „Bine“.

La masă, sora mai mare și fratele mai mic mâncau și mult și repede, lucru care mă dezavantaja. Atunci mama s-a gândit ce ar putea să facă, de fiecare dată când gătea ne împărțea porții egale fiecăruia dintre noi. Frații mei terminau de mâncat ce le punea mama în farfurie. Eu lăsam intenționat puțin ca să mănânc la următoarea masă. Așteptam ora mesei și aduceam cu zâmbetul pe buze ceea ce păstrasem mai devreme, îl puneam pe masă și începeam să mănânc fără grabă, încât fraților mei le lăsa gura apă. Fratele cel mic îmi spunea: „Dacă îmi dai o bucățică, am să te scarpin de 100 de ori.“ Sora mai mare mă îmbia la rândul ei: „Dacă-mi dai puțin, te duc mâine la un film.“ Mi se înmuia inima și le făceam pe plac. Atunci mama mă certa cu asprime și-mi spunea că asta e un fel de șantaj psihologic și nici nu era bine pentru organism să mănânci în porțioare.

Îmi aduc aminte că ne înțelegeam destul de bine, niciodată nu am avut conflicte mari ci doar mici neînțelegeri. Acum când privesc înapoi, micile neînțelegeri au devenit farmecul copilăriei.

La 16 ani am intrat la facultate și a trebuit să plec din locurile natale. Am ajuns la Beijing și de aici începe perioada studiilor. Copilăria a rămas în urmă. Din

acel moment, copilăria exista doar în inima mea și mă urmărește pretutindeni unde mă duc.

Acum sora mea este patroana propriului restaurant și este foarte capabilă. Chiar sunt surprins de forța ei. Este cu totul altă persoană decât cea care a fost în copilărie. După liceu fratele cel mic s-a angajat la o companie de electricitate. Iar eu după ce am terminat facultatea am făcut și masteratul și am rămas în capitală să lucrez. Dintre noi toți cel mai puțin a învățat fratele cel mic dar venitul lui este cel mai mare. Eu am învățat cel mai mult dar venitul meu este cel mai mic.

19 ianuarie, pe plaja Marii Negre

În românește de
Nora Zainea și Gao Xing

Contact

Gheorghe Mocuța

Gellu Dorian, *Poesia mirabilis*, Ed. Timpul, 2000

Apăsarea singurătății, încrâncenarea, gustul amar al vieții, deșertăciunea, gândul morții sunt câteva motive ce alcătuiesc, sub semnul *poesiei mirabilis* noul volum de versuri al poetului botoșănean ce nu ezită să se proclame «cel mai trist poet al generației» sale. Salvarea prin scris e singura oază ce-i traversează existența și gândirea: «literatura, fericirea în care trăiesc sărac și umil». Gellu Dorian rămâne nordicul exigent și lucid, ambițios și harnic al liricii moldave pentru care poezia nu e numai o stare de grație, ci și un modus vivendi/moriendi:

«Printre oameni tăcuți, poesia devine
un boschet de rosa canina sub care se hârjonesc
câinii;

speriată ca o fetiță într-un orferinat,
iubită fără iubire
poesia pare a fi ca o magazie de chereștea
în care foșnesc lăstarii fostei păduri, mierla cântă,
nimeni nu aude.»

(* * *)

Ioan Vintilă Fintiș, *Obiecte după frig*

Antologia de autor din cele cinci volume publicate de-a lungul unui deceniu lasă impresia unui poet înzestrat, constant și răscolitor în căutățile sale, halucinante, hierofanice. Poetica austeră îl recomandă

drept un glacial de nobilă speță, cu gesturi discrete în care putem descifra un ritual și o aspirație mistică:

«Pe unde umblă Semănătorul, acolo și crucea strălucitor arcuită pe nori, Acolo și trupul încă adormit și însămânțat cu raze. Pe unde își ducea el călătoria
crapă iubirea
și mă umple cu Duh.»

(* * *)

Bogdan Mihai Dascălu, *Lovitură de teatru*, Ed. Mirton, 2000

Tânărul autor timișorean scrie texte incitante în care își manifestă ideile originale despre teatru și literatură, în plină criză de receptare și expresie. Piesele într-un act sunt situații și atitudini în care recunoaștem personaje și precepte mai vechi într-o haină nouă, pe măsura furioșilor de astăzi. Ideile polemice sunt expuse parodic sau în registru absurd, reflectând 'teatromahia' existenței; de pe scenă nu lipsesc regizorul, publicul Eugen Ionescu și chiar autorul.

(* *)

Marian Ruscu, *La poarta sinelui*, Ed. Premier, 2001

În ciuda eforturilor Vioricăi Răduță de a demonstra, într-o prefață, logica demersului poetic al lui Marian Ruscu, aflat la al cincilea volum de poeme, avem de a face cu un autor imatur și prețios, dar încâpățânat să croiască versuri și să-și risipească energia în lupta cu sinele și cu haosul lumii. Din păcate lirismul nu cunoaște împlinire și rămâne undeva «la poarta Sinelui» sau, în termenii teoriilor despre inconștient, «ante portas». Cunoșcător al fenomenului poetic și conștient că «puterea ta e-n tine», poetul intuiește, fără a putea contura o artă poetică proprie:

«Ascultă vocea ce vine/ din adâncul/ sufletului tău/ și-ți dă speranță./ Ascultă cu atenție,/ cu pioșenie./ Nu fi surprins,/ nu te speria,/ face parte din viața ta.»

(*)

La table du silence/ Masa tăcerii

Este o antologie lirică ce cuprinde nume cunoscute ale poeziei franceze și române din Caen Calvados și Reșița, un fruct al colaborării și îndemnării lirice a două culturi, prinse într-o prezentare grafică de mare finețe și într-o traducere adecvată, datorată următorilor: Călin Chincea, Adela Durand, Constanța Niță, Adriana Raca și Camelia Radovan. Poeții care au șansa de a fi prezentați sunt: Pierre Albert Birot, Guz Allix, Hubert Haddad, Yves Jouan, Hugues Laqbrusse (din partea Asociației Caen Calvados) și Ion Chichere, Olga Neagu, Iacob Roman, Nicolae Sârbu și Gheorghe Zinescu din Reșița.

(* * *)

Nicolae de Popa, *Marți Dumnezeu e în tura de noapte*, Ed. Vinea, 2001

Poet cu o imaginație parodică în care clocotește sângele artistului boem, N. de Popa, autor timișorean inconfundabil ca și noul său pseudonim, își continuă seria aparițiilor editoriale prin acest al șaselea volum. Mucalit și imprevizibil, el amestecă bine cărțile lirismului, mizând pe o ironie ce se transformă ușor în farsă. Răstălmăcind mitologia noilor tranziții poetul refuză contemplația și croiește din faptul divers și din locul comun o poetică a evenimentelor (zilei) pe fundalul culturii tradiționale și al mitologiei esențiale:

«luni am citit în revistă eseul lui mircea, dinga-
dangul/ lui eugen – socrate și păstrăvi etc. etc. etc./
incredibili, boierule!, incredibili și totuși cu inimile/
zdrobite/acești cavaleri rătăcitori ai redacției orizont,
iată, au/ ajuns să-și încalțe pantofii ca pe o boală de
nervi/ ca pe o schizofrenie cumpărată dintr-o piața de
vechituri»

(* * *)

Mihai Traianu, *Aevea*, Ed. Mirador, 1999

Văzute ca «exerciții de supraviețuire», poemele lui Mihai Traianu încheagă o viziune unitară asupra lumii pe care o traversează și de care se lasă traversat printr-o scufundare perseverentă, metafizică, torturată într-un timp obsedant, imperfectul. Poemul străbate

timpul, distanțele și memoria, într-o formațiune compactă a cuvintelor, de falangă macedoneană, invincibilă, despiciând realul cu forțe proaspete și mărșăluind fratern spre inima cititorului:

„și eu așteptând cu domiciliu forțat până în zori
când în plină viteză de sedimentare a sângelui să
fiu

dezlegat de nenorocitul ăla de factor de risc într-o
viață care ar putea fi dat după toate probabilitățile de
sechele

textualiste (presupunerea laborantului) în lichidul
rahidian

preponderente la indivizi din ultima garnizoană
inocentă“

(* * * *)

**Minerva Chira, *Leandrii Greciei*, Ed. Clusium,
1999 – RamaDaNu, Ed. AlfaPres, 2001**

Poeta folosește motivul călătoriei pentru a-și oglindi
eul în spații exotice și a-i citi reacțiile imprevizibile în
fața altor mituri. Din acest experiment fac parte cele
două volume, rod al unor călătorii în spațiul
mediteranean. Poeta cu nume (întâmplător?) grecesc,
dar și cu o anumită înfățișare vestalică, se simte mai
bine în spațiul deschis, explorându-l subtil tot ca spre
o călătorie inițiată spre sine:

„Călătorie tulburată/ de luminare/ Văpaia
concuerează/ cu a celor care privesc/ rochia de mireasă/
strecurată în celulă/ Încetineala înclinării/ a sugerat-
o Everestul/ când renunțase/ la inima oceanului/
pentru a răpi/ armăsarii Carului Mic?“

(* * *)

N.R. Notarea s-a făcut de la * la ***, în funcție de
aprecierea valorică**

Vitrina

index

451 fahrenheit

* * *

De multă vreme, cînd mai timid, cînd mai hotărît, mediile literare își pun problema unor alternative la revistele literare tradiționale. Una din soluții ar fi suplimentele marilor ziare. Și, după «Adevărul literar și artistic» – despre care nu-i cazul să vorbim acum, datorită unor prea colorate (și odorizante) articole vizîndu-l pe Nicolae Manolescu, (nu persoana, ci tonul e în cauză) – iată «Ziua literară», numărul 1, revistă a Uniunii Scriitorilor, editată de ziarul «Ziua», ca supliment de luni. Cu redacție completă (nu știu dacă plătită sau nu, ceva mă face să înclin în favoarea primei variante): director (Eugen Uricaru), redactor șef (Ștefan Agopian), secretar general de redacție (Marian Drăghici), la care se adaugă președintele cenaclului *Euridice* (Marin Mincu). În rest, ce să spunem? Un editorial din care rezultă că românii citeau (înainte de '89) recenzii de Grete Tartler și cronică literară de Octavian Soviany, poezii de aceeași Grete Tartler și de Elena Vlădăreanu – într-un cuvînt, *mutatis mutandis*,

o foaie de cenaclu împodobită cu accesoriile unei reviste 'adevărate'.

* * *

Pentru că tot era luni, de ce să nu luăm și «Cotidianul»? Al cărui supliment (nr. 25 din noua serie), *LA & I*, ca one man show, e mai interesant, pentru că arată o opțiune mai hotărâtă, aceea a realizatorului său, infatigabilul, inepuizabilul, inefabilul Dan C. Mihăilescu. Care scrie despre *Cultura – investiție sau strategie miluirii*. Titlul vorbește de la sine. Și acordă spațiu unui interviu cu Cezar Șuteu, *Despre obiecte care comunică* (mai pe românește, despre design și destinul autohton al acestuia), precum și unui eseu al lui Teodor Baconsky, *Diplomația valorilor*; e vorba de un alt autor care știe despre ce vorbește, în dubla lui calitate de om de cultură și (fost) diplomat.

* * *

În «Steaua» (nr. 1 / 2002 – nu știu dacă e vorba de o întârziere a apariției revistei, sau de o scăpare a mea în luarea ultimului număr de la chioșc) atrage atenția, încă de pe copertă, titlul *Revizuire și canon literar*. Care este un **trialog** (sic) între Corin Braga, Ovidiu Pecican și Mircea Petean.

Din care reținem (*à propos* de revista «Tribuna», și după spusele lui Corin Braga) că „Poate este un semn că 'revista-almanah' care funcționa în perioada comunistă a devenit desuetă și ne îndreptăm și noi spre o formulă mai occidentală, cea în care primează cultura de informație. În locul revistelor care adună pur și simplu la un loc tot felul de articole, creând, scuzați-mi metafora, un fel de 'ghiveci', ar trebui să ne orientăm, pe de o parte, spre reviste specializate, în care un public cu anumite interese găsește articole care-i rezolvă o problemă, care deschid un orizont, care creează bibliografia unei teme, și, pe de altă parte, spre reviste de informație, care să-i aducă cititorului informația la zi, nu neapărat să-i dea lecții, ci să-l îndrume în selecția pe care o face.“

În același spirit enunțat pe copertă, *Eminescu și formele perfecte* (Teodor Codreanu).

* * *

Rămînînd în Cluj, putem citi, marcat de verva caracteristică a lui Ion Vartic, *Eliade, Zaciu și cumnata* («Apostrof», 4 / 2002), povestea umflării, din gură-n gură, a anecdotei unor pretinse reacții anti-eliadești, ca și a contra-reacțiilor respective, înregistrate cu vajnică, verde indignare de către «Jurnalul literar».

Din aceeași revistă, continuînd seria de analize ale violenței de limbaj la români, Ruxandra Cesereanu pune (*Românii' contra Anei Blandiana. Insulte și scrisori de amenințare*) o necruțătoare oglindă în fața celor care își legitimează etnic mizeria morală și gîndirea patologică, anonimii expeditori ai unor scrisori îngrozitoare, siguri pe dreptatea (și pe impunitatea) lor.

* * *

Ca pentru a-i repera onorul, revista «Familia» (nr. 3 / 2002) îi publică un poem, *Hölderlin* și îi urează „La Mulți Ani!“, dimpreună cu un studiu, *Ana Blandiana – vârstele poeziei*, al tînărului critic Alin Creangă.

Și, sub genericul „Par lui-même“, este discutat *Jurnal*-ul lui Mircea Cărtărescu (de către Mircea Beñtea, Cristian Popa, Marius Miheț, Mircea Pricăjan).

* * *

Din «Calende» (nr. 2 / 2002) citim, țînîndu-ne de nas și scârpionîndu-ne cu nedumerire în creștet, textul lui Viorel Padina, *Sărmanu' Titi Doi... (în atenția d-lui Prim Ministru)*, text în care balmăjeala stilistică (spirituală, probabil, în ochii autorului) se amestecă cu extractul mustind de fiere, în genul lui Goma. Care, măcar, a publicat niște cărți... Sau al murdăriilor lui Ianuș – alt frustrat veninos.

Și ca *Eveniment* (pe ultima pagină) găsim știrea înființării, la Pitești, a unei filiale a Uniunii Scriitorilor, avînd ca membri o mulțime de prieteni de-ai noștri: Gheorghe Crăciun, Gheorghe Iova, Gheorghe Izbășescu, Sorin Preda, și, președinte provizoriu (pînă la alegeri) Călin Vlasie.

Ioan Moldovan, poet semicentenar!

Generația '80 e una tânără. Că această tinerețe nu e neapărat biologică, ci doar antipodul celorlalte (toate) bătrânicioase, de orice vîrstă ar fi, pare astăzi un truism. Apoi n-are nici o importanță că, rînd pe rînd, optzeciștii fac 50 de ani. Că mulți dintre ei sînt concurați – uneori și contestați – literar de propriii lor fii și fiice ajunși deja și ei oameni maturi, cadre universitare, doctoranzi și doctori, bursieri la Paris, Londra, Dublin ori în State. În fine, ce mai contează. Totuși, unii mai cu umor, simțindu-se cam strîmtorați în blugii ce i-au făcut vestiți și-au dat, pur și simplu, demisia din generație. Al. Cistelecan și Alexandru Mușina sînt primii. Ioan Moldovan, poetul, nu și-a dat-o încă. Nici nu prea are cum. El este, în același timp, în generație, dar și în afara ei. E un poet contaminat de precursori: ereditar echinoxist, îndatorat promoției precedente, șaptezeciste – rafinate, manieriste, livrești – respiră cu nesaț și din aerul nonconformist optzecist. De fapt Ioan Moldovan este un poet tipic clujean prin formație intelectuală și estetică: el nu caută cu obstinație noutatea absolută în poezie, nu se legitimează cu ea, nici nu e polemic față de predecesori. Dimpotrivă, cultivă continuitatea. Și Emil Hurezeanu, și Ion Mureșan, și Aurel Pantea sînt doar conjunctural optzeciști, lirismul lor fiind marcat de paradigma echinoxistă inconfundabilă: o poezie subtil neoexpresionistă, distilată verbal, rafinată în senzații și sugestii, conceptualizată, prea puțin tranzitivă, narativă și transparentă, spre deosebire de cea a congenerilor lor bucureșteni –

adevărații optzeciști. Cel mai bine ilustrează acest tip de poet Ioan Moldovan.

Poet bonom, refuzat de orice umoare și vanitate personale, altruist, discret – poate prea discret – cu propria-i operă, distant față de zgomotul și furia literară postdecembristă, el este redactorul-șef al centenarei *Familia* din Oradea. Și încă într-o perioadă ingrată pentru toate revistele literare. Ingrată deoarece revistele de cultură sînt primele victime ale cutremurului produs în mentalitatea publicului cititor de astăzi basculat masiv dinspre ele (singurele lizibile pînă în 1989, singurele formatoare de gust al lecturii) spre presa cotidiană de toate nuanțele. Ioan Moldovan a reușit în acest context deloc favorabil, să salveze *Familia* mai bine de un deceniu, să o țină sus (inclusiv în a-i găsi suport financiar – atîtea altele l-au pierdut). Ba, mai mult, oferind, nu o dată, ediții splendide, în buna ei tradiție ce a inclus întotdeauna miza culturală, colaboratori externi grei, o anumită gravitate tematică.

La 50 de ani, Ioan Moldovan – care a preluat *Familia*, ca redactor-șef, în 1990, adică la doar 38 de ani – este un exemplu de echilibru, armonie umană și profesională într-o lume prea isterizată. Un intelectual de care avem atîta nevoie. *Arca* îi urează la mulți ani, inspirație, o *Familie* viitoare mare, așa cum îi este și trecutul.

Eva Sebastian

Vărad 2002 / 1

Din dragoste pentru Oradea, din dorința de a le oferi orădenilor de limbă maghiară o publicație culturală (literatură, artă, societate, știință – domenii menționate în subtitlu), în urma unor discuții în jurul mesei rotunde, a cărei formă o putem citi la paginile 40-45, a apărut primul număr al revistei **Vărad** (Oradea).

Revista are un format-carte, un aspect elegant, ilustrat cu lucrări din catalogul Bienalei de la Veneția, ediția 2001. Colaboratorii se bucură de scurte prezentări ale carierei și operei, din care aflăm că redacția numără în rândurile ei ziariști, scriitori, profesori universitari din România și Ungaria, activi sau pensionari, unii cu funcții politice. Ceea ce revista își propune, ca principiu de funcționare, cu orice risc, și de aici încolo: să promoveze colaborarea. Printre semnatarii textelor din revistă l-am remarcat pe Pomogáts Béla, fostul președinte al Uniunii scriitorilor din Ungaria.

O caracteristică a revistei, mai vizibilă, poate, în primul număr, este preocuparea de a defini specificul orădeanului hungarofon, om de cultură, diferența față de alți oameni de cultură, de aiurea. narcisismul colaboratorilor este vizibil și datorită lipsei complete a oricărei referințe la cultura română, la oamenii de

Eva Sebastian,
eseistă, Arad

cultură români (excepție, *Epistulae ex tenebris*, o proză cu aspect de jurnal, în care autorul, Varga Gábor dă glas dezamăgirii față de relațiile lui cu colegii bucureșteni, tenebrele fiind, deci, situate în capitală).

Confrații orădeni merită, oricum, felicitări pentru acest prim număr din Várad, precum și cele mai bune urări pentru cariera viitoare a revistei, cu speranța unei deschideri și față de restul oamenilor de cultură, care nu au norocul de a fi hungarofoni.

Convergențe

Ondrej Štefanko

Morișca (mașina) de (măcinat) cafea

După cum am mai afirmat și în postfața antologiei poeziei slovace contemporane pe care am alcătuit-o și tradus-o cu câțiva ani în urmă (*Călătorind în țara făgăduinței*, Editura Ivan Krasko, 1997), consider că o poezie bună este aceea, în afară de faptul că ea trebuie să conțină o cantitate imensă de timp, spațiu și de ființă umană, trebuie să exprime întregă această cantitate de „subiecte“ și să le direcționeze, îndrume, conducă înspre un ceva anume, înspre ceea ce un mod rațional de gândire nu poate atinge. Fiindcă poezia descoperă de fapt ceea ce nu este accesibil simțurilor și nici intelectului, descoperă ceea ce se află în afara prezumțiilor, visurilor, intențiilor, ceea ce este invizibil. Adică, altfel spus, textul poetic trebuie să conțină anumite calități metafizice, transcendente.

Dacă aceste jaloane calitative sunt caracteristice adevăratei poezii bune a aproape întregului secol XX, ele fiind abandonate, sau încercând să fie abandonate (fără un succes prea mare, după părere mea) de impetuos năvălitul, și foarte la modă, la un moment

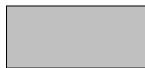
**Ondrej
Štefanko,**
scriitor, Nădlac

dat, curent al postmodernismului, după decăderea în desuetudine a acestuia se pare că ele vor continua să fie valabile și pentru poezia acestui secol și a celor viitoare.

În poezia românească contemporană sunt numeroase exemple de poezii bune, în care măsura metafizicului, a transcendentului este la ea acasă și din care, precum lava unui vulcan, precum mireasma amețitoare și pestilențială a umanului din ființă, erupe, spre desfătarea degustătorilor de valori eterne. Nu altfel stau lucrurile în poezia altor popoare.

Ca punct de plecare al convergențelor din acest număr am luat, așadar, două poezii. Una semnată de poetul român Ion Mircea, alta semnată de poetul slovac V. A. Hronec, ambii reprezentanți importanți ai generației așa-zise „șaptezeciste“ (ca să folosesc această clasificare generaționistă impusă la noi de L. Ulici) din literaturile ambelor popoare. Chiar dacă A. V. Hronec, scriind, totuși, în limba slovacă, trăiește în Voivodina, chiar dacă Ion Mircea, fiind un important nume al „echinoxistilor“, nu mai trăiește la Cluj ori la Sibiu, adică în matricea sa definitorie, ci la București. De ce fac asta? Fiindcă ambii poeți au scris poezii cărora le-au dat același titlu: *Morișca de cafea* (deși Ion Mircea și-a intitulat-o, de fapt, *Mașina de măcinat cafea*, iar eu am tradus titlul poeziei lui V. A. Hronec ca *Morișca de cafea*).

De ce tocmai măcinatul cafelei? Greu de dat răspunsul. Și nici nu este intenția noastră să încercăm să căutăm, acum și aici, motivul învăluit în mister, pentru care ambii poeți au căutat să transforme banala operație a măcinatului cafelei într-un „catalizator“ al demersului lor poetic. Important este însă rezultatul. Adică poezia. Chiar dacă, în fiecare caz, rezultatul intențiilor primare „catalizate“ prin operațiunea măcinatului cafelei duce la alt fel de revelații. În fața cărora vorbele devin de prisos. Iar nouă ne rămâne doar, ca niște degustători de finețuri ce suntem, să ne cufundăm în lectura ambelor poeme.

V. A. Hronec

Morișca de cafea

Toată înainte-de-amiaza
Am rătăcit prin oraș
Nu l-am întâlnit
Probabil că timpul nostru
Nu se-mplinise încă

Acum stau pe o terasă
Și privesc în hău
Pluta se leagănă pe valuri
Clanța de pe ușa cabinei ruginește
Apa-i sărată

Știu ce vreau să-i spun
Aerul tremură
De parcă în antreu
Ar vorbi soneria

Numai ce am intrat
Ea mi-a vorbit din bucătărie
Pe terasă nu era nimeni
Nimeni nu privea în hău
La mine

În timp ce eu îmi aprind o țigară
În timp ce o sting
Și mi-o aprind iarăși
În stația de autobus

Ion Mircea***Mașina de măcinat cafea***

Într-o dimineață eram singur și ascultam
glasul confuz al mașinii de măcinat cafea. Mă îmbăiam
într-o miresmă vie (de mulত্রা ieșind din mare-n
văzduh)
apăsând cu podul palmei capacul transparent
al mașinii de măcinat cafea și simțind cum mă fură
trepidația-i ușoară. Curând
zgomotul inițial avea să se stingă. Să se stingă
în altceva decât liniștea. Căci am început
parcă din senin să aud o împletitură
de voci intraductibile un uruit persistent de lanțuri
un bici
tăind tufișurile și după foarte puține secunde o rumoare
crescândă precum a faimoaselor
ploi cu broaște antice monede sau nisipuri roșii. Apoi
deodată distinct un număr de împușcături –
și plânsetul vântului
care era un om. Și din nou uruitul
de cătușe și lanțuri; și procesiunea
de voci sub teroare;
și lătrăturile ogarilor care se îndepărtau la somațiile
vântului. Doamne,
prin Columbia sau Etiopia cândva
fragmentul acesta de viață derulat fulgerător
va fi fost înregistrat în memoria
arbuștilor de cafea din preajmă încât după sute de ani
aceste boabe de cafea prin măcinare
să reproducă întocmai ordinea de atunci a sunetelor
ca din pâlănia gramofonului. Moartea
omului vântat din Columbia
sau din Etiopia – bându-mi eu pe urmă cafeaua –
mi-a încolțit în creier și iată-i
arborele imens
pe care urcă pitonul de aur al morții în spirală

spre imaginara-mi senectute; un mic animal
pe care fascinația și spaima l-au exilat acolo sus
pe crenguțele cele mai fragile
laolaltă cu fructele și cerul

Iar la urmă, cer îngăduința poezilor de mai sus
pentru îndrăzneala-mi de a mă folosi de poeziile lor
pentru a-mi exemplifica cele ce am încercat să spun
în aceste *Convergențe*.

Semnează în numerele 4-5-6 (145-146-147)/2002

- Albari, David, prozator și traducător, Kosovo
 Ardelean, Petru M., istoric literar, eseist, Arad
 Balaci, Alexandru, poet, Arad
 Bănescu, Florin, prozator, Arad
 Bucur, Romulus, poet, redactor-șef adjunct al revistei
 ARCA, Arad
 Buda, Bujor, prozator, Arad
 Cuciureanu, Lucia, eseistă, Arad
 Dan, Vasile, poet, redactor-șef al revistei ARCA, Arad
 Doinaș, Ștefan Aug., academician, poet, eseist,
 traducător, București
 Drumur, Marian, prozator, Timișoara
 Faur, Lazăr, poet, Arad
 Gheorghiuță, Viorel, critic literar, eseist, Arad
 Haș, M. Petru, Arad
 Lazea Postelnicu, Gheorghe, istoric, Arad
 Leac, Vasile, poet, Arad
 Martin, Antoniu, istoric, Arad
 Mărghitan, Liviu, istoric, București
 Mocuța, Gheorghe, poet, critic literar, Arad
 Motyovski, Ana, eseistă, Nădlac
 Munteanu, Ștefan, profesor universitar, Timișoara
 Negrilă, Iulian, istoric literar, poet, Arad
 Novac, Tiberiu, istoric, Arad
 Pecican, Ovidiu, conf. univ. dr., scriitor, istoric, Cluj
 Pecican, Petru, preot greco-catolic, Arad
 Petrian, Iuliana, poetă, prozatoare, Arad
 Picker, Severin, critic de artă, Berlin
 Pop, Mircea M., eseist, Heidelberg
 Popa, Paulina, poetă, Deva
 Sebastian, Eva, eseistă, Arad
 Stepan, Mircea, poet, Lipova
 Szekely, Nicolae, poet, Hunedoara

Suciu, Lucian, poet, Arad
Štefanko, Ondraj, scriitor, Nădlac
Ungureanu, Horia, prozator, Arad
Xing, Gao, prozator, traducător din limba română
în limba chineză

